RIPP GÉZA

A revizionizmus új útjai

KOSSUTH

RIPP GÉZA

A REVIZIONIZMUS ÚJ ÚTJAI

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

1957

A marxizmus története egyben a munkásmozgalomban fellépő különféle kispolgári irányzatokkal folytatott harcának a története is. A marxizmus kezdettől fogva engesztelhetetlen harcot vívott azokkal a reformista-revizionista áramlatokkal, amelyek a kapitalizmus forradalmi megdöntését reformok útján történő „kijavításával" akarták helyettesíteni. A kapitalizmus megdöntése még nem jelenti azt, hogy véget ér a harc a marxizmus és a revizionizmus között. A burzsoá-kispolgári viszonyok szükségszerűen hosszabb ideig fennmaradnak a szocializmus építése idején, létezik és hat a kapitalista környezet is. Ezek pedig állandó forrásai a revizionista nézeteknek.

A marxizmus és a reformizmus harcának *első* szakasza a tudományos szocializmus első program-dokumentumának, a Kommunista Párt Kiáltványának a megjelenésétől (1848) a II. Internacionálé megalakulásáig (1889) tartó időszakot fogta át. Ez az időszak a marxizmusnak a különféle kispolgári-szocialista, anarchista irányzatokkal (proudhonizmus, bakunizmus stb.) folytatott harcának az időszaka, az az időszak, amelyben a marxizmus uralkodóvá vált az élenjáró országok munkásmozgalmában.

A marxizmus és a reformizmus harcának *második* szakasza a II. Internacionálé létrejöttétől az első világháború kirobbanásáig, illetve az Októberi Forradalom győzelméig tartott. A II. Internacionálé megalakulása betetőzte a marxizmus győzelmét a különféle kispolgári-szocialista irányzatok fölött. A II. Internacionálé pártjai program-nyilatkozataikban elfogadták a marxizmust. Ez azonban nem vetett véget a marxizmus és a reformizmus közti harcnak, csupán a harc formája változott meg. A reformizmust most már nem a marxizmussal nyíltan szemben álló csoportok képviselték, hanem a II. Internacionálé — magukat hivatalos nyilatkozataiban marxistának nevező — pártjain belül léptek fel a különböző revizionista irányzatok (bernsteinizmus stb.).

A marxizmus és a reformizmus harcában végül új szakaszt nyitott meg a II. Internacionálénak az első világháború idején bekövetkezett csődje, valamint a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme, a világ első szocialista államának létrejötte Oroszországban. Elengedhetetlenné vált az Októberi Forradalom értékelése, és ez az állásfoglalás választóvízzé vált a munkásmozgalom forradalmi és reformista irányzata között. A munkásmozgalom szervezetileg is szétvált forradalmi és reformista szárnyra. A marxizmus és a reformizmus harca a munkásmozgalomban ettől kezdve *mindenekelőtt* a marxizmus-leninizmus alapján álló kommunista pártok és a marxizmust most már egyre nyíltabban elvető szociáldemokrata pártok ellentétében jelentkezett.

Korunkban a szociáldemokrácia már a marxizmushoz fűződő minden kapcsolatát elvesztette (még ha akadnak is egyesek, akik időnként Marxra hivatkoznak). Hivatalos dokumentumaiban is nyíltan a reformizmus ideológiai és politikai alapjára helyezkedett. A reformista ideológia hatása azonban túlterjed ezeknek a pártoknak a keretein. Behatolhat az egyes forradalmi munkáspártokba is, és ott, ha nem lépnek fel ellene, komoly károkat okozhat.

A jelenlegi helyzetet az jellemzi, hogy a kommunista mozgalmon belül is jelentkeztek olyan irányzatok, amelyek a forradalmi munkásmozgalmat a reformizmus posványába akarják süllyeszteni. Ez az újfajta revizionizmus, amely — a lényeget tekintve — a legszorosabb kapcsolatban van a régi típusú reformizmussal, és legfeljebb frazeológiájában különbözik tőle, a marxizmus valóságos elvetését a marxizmus tételeinek szólamszerű hangoztatásával igyekszik leplezni. Ideológiai megnyilvánulása ez azoknak a változásoknak, amelyek a legutóbbi időben mentek végbe a nemzetközi munkásmozgalomban. A leszámolás ezzel az újsütetű revizionizmussal az egész szocialista mozgalom további fejlődésének alapvető feltételévé vált.

Különböző formákban és igen eltérő befolyással revizionista irányzatok léptek fel a kommunista pártok egész sorában. Egyes ingatag értelmiségiek a revizionista nézetek képviselőiként

léptek fel Franciaországban és Olaszországban, világosan megmutatkozott a revizionizmus az Amerikai Kommunista Párt legutóbbi kongresszusán egyes felszólalók beszédeiben. A szocializmust építő országok közül a revizionizmus különösen erőteljesen érvényesült Magyarországon — ahol a Nagy Imre—Losonczy csoport vált a revizionizmus zászlóvivőjévé —, teret kapott a különböző lengyel újságok hasábjain, és nagy szerepet játszottak a revizionista nézetek terjesztésében egyes jugoszláv szerzők is.

A kommunista mozgalomban jelentkező revizionizmus új köntösben eleveníti fel a marxizmus „megreformálására" irányuló régi kísérleteket: tagadja a proletár internacionalizmus lényegét, és a „nemzeti kommunizmus" elméletével a burzsoá nacionalizmus ideológiáját terjeszti a munkásmozgalomban. Az általános „demokrácia" és „szabadság" jelszavaival támadja a proletárdiktatúráról szóló marxista-leninista tanításokat. Likvidátori álláspontra helyezkedik a munkásosztály forradalmi pártjának szerepéről szóló lenini tanításokkal szemben. A mai kapitalizmus új fejlődési tendenciáira hivatkozva a kapitalizmus forradalmi megdöntését a „békés belenövés" régi reformista tételével helyettesíti. Revízió alá veszi a szocialista gazdasági rendszer alapvető elveit.

A legutóbbi időben jelentkező revizionista nézetek olyan többé-kevésbé egységes rendszert alkotnak, amely gyökeresen szemben áll a marxizmus-leninizmussal.

E revizionista nézetek gyökereit mindenekelőtt az osztályharc feltételeiben bekövetkezett változásokban és ezeknek az egyes kispolgári-értelmiségi rétegekre gyakorolt hatásában kell keresni.

A nemzetközi munkásmozgalom fejlődése, előrehaladása nem szakadatlan diadalmenet, hanem kitérőkön, az ellenható erők ellenállásának a leküzdésén keresztül tör utat magának. A harc a hatalom megdöntéséért, a szocialista társadalom felépítéséért az osztályharc bonyolult viszonyai között folyik. Ebben az osztályharcban igen fontos helyet foglalnak el az ún. középrétegek, mindenekelőtt a kispolgárság és az értelmiség. Ezek a réte-

gek — osztályhelyzetüknek megfelelően — a proletariátus és a burzsoázia között ingadoznak. A munkásmozgalom fellendülésének az időszakában a kispolgárság és az értelmiség jelentős tömegei a szocializmus ügyéhez csatlakoznak, viszont akkor, amikor a mozgalomban az apály jelenségei mutatkoznak, nagy részük a kapitalizmus mellé áll.

A nemzetközi munkásmozgalom tapasztalatai azt igazolják, hogy minden olyan esetben, amikor a mozgalmat részleges balsikerek érik, azok az ingatag elemek, amelyek a fellendülés időszakában csapódtak a mozgalomhoz, leszakadnak, dezertálnak, átpártolnak a burzsoázia oldalára. Így történt ez pl. az 1905-ös oroszországi forradalom veresége után, amikor az értelmiségiek közül számosan szembefordultak a szocialista forradalom ügyével. Ez ideológiai téren abban nyilvánul meg, hogy újraélednek és fellépnek a marxizmussal, a marxizmus alapvető tételeivel szemben álló revizionista nézetek. Lenin erről azt írta, hogy „. . . minden valamelyest «új» kérdés, minden valamelyest váratlan vagy előre nem látott fordulat — még ha csak egészen kis mértékben és csak egészen rövid időre változtatja is meg a fejlődés fő irányvonalát — mindenkor és elkerülhetetlenül életre fogja hívni a revizionizmus valamilyen válfaját"*.

A második világháború utáni időszakban a kommunista mozgalom jelentősen fejlődött. A szocializmus ügye nagy győzelmeket aratott. A kommunista pártok taglétszáma és befolyása a népi demokratikus országokban, de számos tőkés országban is, rendkívül megnőtt. Ebben az időszakban a kommunista mozgalomhoz csatlakoztak olyan kispolgári-értelmiségiek is, akik a szocializmusért való harcot, a szocializmus építését állandó diadalútnak képzelték, és a marxizmus mázával bevonva megőrizték kispolgári-burzsoá nézeteiket. Nyilvánvaló, hogy az osztály-erőviszonyokban bekövetkezett minden időleges eltolódás szükségszerűen megmutatkozott ezeknek az elemeknek a magatartásában. A burzsoázia ideológiai és politikai befolyásá-

* *Lenin* Művei. 15. köt. Szikra 1955. 26. old.

nak alapjává, a revizionista nézetek újjáéledésének forrásává váltak a kommunista pártokban.

Nem véletlen, hogy az utóbbi időben a revizionizmus a szocialista országok közül ott lépett fel a legerőteljesebben, ahol a szocializmus hadállásai időlegesen meggyengültek, és — ennek következtében — megerősödött a burzsoázia nyomása: elsősorban Magyarországon, részben pedig Lengyelországban.

Magyarországon a régi vezetés által elkövetett súlyos hibák és ezek kijavításával szemben hosszú ideig megmutatkozó tehetetlenség lehetőséget teremtett a burzsoázia számára a népi demokratikus rendszer alapjainak aláaknázásához. A burzsoázia terveinek valóra váltásában a Nagy Imre csoportnak jutott a fő szerep, amely híveit nagyrészt a párton belül lévő, eszmeileg megzavarodott, a marxizmussal és a szocializmussal fokozatosan ellentétbe kerülő értelmiségi és kispolgári elemekből verbuválta.

A revizionista nézetek jelentkezése híven tükrözi a burzsoá ideológia, a felfokozott imperialista propagandahadjárat nyomását a munkásmozgalom ingatag elemeire. Különösen megerősödött és fokozódott ez a nyomás az SZKP XX. kongresszusa után, amikor az imperializmus elérkezettnek látta az időt, hogy koncentrált támadást indítson a szocialista tábor egysége, a kommunista pártok összefogása ellen. Az imperializmus propagandahadjárata az adott viszonyok között nem maradt hatástalan — azok, akik elvesztették lábuk alól a talajt, hamarosan a burzsoá ideológia foglyaivá váltak.

A revizionisták a maguk nézeteit, különösen kezdetben, „forradalmi" frazeológiával igyekeznek leplezni; úgy tüntetik fel, mintha azok a kor új szükségleteit fejeznék ki. Saját álláspontjukat az „igazi" forradalmi álláspontnak tartják, míg a marxizmus alapelveinek védelmezőit konzervativizmussal, maradisággal, a mozgalom már túlhaladott szakaszához való ragaszkodással vádolják. Többnyire nem lépnek fel nyíltan a marxizmussal szemben, hanem a marxizmus-leninizmus védelmezőinek jelmezében támadnak. Ugyanakkor a „dogmatizmusra" hivatkozva, a „marxizmus továbbfejlesztése" céljából, gyakorlatilag annak revízióját követelik és hajtják is végre.

Az SZKP XX. kongresszusa után a nemzetközi imperializmus úgy vélte, hogy végre megtalálta az oly régen hiába keresett varázsszert: azt az eszközt, amelynek segítségével éket lehet verni a kommunista pártok közé, és le lehet járatni a kommunizmust a világ dolgozói előtt. Megszületett a „sztálinizmus" fogalma a nemzetközi imperializmus ideológiai fegyvereként, amelynek segítségével megpróbálták kompromittálni a Szovjetunióban megvalósult és a népi demokratikus országokban megvalósulóban lévő szocializmust.

Azok a kommunisták, akik valóban hűek voltak a marxizmus-leninizmushoz, a Sztálin körül kialakult személyi kultusz bírálatát a kommunista mozgalom további fellendülése és megerősítése érdekében igyekeztek felhasználni. Akadtak viszont olyan csoportok a kommunista pártok soraiban is, amelyek — engedve az imperialista propaganda nyomásának — a Sztálin személyét ért bírálatot a szocializmus válságának tüntették fel, amelyből csak a marxizmus-leninizmus alapvető tételeinek a revíziója útján lehet kijutni. Ez ideológiai téren a revizionizmus újbóli jelentkezésében nyilvánult meg, amely a maga sajátos frazeológiájával a burzsoázia válaszát közvetíti a munkásmozgalom új problémáira. A revizionizmus és az imperialista propaganda legfőbb érintkezési pontjává a „sztálinizmus" elleni harc vált. A „sztálinizmus" elleni harc sajátos szerepet tölt be a jelenkori revizionizmus taktikájában: a Sztálin által elkövetett hibák bírálatának ürügyén valójában a marxizmus-leninizmus alapelvei, a proletariátus diktatúrája, a párt vezető szerepe, a proletár internacionalizmus ellen, a Szovjetuniónak a szocializmus építése során szerzett fő tapasztalatai általános érvényessége ellen intéz támadást.

Ennek megfelelően torzították el a XX. kongresszuson elhangzott bírálatot, s úgy állították be, mintha az nem Sztálin tevékenységének egyes részleteire vonatkozott volna, hanem Sztálin egész munkájának lényegére és arra az egész történelmi korszakra, amelyben Sztálin vezető szerepet töltött be a Szovjetunióban és az egész nemzetközi szocialista mozgalomban. Ezzel a torzítással vált csak lehetővé, hogy a revizionisták a XX.

kongresszus határozataira, a „sztálinizmus" elleni harcra hivatkozva harcoljanak a marxizmus-leninizmus alapjai ellen. A „sztálinizmus" elleni harc lett a revizionizmus új kalózlobogója. A revizionisták a „sztálinizmus" elleni harcban közös platformra jutottak a nemzetközi imperializmussal.

Miközben a revizionista csoportok úton-útfélen dobálóznak a „sztálinizmus", a „sztálinisták", a „sztálintalanítás" kifejezésekkel, nagyon is óvakodnak attól, hogy valamelyest is pontosan meghatározzák: mit értenek „sztálinizmuson"? Ez egyébként egyáltalán nem véletlen. Abban az esetben, ha nyílt sisakkal lépnének fel, rögtön vége lenne annak a lehetőségnek, hogy az „igazi" marxizmus védelmezőinek, a kommunista mozgalom megújítóinak a jelmezében tetszeleghessenek. Rögtön vége lenne ennek a saját maguk terjesztette legendának, és teljes leplezetlenségükben mutatkoznának meg a már régen kifakult s a történelem ideológiai lomtárába került revizionista nézetek.

De nem kell túl sok utánjárás ahhoz, hogy lássuk: az újsütetű revizionisták a „sztálinizmus" elleni harc jelszavával valójában a marxizmus-leninizmus alapelvei ellen lépnek fel. Ennek igazolására, anélkül, hogy részletekbe bocsátkoznánk, elegendő a revizionizmus néhány megnyilatkozására hivatkozni.

Az egyik különleges gyöngyszem a jelenkori revizionizmus irodalmában Jadwiga Siekierska „Optimista tragédia?" című cikke*. Siekierska először is sürgeti a „sztálinizmustól" a leninizmushoz való visszatérést. De mindjárt kiderül, hogy ezt korántsem tartja elegendőnek: „*Meg lehet kockáztatni azt az állítást* — írja —, *amely szerint a lenini helyes tételekhez való merev ragaszkodás manapság fatális tévedésekhez vezethet. A leninizmushoz való visszatérést — Lenin szellemében — nem lehet végrehajtani anélkül, hogy egyidejűleg ne vennénk revízió alá a ma már nem aktuális téziseket, amelyek túlhaladottak az új történelmi helyzetben és az új feladatok fényénél.*" Csak egy kicsit kell megkaparni a „sztálinizmus" elleni harc bajnokát, rögtön kibújik a revizionista! Siekierska rögtön rá is mutat, mit tart időszerűtlennek

* Pro Prostu, 1956 december 2.

a leninizmusban: el kell vetni a „Ki kit győz le?" kérdésfeltevést, mert ez úgymond az új történelmi helyzetben „túlhaladottá" vált. Hasonlóképpen el kell vetni, hogy a Szovjetunió példakép lehet más országok számára. És amit Siekierska nem mond ki, azt kimondják a társai. Strezeleczki már bátran bejelenti, hogy „*a történelem által nyújtott, árnyékkal és fénnyel teljes új tapasztalatok, a népi demokráciák eseményei lehetővé teszik, hogy bizonyos koncepciókon ma már túlhaladjunk*"*. Strezeleczki szerint már túlhaladható koncepció Leninnek az a tétele, hogy a volt uralkodó osztályok erőszakkal próbálják visszaszerezni hatalmukat. J. F. Rolland, akit azóta pártellenes, frakciós tevékenysége miatt már kizártak a Francia Kommunista Pártból, a L'Express című francia burzsoá lapban a párt felépítésének elvei ellen lépett fel, és hirdette meg a visszatérést a II. Internacionálé pártjaihoz. Jerzy Putrament a gazdasági központosítás és a proletárdiktatúra ellen hadakozik**. És hogy hazánk határain belül maradjunk, elegendő utalni a párt vezető szerepe, a proletariátus diktatúrája ellen 1956 október előtt oly széles körben fellépő támadásokra.

Amit revizionistáink esetleg szégyelnének kimondani, azt kimondják liberális elvbarátaik. Merleau Ponty, a francia „baloldal" egyik fő ideológusa, nyíltan kijelenti: „*A desztalinizáció nem tér vissza ahhoz, ami Sztálin előtt volt. Túl megy Sztálinon egy másik jövő felé. A desztalinizált kommunizmus látóhatára más, mint Leniné volt*"***.

A jelenkori revizionisták számára jelentős eszmei támogatást jelentenek a Jugoszláv Kommunista Párt vezetőinek egyes nyilatkozatai. Tito elvtárs például ismert pulai beszédében elítélt egy sor szocialista országot és kommunista pártot, amiért nem számolták még fel a „sztálinizmust". A szocializmus fejlődésének perspektívájáról szólva a következőket mondotta: „*Most arról van szó, hogy a kommunista pártokban a Jugoszlávia által bevezetett új politikai vonal győz-e, vagy pedig ismét a sztálini*

* Nowa Kultura. I. évf. 2. sz.
** Zyczie Warszawy, 1956 november 3.
*** L'Express, 1956 november 23.

politika kerekedik-e felül?" Hasonlóképpen nyilatkozott Kardelj elvtárs is a Jugoszláv Szövetségi Nemzetgyűlésen 1956 december 7-én tartott beszédében. Kardelj elvtárs a Szovjetunióról és a népi demokratikus országokról szólva, a „sztálinizmussal" hadakozva, fellépett az olyan, valóban alapvető lenini elvek ellen, mint a szocialista országok állami és pártvezetése, vagy a gazdaság központosított irányítása stb.

A revizionistákat ma gyakran csak az különbözteti meg a régiektől és a nyugati országokban nagy szerepet játszó nyílt reformistáktól, hogy a marxizmus elleni támadásukat a „sztálinizmus" elleni harc félrevezető jelszavával leplezik.

KI VAN VÁLSÁGBAN?

Ha a burzsoá sajtót olvassuk, szinte minden oldalon a kommunizmus válságáról szóló cikkekkel találkozunk. Mint annyiszor már a történelemben, fiatal újságíró gyakornokok és agg professzorok teljes hévvel láttak hozzá, hogy bebizonyítsák a marxizmus csődjét, a „kommunizmus megreformálásának" szükségességét stb. stb. És gyanús buzgalommal írják a recepteket: fel kell számolni a „sztálinizmust", liberalizálni kell a kommunista pártokat, el kell távolítani a „sztálinistákat" a kommunista pártok vezetéséből, a „nemzetközi kommunizmust" nemzeti alapokra kell helyezni stb. Igazán megható az imperialista sajtónak, a különböző burzsoá politikusoknak és professzoroknak ez a nagy buzgalma a kommunizmus „megmentése" érdekében. Azt lehetne hinni, hogy ezek az urak nem örülnek legveszélyesebb ellenségük „válságos helyzetének", és úgy látszik, hogy minden erőfeszítésükkel azon vannak, hogy a kommunizmust kigyógyítsák „betegségéből".

A burzsoázia természetesen azért beszél annyit a kommunizmus állítólagos „válságáról", és azért vállalja a csodaszereit áruló javasasszony szerepét, hogy a kommunista mozgalmat ténylegesen válságba juttassa. A „kommunizmus válsága" — a burzsoázia évszázados vágyálma, és egyáltalán nem csodálkoz-

hatunk, ha osztályérdekeinek megfelelően mindent megtesz azért, hogy ezt valósággá változtassa.

Ezek után érthető, hogy egyes, magukat „igazi baloldaliaknak" nevező értelmiségiek, akik valamiféle „középutas" álláspontot igyekeznek elfoglalni, szintén a kommunizmus elkerülhetetlen megreformálásának szükségességét prédikálják — ráadásul a szocializmus érdekében. Azért hirdetik a „kommunizmus válságát", hogy ezen a címen saját zűrzavaros elképzeléseiket erőltessék rá a munkásmozgalomra. Az egzisztencialista filozófusból hirtelen a kommunizmus reformátorává átvedlett Merleau Ponty például a L'Expressben kijelenti: „*A kommunizmus egyetlen elve sem került ki a válságból érintetlenül, és ez a válság semmit sem kímél meg . . . a sztálintalanítás egy hajítófát sem ér, ha nem egy rendszer gyökeres reformja.*" Másutt: „*a kommunizmus mint általános példakép, mint az emberiség jövője zátonyra futott*". És egzisztencialista filozófushoz méltó irracionális logikával, az idézetekkel való zsonglőrködéssel azt igyekszik bizonygatni, hogy állítólag a XX. kongresszus beismerte az élet és az elmélet kettősségét és azt, hogy a kettő találkozásához az elmélet alapos megreformálása szükséges. „*A Szovjetunió gazdasági és politikai életének (a XX. kongresszuson felvázolt) képe kérdésessé teszi a rendszer két sarkalatos alapelvét: a proletárdiktatúrát és a diktatórikus tervgazdálkodást, amely a proletárdiktatúra modern formája.*" Merleau Ponty ezeket a megállapításokat azokra a bírálatokra „alapozza", amelyekkel a XX. kongresszus a párt és az állami szervezetek *egyes* vonásait, a tervezés *egyes* módszereit illette. Valóban eredeti eljárás: egy hatalmas eredményeket elérő rendszer egyes hibáit azonosítani magával a rendszerrel, és ezen az alapon kimondani életképtelenségét, az „ideológia" megreformálásának szükségességét.

Egészen nyilvánvaló, hogy a kommunizmus renegátjai első helyet igyekeznek maguknak biztosítani ebben a kommunizmus válságáról szóló ideológiai hadjáratban. Gyilasz — a Demain című francia szocialista hetilap szerint — kijelentette, hogy „*a kommunista rendszerben — mint rendszerben — belső*

válság van", és ez a válság „*a kommunizmus mai válfajának eltűnése*" felé halad. Szerinte „*a magyar forradalom a kommunizmus általános bukásának a jele*".

Természetes, hogy revizionistáink sem hiányozhatnak a kommunizmus válságáról szavaló kórusból. Elegendő itt hivatkozni az „Optimista tragédia?" című cikk már idézett szerzőjére: „*A kommunista mozgalom ez idő szerint vereségeket, válságokat él át, erkölcsi, politikai és eszmei vonalon egyaránt.*" Még szerencse, hogy hozzáteszi: „*Mégsem vesztettünk el mindent, nem állunk a tönk szélén.*" Sajnálatos, hogy e kérdésben hozzájuk csatlakozik Kardelj elvtárs is, aki fentidézett beszédében kijelentette: „*a nemzetközi szocializmus átmeneti válságban van*".

Ha megnézzük, hogy a mai revizionizmus milyen „gyógyszert" ajánl a „válságból" való kijutáshoz, akkor azt látjuk, hogy ez a „gyógyszer" gyakran még a csomagolásában sem különbözik az imperialista propaganda által felkínált „varázsszerektől". (Ezekről a későbbiek folyamán részletesen lesz szó.)

A mai revizionisták nagyrészének lelki állapotára a legjobb kifejezés: a „szocializmusban" csalódott kispolgár. (Manapság bizonyos körökben szokássá vált, hogy csak gúnyosan, mintegy idézőjelbe téve beszéljenek a kispolgárról, kifejezve, hogy azt valamiféle „sztálinista" kategorizálásnak tartják. De, sajnos, a kispolgár annyira létező társadalmi valóság, hogy revizionistáink még a legfennköltebb elmélkedéseikben sem tudnak elszakadni tőle.) Ez a csalódott kispolgár például Magyarországon azzal elégítette ki érzelmi szükségleteit, hogy mindenfajta szemetet és mocskot szórt az elmúlt évtized szocialista építőmunkájára. Nem a szocializmus építése során elkövetett tényleges hibák, hanem a szocializmus ellen lépett fel. Az ő számára mindaz, ami az elmúlt évtizedben történt, a „sztálinizmus" terméke és így pokolra való. A mai revizionisták abban különböznek a hithű katolikusoktól, hogy számukra nem az ördög, hanem a „sztálinizmus" az abszolut rossz, az elkárhozás forrása. Minden igyekezetük arra irányul, hogy saját ideológiai és erkölcsi válságukat a marxizmus, a szocializmus válságává változtassák.

Mi a célja ennek a sok szóbeszédnek a szocializmus, a kommunizmus válságáról? A válasz egyszerű: hogy ezzel megindokolják átpártolásukat a burzsoázia oldalára. A válságról szóló fecsegés arra szolgál, hogy a „sztálinizmus" elleni harccal leplezze a marxizmus elvetését.

Valóban válságban van-e a szocializmus? Az SZKP XX. kongresszusán feltárt hibák valóban azt jelentik-e — ahogyan a revizionisták értelmezik —, hogy a kommunizmust gyökeresen „meg kell reformálni"? Erre a kérdésre — anélkül, hogy részletekbe mennénk — nem nehéz válaszolni. A nemzetközi kommunista mozgalom az elmúlt időszakban a Sztálin körül kialakult személyi kultusz negatív következményei ellenére is világtörténelmi jelentőségű győzelmeket ért el. Elegendő csak arra utalni, hogy a második világháború után létrejött a szocialista országok egységes, megbonthatatlan tábora, világrendszerré vált a szocializmus. Joggal tehető fel a kérdés: ha a szocializmus ilyen hatalmas sikereket ért el az elkövetett hibák *ellenére*, milyen eredményeket érhet el, ha ezeket a hibákat kiküszöböli? Sajátos dolog, de a revizionisták akkor kezdtek a szocializmus „válságáról" kiáltozni, amikor a hibák gyökereit már feltárták és megindult azok kijavítása.

A nemzetközi munkásmozgalmat az elmúlt évek diadalmas előretörése mellett érték részleges balsikerek is. Ezt példázzák a legutóbbi magyarországi események. De aki csak ezeket a balsikereket látja, arról igazán elmondható: nem látja a fától az erdőt. Ami a legfontosabb: az imperialisták semmiféle próbálkozása sem tudta megbontani a szocialista országok összeforrottságát, a kommunista pártok eszmei egységét, ragaszkodásukat a marxizmus-leninizmus legyőzhetetlen elveihez.

Az imperialisták, amikor a szocializmus válságáról beszélnek, úgy tesznek, mintha nem vennék észre, hogy saját házuk ég. A szocialista világrendszer létrejötte, a nemzeti felszabadító mozgalmak feltartóztathatatlan előretörése alapjaiban ásta alá a világimperializmus rendszerét. Az imperialisták azért beszélnek a szocializmus állítólagos „válságáról", hogy saját rendszerük tényleges válságáról elterelj ék a figyelmet. A marxizmus

különféle reformátorai pedig „nem veszik észre", hogy a kommunizmus válságáról szavalva tulajdonképpen az imperializmus nótáját fújják.

PROLETÁR INTERNACIONALIZMUS HELYETT KISPOLGÁRI NACIONALIZMUS

A proletár internacionalizmus a saját osztálycéljaiért tudatosan fellépő munkásosztály világnézetének elválaszthatatlan része, az a zászló, amely alatt már több mint száz éve harcol a szocialista munkásmozgalom az osztályok megszüntetéséért, a mindenfajta kizsákmányolástól mentes szocialista társadalom létrehozásáért. A proletár internacionalizmus immár halhatatlanná vált jelszavával fejezték be a tudományos szocializmus megalapítói, Marx és Engels az emberi társadalom történetének új korszakát jelző művüket: A Kommunista Párt Kiáltványát. A „Világ proletárjai, egyesüljetek!" jelszó azóta az egész világ szocialista munkásmozgalmának vezérfonalává vált és történelmi jelentőségű győzelmekben öltött testet.

A proletár internacionalizmus mélységes jelentősége éppen abban van, hogy az egész világ munkásainak legalapvetőbb osztályérdekeit és osztálycéljait fejezi ki. Az a történelmi felismerés tükröződik benne, hogy egyik ország munkássága sem vívhatja ki teljes és végső felszabadulását a többi ország munkásságával való összefogás nélkül, hogy a nemzetközi tőke hatalmát csak a nemzetközileg egybeforrott munkásosztály egységes ereje képes megdönteni. A munkásosztály nemzetközi összefogásának alapja a különböző országok munkásságának érdekközössége a munkásosztály nagy történelmi hivatásának, a szocializmus kivívásának érdekében.

A munkásosztály nemzetközi összefogása csak úgy valósulhat meg, ha leküzdi a munkásosztály soraiban jelentkező különféle nacionalista nézeteket. Amint a proletár internacionalizmus eszméje az egész világ munkásságának alapvető érdekeit tükrözi, úgy a nacionalizmus a burzsoázia fegyvere, amivel

megbontani igyekszik a munkásosztály nemzetközi összefogását. A nacionalizmus elkendőzi az osztályellentéteket, a munkásosztály nemzetközi összefogását a munkásosztály és a burzsoázia közti „nemzeti összefogással" helyettesíti. Az uralkodó és az elnyomott osztályok „kibékítésének" az ideológiája, amely az elnyomott osztályokat az uralkodó osztályok eszmei rabságában tartja. Amíg a munkásosztály nem számol le a nacionalizmus minden formájával, addig nem szabadulhat fel a tőkés kizsákmányolás alól.

A történelem már több ízben tanulsággal szolgált arról, hogy a proletár internacionalizmus elvetése és a nacionalizmus előtti behódolás milyen következményekkel jár a szocialista munkásmozgalomra nézve. Az első világháború kitörése után a II. Internacionálé pártjai — megszegve és lábbal tiporva saját korábbi határozataikat — elvetették a proletár internacionalizmus eszméjét, és a kispolgári nacionalizmus, a szociálsovinizmus álláspontjára helyezkedtek. A világ munkásosztályának az imperialista háború elleni összefogását a saját ország burzsoáziájával való összefogással helyettesítették. Ez az állásfoglalás a munkásosztályt eszmeileg lefegyverezte, lehetetlenné tette az imperialista célokért folyó háború elleni összefogást. A nacionalizmus előtti behódolás teljesen szétzilálta a nemzetközi munkásmozgalom sorait.

A proletár internacionalizmus eszméje új vonásokkal gazdagodott az Októberi Forradalom győzelmével. Létrejött a világ első szocialista állama, a Szovjetunió. A Szovjetunió létrejötte óta a munkásosztály, a dolgozók nemzetközi összefogása magában foglalja a megbonthatatlan szövetséget a győztes szocialista forradalom első országával. Ettől kezdve a Szovjetunióhoz való viszony a proletár internacionalizmus alapvető ismérve lett. Nem lehet senki igazán internacionalista, a munkásosztály nemzetközi összefogásának híve, aki szemben áll azzal az országgal, amelyben a szocializmus eszméi először valósultak meg. A proletár internacionalizmus hatalmas ereje nyilvánult meg a munkásosztály nemzetközi összefogásában a Szovjetunió elleni, imperialista, intervenciós háborúval szemben,

és ennek igen nagy szerepe volt az intervenciós tervek kudarcában.

A második világháború utáni helyzet fő jellemzője a szocialista világrendszer kialakulása. A szocialista tábor országainak szoros összefogása és együttműködése korunkban a proletár internacionalizmus legfőbb ereje, a munkásosztály nemzetközi összefogásának legszilárdabb bázisa. Korunkban az internacionalizmus fő ismérve az összes haladó erők összefogása a szocialista tábor országaival, és az együttműködés erősítése a szocialista tábor országai között.

A szocialista világrendszer kialakulása alapjaiban változtatta meg a nemzetközi erőviszonyokat, és meghatványozta a proletár internacionalizmus erejét. Ennek a változásnak a jelentőségét meggyőzően mutatták a legutóbbi magyarországi események. 1919-ben a munkásosztály nemzetközi összefogása még nem volt olyan erős, hogy megvédhette volna az imperialista hatalmak intervenciójától a Magyar Tanácsköztársaságot. 1956-ban viszont a proletár internacionalizmus ereje kudarcba fullasztotta a belső ellenforradalom és imperialista szövetségeseik koncentrált támadását.

A proletár internacionalizmus az az eszme, amely korunk leghaladóbb, imperialistaellenes erőit tömöríti. Nem véletlen tehát, hogy az imperialista propaganda a maga ideológiai offenzíváját éppen a proletár internacionalizmus eszméje ellen irányítja. Az imperialisták egyik legfontosabb célkitűzése, hogy megbontsák a kommunista pártok összefogását, a szocialista tábor országai közti szoros szövetséget pedig meglazítsák. Ezt szolgálja a mai revizionizmus is, amely a proletár internacionalizmust kispolgári nacionalizmussal cseréli fel.

A kispolgári nacionalizmus igen sokféle formában jelentkezik a mai revizionizmus irodalmában. Z. Florczak például kijelentette, hogy a jelenlegi nemzetközi helyzetben a „Világ proletárjai, egyesüljetek!" jelszó már elvesztette minden értelmét. Florczak szerint ez a jelszó a forradalom fegyveres szakaszának felelt meg, és ez a szakasz már elmúlt. Szerinte a jelenlegi helyzetet az jellemzi, hogy „mindkét rendszer egyfelé tart", az

„egységes világrendszerben való összenövés felé". Ennek megfelelően azt állítja, hogy az „egyetemes proletár" már elavult fogalom és ezt az „egyetemes ember" fogalmával kell helyettesíteni*.

Mi a valóságos jelentősége ennek az állításnak? Nyilvánvalóan az, hogy nincs szükség a szocialista erők nemzetközi összefogására az imperializmus ellen. Florczak lényegében azt javasolja, hogy a szocializmus erői nézzék ölbe tett kezekkel az imperialisták kísérleteit a gyarmati rendszer visszaállítására és megszilárdítására, a szocialista országok belső rendjének felforgatására, a kommunista mozgalom elnyomására — és várják, hogy valamilyen csoda folytán majd bekövetkezik a két rendszer „összenövése egy világrendszerbe". Az ilyenfajta „internacionalizmus" ellen természetesen az imperialistáknak sem lenne semmiféle kifogásuk.

A jelenlegi nemzetközi helyzetre a szocialista és a kapitalista társadalmi rendszer egymás melletti fennállása és a két rendszer harca nyomja rá a bélyeget. Ez a harc dönti el korunk fő kérdését: merre halad a világ — a szocializmus vagy a kapitalizmus útján? Természetesen igaz az a régi marxista tétel, hogy a történelem törvényei erősebbek, mint a tüzérség törvényei — vagyis, hogy a társadalmi fejlődés törvényei végül is utat törnek maguknak, minden ellenállás ellenére. De aki azt várja, hogy a szocializmus majd valahogyan magától kialakul, és hogy az imperializmus majd valamikor békésen egy világrendszerben összenő a szocializmussal, az valójában semmit sem értett meg a történelemből.

Korunkban az emberiség a szocializmus felé halad — ez a társadalmi fejlődés objektív törvénye. De mint a társadalmi fejlődés törvényei általában, ez sem önmagától érvényesül, hanem az osztályok harcán keresztül. A történelem egyik legfőbb tanulsága, hogy egy új társadalmi rendszer csak úgy jöhet létre, ha leküzdi a régi társadalmi rend fenntartásában érdekelt osztályok ellenállását. Ez teljes egészében érvényes a szocialista

* Nowa Kultura, 1956 október 13.

társadalom kialakulására is. Aki csak egy kissé figyelemmel kísérte az utóbbi időszak eseményeit, az előtt teljesen világos, hogy az imperialisták nemcsak saját területükön tesznek meg mindent, hogy a szocializmus előretörését meggátolják, de semmilyen eszköztől sem riadnak vissza, hogy a már szocializmus útjára lépett országokat visszatérítsék a kapitalizmushoz.

A marxisták azt vallják, hogy az imperializmus megdöntésének nem a két rendszer fegyveres harca útján kell megtörténnie, továbbá, hogy az egyes országokban a szocializmus megvalósulhat polgárháború nélkül, a szocialista forradalom békés eszközökkel is megvívható. De ennek a marxista állásfoglalásnak semmi köze sincs ahhoz a reformista felfogáshoz, amely a szocializmus megvalósulását egy, minden nagyobb megrázkódtatás nélküli, lényegében spontán folyamatnak tartja.

A proletár internacionalizmus felcserélése kispolgári nacionalizmussal a leggyakrabban abban a formában jelentkezik, hogy egyesek a szocializmus és az imperializmus alapvető ellentétét a szocialista táboron belül időlegesen fellépő ellentmondásokkal cserélik fel, és ezeknek az időleges ellentmondásoknak a jelentőségét mértéktelenül eltúlozva az imperializmus elleni összefogást a szocialista munkásmozgalmon *belüli* harccal akarják helyettesíteni. Ez a felfogás tükröződik M. Bibrowskinak a Nowa Kulturában megjelent cikkében. Bibrowski a következőket állítja: „*A szocialista internacionalizmus ma abban áll, hogy a kommunista és munkáspártok és a szocialista országok erősítik a helyes kapcsolatokat egymás között, és ezek a kapcsolatok az egymás mellett élés elvein alapulnak, mentesek mindenféle hegemóniára való törekvéstől; ezenkívül abban áll a szocialista internacionalizmus, hogy szabad baráti vita keretében harc folyik a sztálinizmus, a konzervativizmus és a reakció régi formái ellen, a demokratikus forradalmi munkásmozgalom újjáéledéséért.*"

Mik a legfőbb hibái ennek a meghatározásnak? *Először* is az, hogy egy szót sem szól a proletár internacionalizmus lényegéről: a szocialista munkásmozgalom és a világ haladó erői összefogásáról az imperializmus ellen. *Másodszor* az, hogy a kom-

munista pártok és a szocialista országok egymásközti kapcsolatait azonosítja az egymás mellett élés elvével. *Harmadszor* pedig az, hogy a proletár internacionalizmus ismérvének tünteti fel a „sztálinizmus" elleni harcot, és ezzel, az imperializmus szándékainak megfelelően, a munkásmozgalom erőinek a megosztására törekszik.

Joggal fel lehet tenni a kérdést: mit ér az olyan proletár internacionalizmus, amely nem arra irányul, hogy egyesítse a világ szocialista erőit a kapitalizmus uralmának megdöntése érdekében? Milyen nemzetköziség az, amely számításon kívül hagyja a nemzetközi munkásmozgalom összefogását a nemzeti felszabadulásukért harcoló népekkel az imperializmus ellen? Aki ezeket a kérdéseket figyelmen kívül hagyva beszél a proletár internacionalizmusról, az valójában a kispolgári nacionalizmus álláspontjára helyezkedik.

Bibrowski meghatározásából úgy tűnik, mintha a kapitalizmus, az imperializmus elleni harc már végképp lekerült volna a történelem napirendjéről, és a szocialista munkásmozgalom előtt ma már csak az a feladat állna, hogy a saját soraiban felmerülő — gyakran mesterségesen felnagyított vagy éppenséggel kiagyalt — problémákkal foglalkozzék. Nem túlságosan nagy „naivitás" ez olyan időszakban, amikor az agresszív imperialista erők oly nagy erőfeszítéseket tesznek, hogy a szocialista országok belső rendjét felforgassák és végképp megingott gyarmati uralmukat megszilárdítsák? A szocialista táboron belüli időleges ellentmondásokat mesterségesen felnagyító kispolgári nacionalisták szemében talán még a „Szabad Európa" rádió tevékenysége és az Eisenhower-doktrina sem más, mint jámbor amerikaiak ártatlan „csínytevései".

Bibrowski meghatározása a proletár internacionalizmus részévé teszi az ún. „sztálinizmus" elleni harcot. Ebben Bibrowski nem áll egyedül. Vannak mások is, akik a „sztálinizmus", a „sztálinisták" elleni harcban jelölik meg a nemzetközi munkásmozgalom összefogásának egyik legsürgetőbb feladatát. Pulai beszédében Tito elvtárs is beszélt a „megrögzött sztálinista elemekről", „egyes nyugati és keleti pártok vezetőiről", „akiknek a külön-

féle pártokban sikerült még mindig megmaradniuk állásaikban". Úgy tüntette fel, mintha a legfontosabb feladat a „sztálinistáktól" való megszabadulás lenne.

A „sztálinisták" elleni harc hazánkban is és más országokban is a kommunista funkcionáriusok és párttagok elleni boszorkányüldözés egy fajtájává vált. Arra szolgált, hogy megossza a kommunista mozgalom erejét, akadályozza a kommunista pártok és a szocialista országok összefogását. Ez — akarva-akaratlanul — az imperialistáknak kedvezett.

Jelenleg a nemzetközi munkásmozgalom előtt hatalmas feladatok állnak. Meg kell erősíteni és tovább kell fejleszteni az elmúlt évtized szocialista vívmányait, vissza kell verni az imperializmus agresszív erőinek kísérleteit, amelyek arra irányulnak, hogy felforgassák a szocialista országok belső rendjét, visszaszorítsák a nemzeti felszabadító mozgalmakat, elfojtsák a kommunista pártokat és más haladó mozgalmakat, új háborús tűzfészkeket hozzanak létre stb. Ezek a feladatok az összefogás erősítését, nem pedig megbontását követelik meg.

Hogy hova vezet a proletár internacionalizmusnak kispolgári nacionalizmussal való felcserélése, azt különösen szemléltetően mutatja J. Putrament cikke, amelyben a következőket olvashatjuk: „... *Lengyelországnak lehetőségei vannak, hogy megszabaduljon attól a hálátlan szereptől, melyet a történelem kiosztott számára. Megszabaduljon attól a jobbra-balra topogástól, attól a tánctól, amelyet . . . egyszer Nyugat, egyszer Kelet felé bókolva lejtett. Ehelyett híd lehet, mely összeköti világrészünk két felét. Nem lehet az országban olyan lengyel, aki nem lelkesedne a nemzet előtt álló lehetőségek láttán. Végül is, kedves barátaim, eltekintve a dolog erkölcsi részétől, ez az, amit akarunk. Így akartuk látni Lengyelországot, nem mint állandó harcteret, hanem mint közvetítőt, sőt békéltetőt. Bizony, rászolgáltunk már egy kis nyugalomra*"*.

Mit lehet szólni ehhez a nyárspolgári elmélkedéshez, amelynek szerzője ugyanakkor a szocialista táborhoz való tartozás szükségességét vallja? Marx ír arról, hogy a kispolgár csupa „egy-

* Zyczie Warszawy, 1956 november 3.

felőlből" és „másfelőlből" tevődik össze, létének alapja az ellentmondás, és „lelkében azt képzeli magáról, hogy pártatlan, hogy megtalálta a helyes egyensúlyt, ami állítólag különbözik az ún. arany középúttól". A kispolgár társadalmi létéből következik az állandó ingadozás a kapitalizmus és a szocializmus között, és egyúttal az a törekvés is, hogy ezt az alapvető ellentétet valamiféle filozofálgató okoskodásban „feloldja". De sajnos, a történelem érzéketlennek bizonyul a nyárspolgári vágyálmokkal szemben.

A történelem számos olyan példát ismer, amikor egyesek megkísérelték, hogy az osztályharcban „középutas" álláspontot foglaljanak el, és az alapvető társadalmi ellentéteken kívül helyezkedjenek. De a valóságban ez még senkinek sem sikerült. Az imperializmus és a szocializmus ellentéte annyira korunk valóságában gyökerezik és annyira áthatja az egész világot, hogy semmiféle szubjektív szándék nem képes ez ellentét fölé „emelkedni". Nem valószínű, hogy az imperializmus különösebben méltányolná az egyes nyárspolgárok vágyódását a nyugalomra.

Lenin annak idején figyelmeztetett arra, hogy a nemzetek közti bizalmatlanság, a surlódások lehetősége nem szűnik meg automatikusan a szocialista viszonyok létrejöttével, ezért különösen nagy gondot kell fordítani a nemzetek közti egyenjogúság elvének betartására. Ismeretes, hogy az elmúlt években voltak egyes olyan jelenségek a szocialista országok egymásközti kapcsolataiban, amelyek ellenkeztek a nemzetek egyenjogúságának elvével. Ezekkel a jelenségekkel foglalkozva a Kínai Kommunista Párt a következőket állapította meg: „Sztálin a testvéri országokhoz és a testvéri pártokhoz való viszony terén egészében véve az internacionalizmus álláspontját foglalta el, és előmozdította a különböző országok népeinek harcát, valamint a szocialista tábor fejlődését, azonban az egyes konkrét kérdések megoldásánál a nagyhatalmi sovinizmus oldalára hajlott, hiányzott belőle az egyenjogúság szelleme, ezenfelül még kevésbé igyekezett a hivatalos funkcionáriusok széles tömegét a szerénység szellemében nevelni, néha még helytelenül bele is avatkozott egyes testvéri országok és testvéri pártok belügyeibe, ami számos

komoly következménnyel járt"*. A Kínai Kommunista Párt állásfoglalásához talán még azt lehet hozzátenni, hogy a szocialista országok egymásközti viszonyában előforduló hibák nemcsak a Sztálin hatására egyes esetekben előforduló nagyhatalmi sovinizmusra vezethetők vissza. Jelentősen hozzájárultak — különösen Magyarországon — a népi demokratikus országok egyes vezetői is, akik mereven és mechanikusan másolták, utánozták a szovjet tapasztalatokat.

A különféle revizionista megnyilvánulásokat az jellemzi, hogy mértéktelenül eltúlozzák és felnagyítják a szocialista országok egymásközti kapcsolataiban előforduló hibákat, mintha ezek jellemeznék a szocialista országok egymásközti viszonyát. Magyarországon a Nagy Imre csoport szélsőséges nacionalista demagógiával azt igyekezett elhitetni, hogy a szocialista táborhoz való tartozás, a Szovjetunióhoz való szövetség ellentétes a nemzeti függetlenség eszméjével, és a nemzeti függetlenségre hivatkozva ki akarta szakítani Magyarországot a szocialista országok táborából.

Az előfordult egyes hibák ellenére is teljesen világos, hogy a népi demokratikus országok nemzeti függetlenségét nem a Szovjetunió, hanem az imperialisták fenyegették és fenyegetik, és hogy a Szovjetunióval való összefogás a nemzeti függetlenség megvédésének alapvető feltétele a népi demokratikus országokban. Teljesen igazat kell adni a Trybuna Ludu megállapításának: „Lengyelországban senki nem felejti el, hogy csakis a Szovjetunió révén nyertük el szabadságunkat a második világháború után. Lengyelországban senki nem felejti el azt sem, hogy a Szovjetunió az első perctől kezdve egészen a mai napig világos és következetes álláspontot foglal el újraegyesített területünk és nyugati határaink kérdésében. Mindezideig a Szovjetunió az egyedüli állam — azon államok között, amelyeknek csapatai Németországban tartózkodnak, amely ilyen álláspontot foglal el, a Szovjetunió az egyedüli erő, amely diplomáciai és katonai vonatkozásban biztosítja területünk sérthetetlenségét."

* „A proletárdiktatúra történelmi tapasztalatairól". 11. old.

Mindez teljes egészében vonatkozik Magyarországra is. Magyarország történelmének utolsó négyszáz évében, egészen 1945-ig, döntően éppen nemzetközi helyzete következtében, nem válhatott igazán független országgá. A kedvezőtlen nemzetközi helyzet igen nagy mértékben járult hozzá, hogy Magyarországon konzerválódtak a feudalizmus maradványai, és hatalmas akadályok tornyosultak a társadalmi haladás elé. A fejlettebb országoktól (hosszú ideig Ausztriától, majd főként Németországtól) való gazdasági függés gátolta, hogy létrejöjjön a nemzeti önállóság korunkban nélkülözhetetlen alapja, a fejlett ipar. Az ország kedvezőtlen nemzetközi helyzete is kétségkívül elősegítette, hogy Magyarország hosszú évtizedeken át a legreakciósabb erők szövetségese volt, és ezt végül is a hitleri Németországgal való együttműködés tetőzte be a második világháború idején.

A döntő változás 1945-ben következett be. Az alapjaiban megváltozott nemzetközi helyzet, a szövetség a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal, lehetővé tette, hogy Magyarország behozza évszázados elmaradottságát és élenjáró, szocialista országgá váljon, megoldódjék a magyar történelmi fejlődés két fő problémája: a nemzeti függetlenség kivívása és a belső társadalmi átalakulás. Első ízben jött létre *tartósan* olyan történelmi helyzet, amikor Magyarország a társadalmi fejlődés élenjáró országainak a szövetségesévé válhatott. Magyarország először válhatott valóban független országgá, és ennek a függetlenségnek legfőbb biztosítéka a szocialista tábor országaival való szövetség. Ez a szövetség tette lehetővé, hogy Magyarország történelmileg rendkívül rövid idő alatt megteremthette a nemzeti függetlenség szilárd gazdasági bázisát. Az újabbkori történelemben először 1945 után jutott Magyarország olyan nemzetközi feltételek közé, amelyek elősegítették és nem gátolták gazdasági felemelkedését.

A legutóbbi időben számos olyan fontos dokumentum — így elsősorban a szovjet kormány 1956 október 30-i nyilatkozata — látott napvilágot, amely fellép a múltban előfordult egyes hibás jelenségekkel szemben, és nagymértékben tovább erősíti a pro-

letár nemzetköziséget. Ezek az új dokumentumok megerősítik a szocialista országok egységét, összeforrottságát.

PROLETÁR INTERNACIONALIZMUS ÉS KOEGZISZTENCIA

Nem sok olyan kifejezés van az imperialista propaganda szótárában, amely oly nagy karriert futott volna be, mint a „nemzeti kommunizmus". A nemzetközi imperializmus igen nagy reményeket fűzött — és fűz továbbra is — a „nemzeti kommunizmus" ún. elméletéhez. Az imperialisták a „nemzeti kommunizmusban" olyan eszközt látnak, melynek segítségével megbonthatják a szocialista tábor egységét, elszigetelhetik egymástól a szocialista országokat.

Ha azt vizsgáljuk, hogy általában milyen értelmet tulajdonítanak a „nemzeti kommunizmus" elméletének, akkor ezt röviden a következőkben lehet összefoglalni: a szocialista országok egymás közti kapcsolatainak nem kell különbözniük a kapitalista országokkal fenntartott kapcsolataiktól — vagyis ezeknek a kapcsolatoknak nem a proletár internacionalizmus, hanem a koegzisztencia, az egymás mellett élés elvein kell alapulni; a szocializmus megvalósításának nincsenek általános érvényű elvi követelményei; a szocializmus megvalósítása minden ország „magánügye", nincs szükség arra, hogy a szocialista országok tömörüljenek, erőiket egyesítsék. A „nemzeti kommunizmus" elméletének célja lényegében az, hogy atomizálja, alkotó részeire bontsa a szocialista világrendszert, elszigetelje egymástól a szocialista országokat. Ezért vannak olyan buzgó apostolai a „nemzeti kommunizmus" elméletének az imperialisták soraiban. Az apostolok soraiban többek közt olyan illusztris személyiség is helyet foglal, mint Dulles amerikai külügyminiszter.

A szocialista országok, a kommunista pártok szoros összefogása a szocialista munkásmozgalom fő ereje. Éppen ezért különösen fontos, hogy milyen elvi alapokra épül ez az összefogás, melyek ennek az összefogásnak a fő követelményei?

Az utóbbi időben jelentkeztek egyes irányzatok, amelyek a

mai helyzetben már nem tartják megfelelőnek a proletár internacionalizmusra vonatkozó „régi", marxi-lenini elveket, és ehelyett valami újat igyekeznek elfogadtatni. P. Perovics elvtárs egyik cikkében a következőket írja erről: „*Jól hangzik például a munkásosztály nemzetközi szolidaritásáról szóló jelszó. Ennek kétségtelenül nagy jelentősége van a szocialista erők fejlődése és harci kérdéseinek megoldásában, de ha e jelszó megvalósításához oly módon fognak hozzá, mint azt az októberi forradalom idején tették (hogy Sztálin idejéről ne is beszéljünk), akkor biztosak lehetünk abban, hogy elmaradunk az idő mögött, hogy a leninizmus megértésének igen alacsony színvonalán állunk*"*.

Perovics idézett cikkében nem mondja meg, hogyan kell hozzálátni e jelszó megvalósításához, „hogy ne maradjunk el az idő mögött". De helyette mások feleletet adnak erre a kérdésre. A felelet lényege abban áll, hogy a munkásosztály nemzetközi összefogását a koegzisztencia alapjára kell helyezni. Bibrowski előbb idézett meghatározásában azt írja, hogy a kommunista és munkáspártok, a szocialista országok közti helyes kapcsolatok „az egymás mellett élés elvein alapulnak". Lényegében ugyanerről beszélt Kocsa Popovics elvtárs is a Jugoszláv Szövetségi Nemzetgyűlés két házának együttes ülésén 1957 februárjában: „*Semmi sem szolgálhat alapul arra, hogy az osztályharcra vonatkozó alapvető ideológiai nézeteket szembeállítsuk a koegzisztencia álláspontjával és gyakorlatával.*" Ugyanezt fejti ki részletesebben Jurij Gusztincsics „Általános érvényű elvekről" című cikkében.

A Politika cikke mindenekelőtt azt állítja, hogy a jelenlegi helyzetben, amikor a szocializmus már sok országban győzött, a kommunista pártok együttműködésének sem lehet más alapja, mint amit az országok — a kapitalista és szocialista országok egyaránt — alkalmaznak. „*A két párt (az olasz és a jugoszláv kommunista pártról van szó) együttműködésének alapja ugyanis lényegében ugyanaz, amelyet ma a népek és államok általános kapcsolatában alkalmaznak, ha el akarják kerülni a feszültséget és az*

* Borba, 1957 január 21.

egymásközti meg nem értést." Az együttműködésnek ez az általános alapja szerinte a koegzisztencia. A továbbiakban rosszallóan ír arról, hogy „*egyes munkásmozgalmakban még ellenállás érezhető a koegzisztencia alkalmazásával szemben a szigorúan vett pártközi kapcsolatokban. Úgy vélik, hogy ez kizárólag diplomáciai és állami kifejezés, és hogy nem áll közvetlen kapcsolatban az egyes államok szocialista fejlődésének problémáival.*" Ezek után bírálólag ír azokról, akik „*a koegzisztenciával szemben a proletár nemzetköziséget teszik a munkásmozgalmakat és a szocialista országokat összekötő kapcsolatok alapjává*". A cikkíró szerint a proletár nemzetköziség és a koegzisztencia lényegében azonos értelmű kifejezések. „*Ez a két fogalom* — írja — *mindinkább összefonódik. Nem lehetne például azt mondani, hogy a «Világ proletárjai, egyesüljetek!» jelszó ma ellentétben áll a koegzisztenciával. A proletárok nem egyesülhetnek, ha népeik és országaik külön vannak választva egymástól. Az államokat pedig mindaddig válaszfal határolja el — tekintet nélkül arra, hogy szocialisták-e vagy nem —, amíg nem működnek a koegzisztencia elvei alapján*"*.

A Politika fejtegetése abban foglalható össze, hogy nincs semmi elvi különbség a kommunista pártok és a szocialista országok egymásközti együttműködése, valamint a kapitalista országokhoz való viszonyuk között; a proletár internacionalizmus ma azonos a koegzisztenciával. Valóban igaza van Perovics elvtársnak, amikor azt írja, hogy a munkásosztálynak ez a fajta „nemzetközi szolidaritása" egészen mást jelent, mint az Októberi Forradalom idején. Csak azt nem tudjuk, mi köze van mindennek a marxizmushoz? Erről az elmélkedésről valóban nem lehet elmondani, hogy a „leninizmus megértésének igen alacsony színvonalán áll", mivel az égvilágon semmi köze sincs a leninizmushoz. Ez az elmélkedés csak azt mutatja, hogy milyen hihetetlen eszmei zűrzavar van azoknak a fejében, akik úgy akarják a marxizmust a jelenlegi helyzet követelményeihez alkalmazni, hogy elvetik a marxizmus legalapvetőbb elveit is.

---

* Politika, 1956 december 28.

A koegzisztencia elve elválaszthatatlanul összefügg a szocialista forradalom lenini elméletével. Lenin rámutatott arra, hogy az imperializmus viszonyai között az országok többsége nem egyszerre fog áttérni a szocializmusra, hanem fokozatosan, egymást viszonylag nagyobb időközökben követő szakaszokban. A szocialista forradalom lenini felfogásából szükségszerűen következik annak az elismerése, hogy kell lennie egy viszonylag hosszú történelmi időszaknak, amelyben a szocialista és a kapitalista országok egymás mellett állnak fenn. Leninnek ezt a nézetét a történelem teljes mértékben igazolta. Korunk egyik fő jellegzetessége az, hogy a szocialista és a kapitalista rendszer egymás mellett létezik. A történelmi fejlődésnek ezen a realitásán alapul a különböző társadalmi rendszerű országok békés egymás mellett élésének elve. Ennek a békés egymás mellett élésnek alapja az egyes országok szuverenitásának az elismerése, tartózkodás a más országok belügyeibe való beavatkozástól stb.

De mit lehet szólni azokról, akik azt állítják, hogy a békés egymás mellett élés elve azonosult a proletár nemzetköziséggel, és hogy korunkban a koegzisztencia kifejezi a szocialista országok és az egész munkásmozgalom összefogásának követelményeit? Hiszen ennek az állításnak az elfogadása azt jelentené, hogy végérvényesen és teljesen lemondunk a proletár internacionalizmusról. Az az állítás, hogy ma már nem lehet úgy hozzáfogni a munkásosztály nemzetközi szolidaritásának megvalósításához, mint az Októberi Forradalom idején, csak arra szolgál, hogy leplezze a proletár internacionalizmus elvetését.

Kifejezheti-e a koegzisztencia elve a nemzetközi munkásmozgalom együttműködésének követelményeit? Nyilvánvalóan nem, hiszen nem is ez a feladata. A koegzisztencia elve kifejezi a különböző társadalmi rendszerű országok békés együttélésének a követelményeit, de semmiképp sem tartalmazhatja a nemzetközi munkásmozgalom összefogásának a feladatait. Aki azonosítja a koegzisztenciát a proletár internacionalizmussal, az valójában lemond a munkásosztály kapitalizmus elleni nemzetközi összefogásáról.

A proletár internacionalizmus lényege mindig az volt és az is

marad, hogy kifejezi a nemzetközi munkásmozgalom összefogásának szükségességét a kapitalizmus uralmának megdöntése érdekében — függetlenül attól, hogy melyek ennek az összefogásnak konkrét formái és módszerei. Változhatnak a munkásmozgalom nemzetközi összefogásának formái, a harc módszerei, de mindaddig, amíg a kapitalizmus fennáll, nem változhat a proletár internacionalizmus lényege.

A Politika cikke szerint ugyanolyan jellegű kapcsolatnak kell fennállnia a kommunista pártok és a szocialista országok egymásközti viszonyában, mint a szocialista országok és a kapitalista országok között. Ennek megfelelően elítélőleg nyilatkozik a „kelet-európai" centralizálásról és azt állítja, hogy egyes nyugati országokat a szocialista országok tömbjétől való félelem vitt az Északatlanti Szerződésbe. Eltekintve attól, hogy mindenki tudja: a varsói szerződés létrejöttét az imperialista hatalmak agresszív katonai csoportosulásai kényszerítették ki, egy dolog teljesen egyértelműen kitűnik a Politika állásfoglalásából. Az ti., hogy helyteleníti a szocialista országok szoros szövetségét az imperialisták támadó terveivel szemben. A szocialista országok, ha egymásközti kapcsolataikban csak a koegzisztencia alapjára helyezkednének, akkor a valóságban kiszolgáltatnák magukat az imperializmusnak, amely mindenkor a kapitalizmus visszaállítására törekszik ezekben az országokban. Aki ezt nem látja, az vagy vak, vagy pedig nem akar látni.

A Politika azt állítja, hogy „*a proletárok nem egyesülhetnek, ha népeik és országaik külön vannak választva egymástól*". De hiszen a koegzisztencia önmagában sohasem szüntetheti meg az országok és a népek szétválasztását! Eszerint tehát értelmetlen és megvalósíthatatlan a munkásosztály nemzetközi együttműködése mindaddig, amíg a kapitalizmus fennáll. Mintha a kommunista párt által vezetett munkásosztálynak nem lenne módja, hogy gyökeresen ellentétes politikát folytasson az adott ország „hivatalos" politikájával szemben, és nem lenne meg a lehetősége arra, hogy szorosan összefogjon és együttműködjön más országok azonos célokért küzdő kommunista pártjaival vagy más haladó erőivel. Hiszen ezek szerint Marx és Engels

javíthatatlan utópisták voltak, amikor kiadták a „Világ proletárjai, egyesüljetek!" jelszót.

Ha elfogadjuk azt, hogy szükség van a nemzetközi szocialista mozgalom együttműködésére az imperializmus ellen, akkor teljesen nyilvánvaló, hogy a koegzisztencia nem lehet ennek az együttműködésnek az alapja.

A proletár internacionalizmus elve nem lehet azonos a koegzisztencia elvével. Természetesen igaz az, hogy a nemzetek egyenjogúságának az elismerése a proletár internacionalizmus lényegbevágó követelménye. Minden olyan jelenség a szocialista táboron belül, amely sérti a nemzetek egyenjogúságának elvét, egyszersmind gyengíti a proletár internacionalizmus erejét is. Ezért van nagy fontossága annak, hogy kijavítsuk a múltban ezen a területen előfordult hibákat, és elejét vegyük e hibák megismétlődésének. Az *egyenjogúság* elismerése azonban semmiképp sem jelentheti az *összefogás* szükségességének tagadását. A proletár internacionalizmus megköveteli mind az egyenjogúság tiszteletben tartását, mind pedig az összefogás erősítését. Aki csak az első követelményt hangoztatja és szembehelyezkedik a másodikkal, az valójában a proletár internacionalizmust kispolgári nacionalizmussal cseréli fel.

Teljesen helyes a közelmúltban megjelent írás a Nowe Drogiban a lengyel sajtóban megnyilvánuló revizionista jelenségekkel kapcsolatban: „Mi kommunisták vagyunk — a munkásosztály nemzetközi összefogásának, a proletár internacionalizmus eszméinek a követői . . . A szocializmust építjük, szoros kapcsolatban a nemzetközi munkásmozgalommal. Nem lehet helye pártunkban azoknak, akik elvetik ezt az elemi igazságot."

Vannak olyan nézetek, amelyek tagadják, hogy szükség van a szocialista országok tömörülésére, erőik egyesítésére. Ez a felfogás nyilvánult meg Kocsa Popovics elvtársnak a Jugoszláv Szövetségi Nemzetgyűlés 1957 februári ülésén elmondott beszédében.

Popovics elvtárs beszédében a fennálló két tábor létezését azonosította a két katonai tömbbel. Szerinte a szocialista tábor nem más, mint a katonai tömbök egyik fajtája, és ennek meg-

felelően létrejöttét nem a szocialista országok kialakulásából következő objektív folyamatnak tekinti, hanem időleges tényezők hatására vezeti vissza. Úgy véli, hogy a szocialista tábor fennállásának semmiféle kapcsolata sincs a proletár internacionalizmus elvével. „*A mi felfogásunk szerint* — mondotta — *a teljes külpolitikai függetlenség és önállóság egyáltalán nem ütközik a valódi internacionalizmussal, sőt szükségszerűen előfeltétele az internacionalizmusnak.*" Popovics elvtárs szerint a teljes politikai függetlenségnek az a feltétele, hogy mindenfajta táboron kívül kell maradni és az ilyen függetlenség a tulajdonképpeni internacionalizmus. A továbbiakban kijelentette: „*semmiféle ideológiai érvvel sem bizonyíthatják be, hogy a «tábor» az együttműködés szükségszerű formája, amelyben részt kell venni valamennyi szocialista országnak . . .*"

Popovics elvtárs állásfoglalásának az az alapvető hibája, hogy a szocialista tábor létrejöttét az ún. „blokk-politika" egyik megnyilvánulásának tekinti, vagyis a második világháború utáni nemzetközi helyzet időleges tényezőire, az egymással szemben álló katonai szövetségek kialakulására vezeti vissza. Szerinte, ha a NATO és a varsói szerződés megszűnne, akkor ezzel megszűnne a két tábor is.

A két tábor létezése valójában a két társadalmi-gazdasági rendszer egymásmelletti fennállását fejezi ki. A második világháború utáni időszak fő jellegzetessége, hogy a szocializmus világrendszerré vált. Ez a társadalmi fejlődés objektív folyamata. Ennek a folyamatnak alapja a szocialista világgazdaság kialakulása, a szocialista világpiac létrejötte, a szocialista munkamegosztás kifejlődése. A szocialista országok a társadalmi-gazdasági fejlődés azonos útján járnak, azonos a társadalmi rendszerük, közösek az érdekeik és céljaik. Ez az alapja az egységes szocialista tábornak, nem pedig a katonai szövetségek rendszere. A szocialista tábor országai már többször kinyilvánították, hogy hajlandók megszüntetni a varsói szerződést, ha az imperialista hatalmak felszámolják agresszív katonai blokkjaikat. A varsói szerződés megszűnése azonban egyáltalán nem jelentené azt, hogy ezzel együtt megszűnne a szocialista tábor is.

A szocializmus kialakulása új feltételeket teremt a nemzetek egymáshoz való viszonyában. A kapitalizmusban a nemzetek egymáshoz való viszonyát az jellemzi, hogy a gyengébb, elmaradottabb nemzeteket kizsákmányolják és elnyomják az erősebbek, a fejlettebbek. A kapitalizmusban, különösen az imperializmus korszakában az elnyomó és elnyomott nemzetek között kibékíthetetlen ellentétek vannak. Egészen más a helyzet a szocializmus viszonyai között. A termelési eszközök társadalmi tulajdonba vétele, a kizsákmányolás minden formájának felszámolása alapjaiban szünteti meg azokat az okokat, amelyek a kapitalizmusban állandó forrásai a nemzeti ellentéteknek. A szocialista nemzetek között elvileg új kapcsolatok fejlődnek ki, amelyeknek alapja az, hogy a nemzeti érdekek és célok azonosak. A szocializmus viszonyai között az egyes nemzetek egyéni érdekei a legszorosabban összefüggnek a szocialista tábor közös érdekeivel. A szocialista tábor kialakulásával jöttek létre először a történelemben teljes egyenjogúságon alapuló kapcsolatok a legkülönbözőbb gazdasági, katonai stb. adottságokkal rendelkező országok között.

Mindebből az következik, hogy a szocializmus megvalósításának feladatait az egyes országokban a legszorosabban össze kell hangolni a proletár nemzetköziség követelményeivel. A szocialista táborhoz tartozó országok összefogása, egymás baráti támogatása — ez a szocialista építőmunka egyik legfontosabb erőforrása. A szocialista országok szoros összefogása egyben egyik legfőbb feltétele annak, hogy ez országok megvédhessék nemzeti függetlenségüket az imperializmussal szemben. Különösen így van ez a kisebb országoknál. A nemzeti és az internacionális feladatok elválaszthatatlanok egymástól, és ez azt követeli meg minden szocialista országtól, hogy saját tevékenységét a legszorosabban összehangolja az egész szocialista tábor kollektív érdekeivel.

Azok az elvileg új kapcsolatok, amelyeken a szocialista országok együttműködése alapszik, megakadályozzák, hogy antagonisztikus ellentmondások keletkezzenek közöttük. Egymásközti viszonyaikat a baráti együttműködés és a kölcsönös segítség-

nyújtás jellemzi. Ezen az alapon kell megoldani a szocialista országok közt esetenként felmerülő időleges ellentmondásokat. Ennek jó példája az 1956. év végén a Szovjetunió és Lengyelország között megkötött egyezmény.

Ha Kocsa Popovics elvtárs álláspontja csupán Jugoszlávia külpolitikai állásfoglalását fejezné ki, úgy azt csak Jugoszlávia magánügyének kellene tekinteni. Álláspontjának elvi indokolása azonban a legszorosabban érinti az egész nemzetközi munkásmozgalom ügyét. Önmagában az, hogy Jugoszlávia a szocialista táboron kívül állónak tekinti magát, nem befolyásolja különösebben az imperializmus és a szocializmus közti nemzetközi erőviszonyokat. Ha azonban a többi szocialista ország követné Jugoszlávia példáját, akkor ez rendkívül kedvező lehetőséget nyújtana az imperializmus számára, hogy egyenként számoljon le velük. A szocialista tábor egységes ereje az, amely ettől az imperializmust visszariasztja.

Az imperialisták által propagált „nemzeti kommunizmus" elmélete többek között éppen azért káros, mert tagadja, hogy a nemzetek közt elvileg új kapcsolatok alakulnak ki a szocialista viszonyok létrejöttével. Eszerint a nemzetek közti kapcsolatoknak a szocializmus viszonyai között nem kell elvileg különbözni a kapitalista nemzetek egymásközötti kapcsolataitól. A „nemzeti kommunizmus" elmélete a szocialista országok egymástól való elszigetelését szolgálja, s tagadja a szocialista országok nemzetközi tömörülésének szükségességét. Az adott nemzetközi helyzetben a „nemzeti kommunizmus" elfogadása a szocialista országokat megfosztaná a legfontosabb fegyverüktől — a nemzetközi proletárszolidaritástól — a nemzetközi imperializmus agresszív törekvéseivel szemben.

A „nemzeti kommunizmus" elmélete a burzsoá-kispolgári nacionalizmus sajátos megjelenési formája a kommunista mozgalomban, amely tagadja a munkásmozgalom nemzetközi összefogását, elveti a proletár nemzetköziséget. Hogy mit jelent a gyakorlatban a proletár internacionalizmusnak burzsoá nacionalizmussal való helyettesítése, azt világosan megmutatta a „nemzeti kommunistának" tartott Nagy Imre és csoportja,

amikor szembefordult a Szovjetunióval meg a szocialista tábor országaival, és a szocializmus ádáz ellenségeivel szövetkezett.

A kommunista mozgalom kialakulásától kezdve mindig internacionalista volt. Kifejezte a munkásosztály nemzetközi összefogásának szükségességét a kapitalizmus uralmának megdöntése, a szocialista társadalom létrehozása érdekében. Ebben volt mindig és van ma is a legfőbb ereje.

A REVIZIONIZMUS ÉS A DEMOKRÁCIA MITOSZA

A második világháború utáni időszakban a nemzetközi imperializmus ideológiai tevékenységét többek között az jellemzi, hogy előtérbe állítja a burzsoá demokratikus nézeteket. A burzsoá demokrácia a második világháborúban nem szenvedett olyan nyilvánvaló ideológiai és politikai vereséget, mint az első világháború idején, vagy a két világháború közti időszakban, amikor a fasizmus szállászcsinálójává vált. Annak ellenére, hogy a burzsoázia korántsem mondott le arról, hogy a fasizmus ideológiáját és politikai módszereit alkalmazza — mégis az adott helyzetben, figyelembe véve, hogy a fasizmus teljesen lejáratta magát a tömegek előtt, ismét előtérbe került a polgári demokratikus illúziók felhasználása, mint a szocializmus, a kommunizmus „ellenszere". Amint az első világháború után a „wilsonizmust" igyekeztek felhasználni a bolsevizmus terjedésének meggátlására, úgy ma is a burzsoá demokrácia nagyhangú és üresen kongó frázisaival próbálják útját állni a szocializmus terjedésének.

A burzsoáziának már régi ideológiai fogása, hogy a burzsoá demokráciát „általános" demokráciának, a burzsoá szabadságjogokat az „általános" emberi szabadság megtestesülésének, az embereknek a kapitalizmusban megvalósult formális egyenlőségét az emberek „általános" egyenlőségének igyekszik feltüntetni. A burzsoázia minden igyekezete arra irányul, hogy azokat a konkrét formákat, amelyekben a burzsoá demokrácia megvalósul, a demokrácia „általános" — tehát osztályoktól és társadalmi körülményektől független — formáinak állítsa be. A bur-

zsoázia számára a demokrácia azonos a burzsoá demokráciával.

A burzsoá demokratikus illúzióknak a munkásosztály soraiban történő terjesztésében igen nagy szerepük van a nyugati szociáldemokrata pártoknak, amelyek a jelenkori reformizmus fő képviselői. Ezek a pártok, a megfelelő változtatásokkal, teljesen átvették a különböző burzsoá demokratikus nézeteket, és mindent megtesznek propagálásuk érdekében. Ennek megfelelően létrejöttek a különféle elméletek a kapitalizmus állítólagos „gyökeres megújhodásáról", a „népi kapitalizmusról", a szocializmus elemeinek fokozatos létrejöttéről a tőkés társadalomban, a burzsoá demokráciának „általános" demokráciává való átminősítéséről stb. A nyugati reformizmus nemcsak politikájában, hanem ideológiájában is teljesen alkalmazkodott a burzsoá demokráciához. A Francia Szocialista Párt lapja, a Populaire, nemrégiben azzal dicsekedett, hogy a szociáldemokrácia sokkal közelebb áll a burzsoá demokráciához, mint a kommunizmushoz.

Marx és Engels már több mint száz éve rámutattak arra, hogy a polgári forradalom *demokratikus* jelszavai a burzsoázia gazdasági érdekeinek ideológiai kifejezései. Hangoztatták, hogy ezeknek a jelszavaknak a valóraváltása nem a demokráciát *általában*, hanem a *burzsoá demokráciát* hozza létre, és hogy a szabadság és egyenlőség jelszavának konkrét tartalmát a tőkés gazdaság reális viszonyai adják meg. Ennek ellenére ma a kommunista mozgalomban fellépő revizionisták, akik ráadásul még marxistáknak is nevezik magukat, a régen lejáratott burzsoá demokratikus, liberális eszméket úgy tekintik, mint amelyek egyedül alkalmasak a szocializmus „megújítására". A mai revizionizmust különösképpen jellemzi a demokrácia mitizálása, a marxizmus felcserélése liberalizmussal.

A revizionisták a szocialista országokban a maguk burzsoá demokratikus, liberális nézeteiket a szocialista demokrácia jelszavának hangoztatásával leplezték és leplezik. Hazánkban az Írószövetségben, a Petőfi-körben, a különböző újságok hasábjain a szocialista demokrácia kifejlesztésének jelszava alatt támadták

a népi demokratikus rendszer alapját, a proletariátus diktatúráját. Kihasználták a Rákosi—Gerő-féle politikai vezetés hibáit, a magyar munkáshatalomban bekövetkezett súlyos torzulásokat, teljesen félremagyarázva a szocialista demokrácia jelszavát, harcot indítottak a burzsoá demokrácia politikai rendszerének restaurálásáért.

A szabadság, az igazság, a demokrácia jelszavainak teljesen elvont, minden osztálytartalomtól, konkrét társadalmi meghatározottságtól megfosztott hangoztatása a proletárdiktatúra viszonyai között *minden esetben* a burzsoá ellenforradalom ideológiai és politikai eszköze. Hiszen a megvert, de meg nem semmisített burzsoázia és szövetségesei, akik hatalmas támogatásra találnak a nemzetközi imperializmusban, a legkisebb repedést és rést is kihasználják, hogy a proletárdiktatúrát aláaknázzák. Ők az elsők, akik felsorakoznak a demokrácia, a szabadság, sőt a szocializmus zászlaja mögé, mihelyt ezek a jelszavak elvesztik konkrét osztálytartalmukat. Hiszen ebben az esetben minden irányzat olyan értelmet adhat ezeknek a jelszavaknak, amilyet osztályérdekei megkövetelnek. Ezt meggyőzően bizonyította a magyarországi ellenforradalom. Az ilyen *elvont* jelszavak objektív tartalma az *adott* viszonyok között szükségszerűen a burzsoázia, az ellenforradalmi erők szabad működése, a szocialista rendszer megdöntésére irányuló erők szabad szervezkedése. Aki ezt figyelmen kívül hagyja, az valójában teljesen szakít a marxizmussal, és legteljesebb politikai vakságát bizonyítja. Déry és Tardos a Petőfi-kör ismert ülésén „demokráciát" és „szabadságot" követeltek. Hasonló általános szólamok töltötték meg az Irodalmi Újság és más újságok lapjait. A magyarországi események egész menete igazolta, hogy „demokrácia" és „szabadság" követelése ilyen *általános*, minden osztálytartalomtól megfosztott formában, az ellenforradalom malmára hajtja a vizet. Aki nem akar proletár demokráciát és proletár szabadságot, az burzsoá demokráciáért, burzsoá szabadságért harcol.

A demokrácia mitizálásának egyik legszembetűnőbb megnyilvánulása a burzsoá demokrácia történelmileg kialakult formáinak történelemfelettivé emelése, a társadalmi viszo-

nyoktól való függésük „megszüntetése". Az Olasz Kommunista Párt VIII. kongresszusán Giollitti — akinek felszólalását a kongresszus teljes egészében elvetette — a következőket mondotta: „*Fenntartás nélkül és félreérthetetlenül hirdethetjük és hirdetnünk is kell, hogy a demokratikus szabadságjogok, még az államhatalmak megoszlásában, a formai biztosítékokban, a parlamenti képviseletben kifejezésre jutó intézményes formáikban sem «burzsoá» kategóriák, hanem ellenkezőleg, ezek nélkül nem építhetünk fel szocialista társadalmat hazánkban.*" Ugyanennek a felfogásnak jellemző példája az olasz szocialista (Nenni-féle) pártvezetőség 1956 december 4-i ülésén elhangzott beszámoló következő megállapítása: „*A vélemény, a sajtó, a szervezkedés, a sztrájk, a választás szabadsága nem proletár vagy burzsoá fogalmak, hanem egyetemes érvényű vívmányok, amelyeket mindig és minden esetben meg kell védeni.*"

Nesze neked marxizmus! Aki csak a legfelületesebben foglalkozott is korunk társadalmi viszonyaival és nem vált a burzsoá-liberális frázisok rabjává — az szinte zavarba jön az ellenvetések bőségétől.

Mit lehet mondani az olyan állításokra, hogy például a sajtószabadság egyetemes fogalom, amely minden osztálytartalomtól független. Ki ne tudná, hogy éppen a „legdemokratikusabb" országokban a sajtó csaknem teljes egészében a burzsoázia kezében van, és a haladó munkásszervezetek sokszor csak a legnagyobb anyagi nehézségekkel, olvasóik áldozatkész támogatásával tudják fenntartani lapjaikat. A sajtószabadság független attól, hogy kinek a kezében vannak a nyomdák, a hírügynökségek, a terjesztési vállalatok!? Ezt állítani annyit jelent, mint port hinteni az emberek szemébe, vagy pedig a legteljesebb politikai vakságról tenni tanúságot. A sztrájk ezek szerint tehát ugyanolyan „egyetemes érvényű vívmánya" a munkásosztálynak a szocializmusban, ahol ő a termelési eszközök tulajdonosa, mint a tőkés társadalomban, ahol mint kizsákmányolt proletárnak a sztrájk nélkülözhetetlen fegyver gazdasági és politikai érdekei megvédéséhez! Az Olasz Szocialista Pártnak ez a megállapítása csak azt bizonyítja, hogy ebben az esetben „sikerült" a marxiz-

mus álláspontjáról a ködös burzsoá-liberális frázisok világába „emelkedni".

A demokráciának ez a mitizálása, áthelyezése a valóságos világból a társadalmi viszonyoktól független eszmények világába, korántsem az Olasz Szocialista Párt privilégiuma a munkásmozgalomban. Nem beszélve most a nyílt reformizmusról, amely már évtizedek óta egyik legfőbb feladatának tekinti, hogy liberális szólamokkal akadályozza a munkásosztályt reális érdekeinek felismerésében — igen szemléltető példát nyújt a liberális frázisok térhódítására Kamila Chylinskának a „Tertium non datur?" című cikke.

Chylinska cikkében minden liberális szociológusnak dícséretére váló eszmefuttatásokat találhatunk a demokráciáról, a despotizmusról, az anarchizmusról, s minderről anélkül, hogy ezeknek a fogalmaknak osztálytartalmáról, történelmi meghatározottságáról akár csak a legcsekélyebb említés is esnék. Ebben a cikkben többek között ilyen meghatározások olvashatók: „*A demokrácia lényege: intézményes és elvi biztosítékok mind a zsarnoksággal, mind az anarchiával szemben.*" Nemde dícséretére válna ez a meghatározás bármely liberális szociológusnak, aki az emberiség „időtlen" problémáinak „örökérvényű" megválaszolására szenteli életét (és aki éppen ezért általános szólamoknál egyebet nem produkál).

A demokrácia mitizálása Chylinska cikkében ilyen fráziszuhatagokhoz vezet: „*A demokrácia lényegében olyan rendszert jelent, amelyben a kormányzat és annak működése a társadalomtól függ, amely maximálisan biztosítja az emberi szabadságot és az emberi jogokat, amely intézmények és elvi biztosítékok sorával védekezik azellen, hogy valamelyik csoport vagy réteg joga és szabadsága egy másik csoport vagy réteg rovására túltengjen*"*. Ezeket a lapos és tartalmatlan frázisokat olvasva az ember szinte a szemét dörzsöli, hogy mindez 1957-ben egy kommunista újságban megjelenhetett! A XIX. század szikkadt agyú egyetemi professzorainak liberális szociológiája, mint a szocialista munkásmozgalom

* Trybuna Ludu, 1957 január 1.

„megújításának" varázsszere! Mintha Marx, Engels és Lenin nem is élt volna. Demokráciáról beszélni anélkül, hogy megmondaná, *milyen* demokráciáról van szó. Az emberi szabadság és az emberi jogok intézményes és elvi biztosításáról beszélni anélkül, hogy megmondaná, *melyik* osztály szabadságának és jogainak védelméről van szó — ez vagy a legszemérmetlenebb liberális népcsalás, vagy a legfeneketlenebb tudatlanság. De — ignorantia non est argumentum!

Mire jó a XIX. század vizenyős liberalizmusának ez a felújítása, a demokráciáról szóló általános frázisoknak ez az áradata? A demokráciáról szóló általános fecsegés arra szolgál, hogy ez leplezze a burzsoá demokrácia elemeinek fokozatos becsempészését a proletárdiktatúra rendszerébe. A magyarországi ellenforradalmi események ezt napnál világosabban bizonyítják. Először csak a „sajtószabadságot" (értsd alatta a népi demokratikus rendszerrel szemben álló sajtó szabadságát) követelték, majd október 23 után eljutottak egészen a különböző burzsoá, nyíltan ellenforradalmi pártok szabad működésének követeléséhez. Aki a burzsoá demokráciával kacérkodik, az a burzsoázia politikai foglyává válik.

A mai revizionisták egyik jellemzője, hogy a szocialista demokrácia kiszélesítésének zászlaja alatt lényegében a burzsoá demokratikus forradalom programjával lépnek fel. Ez a program az adott feltételek között szükségképpen ellenforradalmi programmá válik. De ez a fellépés a politikailag járatlan emberek előtt alkalmas arra, hogy a haladó nemzeti-történelmi hagyományok védelmezőinek a látszatát kölcsönözze a revizionisták és a burzsoá demokrácia nyílt hívei számára. Azok az írók és újságírók, akik az 1848-as forradalom jelszavaival léptek fel a Petőfi-körben, a történelmi helyzetben bekövetkezett gyökeres változásnak megfelelően, a burzsoá demokrácia *forradalmi* programját a burzsoá demokratikus *ellenforradalom* programjává változtatták.

Ugyanez az állásfoglalás érződik az előbb említett lengyel újságíró cikkében. A demokráciáról szóló általános eszmefuttatását ő is azzal fejezi be, hogy vissza kell térni a polgári demokra-

tikus forradalom programjához: „*Egyszóval... nem árt néha tanácsot ülni a történelemmel. Ha átnézzük az elmúlt napok vagy hetek cikkeit, könnyen észrevehetjük, hogy számos újságírónk különböző alkalmakból az Emberi Jogok Nyilatkozatáért harcol.*

Úgy látszik, nem is olyan régimódi ez a nyilatkozat, mint amilyennek kinéz."

A marxisták mindig nagy elismeréssel beszéltek az Emberi Jogok Nyilatkozatáról, amelyben a francia forradalom eszméi öltöttek testet. A marxisták még annak a történelmi illúziónak a jogosságát is elismerték, amely ezeket az elveket nem a burzsoázia, hanem az általános emberi felszabadulás eszményeinek tekintette. E történelmi illúzió nélkül a francia forradalom sem mehetett volna végbe abban a formában, amelyben végbement. De ami történelmileg jogosult volt a XVIII. század végén, az üres frázissá vált már a XIX. század közepére. És mit szóljunk azokhoz, akik a XX. század második felében sem tudnak mást javasolni, mint visszatérést a XVIII. század polgári demokratikus forradalmának eszményeihez?

A mai revizionizmust tehát az jellemzi, hogy kapitulál a burzsoá demokrácia ideológiája előtt, és a marxizmust liberalizmussal cseréli fel.

A liberalizmus a kifejlődő burzsoázia osztályérdekeinek megfelelő ideológiaként jelentkezett a történelemben, mint a francia forradalom által létrehozott burzsoá társadalmi viszonyok *idealizált* kifejezése. Marx és Engels „A német ideológiá"-ban nagyon gúnyosan beszéltek azokról, akik a liberalizmusban nem a burzsoázia reális anyagi érdekeinek ideológiai kifejeződését látják *idealizált*— vagyis általános emberinek feltüntetett — formában, hanem olyan eszményt, amelynek megvalósítására a burzsoázia törekszik. Ennek megfelelően írtak Max Stirnerről, aki nem értette meg, „hogy a liberális szólamok a burzsoázia reális érdekeinek idealista kifejezései", és megfordítva, azt képzelte, „hogy a burzsoá végső célja: tökéletes liberálissá, állampolgárrá lenni. Számára nem a burzsoá a citoyen valósága, hanem a citoyen a burzsoá valósága"*.

* *Marx—Engels*. A német ideológia. Szikra 1952. 93. old.

Ugyanezt a történelmi tévedést követik el lényegében a mi liberális-revizionistáink is, csak több mint száz éves késéssel. (Márpedig az ilyenfajta késéseknél a tévedés a történelemben súlyosbító körülménynek számít.) Ők is komolyan veszik a burzsoá-liberális frázisokat, és teljes komolysággal hangoztatják, hogy éppen a szocialista társadalom a legalkalmasabb a megvalósításukra. Az ostobaság úgy látszik nem ismer határt.

A demokrácia marxista értelmezését az különbözteti meg a demokrácia liberális felfogásától, hogy sohasem feledkezik meg a demokrácia osztálytartalmáról. Lenin mondotta, hogy a liberális természetesnek tartja, hogy az általában vett demokráciáról beszéljen. A marxista viszont sohasem felejti el megkérdezni: melyik osztály számára? A mai revizionisták, amikor erről „megfeledkeznek", a közönséges burzsoá-liberalizmus színvonalára süllyednek.

A „DEMOKRATIKUS SZOCIALIZMUS" ELMÉLETE — A REFORMIZMUS FÜGEFALEVELE

A burzsoá-liberális eszmék térhódítása a *szocialista országokban* ideológiailag tükrözi a burzsoá demokrácia politikai rendszerének restaurálására irányuló törekvéseket. A burzsoá-liberális eszmék térhódítása a *kapitalista országok munkásmozgalmában* ideológiailag tükrözi a reformizmus hozzáidomulását, alkalmazkodását a burzsoá demokrácia politikai rendszeréhez. A „demokratikus szocializmus" elmélete a reformista munkásmozgalomnak a burzsoá demokrácia rendszerébe való beilleszkedését fejezi ki. Ha közelebbről megvizsgáljuk, úgy igen szoros eszmei kapcsolatot találunk a szocialista országokban és a kommunista pártokban újabban fellépő revizionizmus és a nyílt reformizmus között.

A „demokratikus szocializmus" elmélete azzal az igénnyel lép fel, hogy a szocialista társadalom megvalósításának elvileg új útját adja. A „demokratikus szocializmus" elméletének lényege az, hogy elveti az Októberi Forradalmat, illetve tagadja

e forradalom általános érvényességét. A legtöbb, amit egyes baloldali szociáldemokrata teoretikusok elismernek, az az, hogy az Októberi Forradalom megfelelt az oroszországi viszonyoknak, de a más viszonyok között élő országok, különösen a fejlett polgári demokratikus országok, semmiféle tanulságot sem meríthetnek belőle. A „demokratikus szocializmus" elmélete tehát állítólag a szocialista forradalom lenini elméletével szemben a szocializmus megvalósításának egy gyökeresen új, elvileg más, „demokratikusabb" útját adja.

A „demokratikus szocializmus" elméletének tényleges társadalmi jelentősége viszont éppen az, hogy megkísérli a szocialista munkásmozgalmat a kapitalizmus forradalmi megdöntésének útjáról a kapitalizmus „megreformálásának" útjára vezetni — vagyis lényegében modern köntösben újítja fel a régi reformizmust.

A „demokratikus szocializmus" ragaszkodik a burzsoá demokrácia politikai rendszeréhez, és tagadja azt, hogy a burzsoázia államhatalmát a proletariátus államhatalmával kell helyettesíteni. Erre szolgál a burzsoá demokrácia mitizálása, vagyis a burzsoá állam „osztályfelettiségéről" szóló elmélet. Ezzel pedig tagadják a munkásosztály forradalmi harcának, a proletárdiktatúra létrehozásának szükségességét — mondván, hogy az ilyen erőszakos lépés ellentmond a „tiszta demokrácia" követelményeinek. Az angol Munkáspárt 1945-ös programja a szocializmus megvalósítását olyan feladatnak nevezi, amelyet „közös megegyezés alapján" kell megoldani.

A reformisták tehát a burzsoá demokrácia politikai rendszerét olyan eszköznek tartják, amelynek segítségével a szocialista átalakulás feladatai megoldhatók.

A marxizmus mindenkor engesztelhetetlen harcot folytatott az állam osztályfelettiségét hirdető kispolgári-reformista nézettel szemben. Engels Bebelhez írott egyik levelében hangsúlyozta, hogy a válság (a kapitalizmus válsága) idején az összreakció a „tiszta demokrácia" jelszavával lép fel, ezt tartja a burzsoázia utolsó mentőhorgonyának. A „tiszta demokrácia" jelszava arra szolgál a burzsoázia és a munkásmozgalmon belüli

ügynöksége számára, hogy eltakarja a tömegek előtt a burzsoá demokrácia valódi osztályjellegét. Lenin Kautsky renegátságát leleplezve bebizonyította: a „tiszta demokrácia" jelszava Kautskynál arra való, hogy segítse megmenteni a burzsoá társadalmat. Tisztá demokráciáról beszélni osztálytársadalomban annyi, mint gúnyt űzni a történelemből és a józan észből.

A demokrácia mitizálása a reformisták számára arra jó, hogy az állam osztályjellegének megváltoztatását kormányváltozással, a kormányzó pártok cseréjével helyettesíthessék. A „demokratikus szocializmus" elmélete szerint az államhatalom meghódításához elegendő egy „munkáspárti" kormány létrehozása — ezzel az egész államgépezet a munkásosztály kezébe kerül. Pedig az ilyen kormányváltozások a legcsekélyebb mértékben sem változtatják meg az államhatalom jellegét. A nyugati országokban időnként színre lépő munkáspárti kormányok tevékenységének irányát az államhatalom jellege határozza meg, és így ezek a kormányok sem tekinthetők másnak, mint a burzsoázia érdekvédelmi szerveinek. Meggyőzően bizonyította ezt az a Guy Mollet-féle „szocialista" kormány, amely politikájával még a legagresszívabb imperialista burzsoázia igényeit is kielégítette (Egyiptom és Algéria). Hiába volt és van jónéhány szociáldemokrata kormány a nyugati országokban, ezek jóvoltából egy jottányit sem jutott előre a szocializmus ügye.

A burzsoá demokrácia osztályjellegének elkendőzésével szorosan összefügg a „demokratikus szocializmusnak" az az alaptétele, amely szerint a szocializmushoz „evolúciós" úton is el lehet jutni. Ez az elmélet a proletariátusnak a kapitalizmus viszonyai között elért, a tőkés rend kereteivel összeférő részeredményeit a szocializmus részleges megvalósításának tekinti. Eszerint a munkásosztály *csak* reformok segítségével is eljuthat a szocializmushoz. Ennek az elméletnek megfelelően az angol Munkáspárt 1945-ös programja olyan szociális reformok megvalósítását tűzi ki célul, amelyek — szerintük — megnyitják az utat a szocializmushoz. Ugyanez a program tartalmazza azt a megállapítást, hogy hozzákezdenek *„a szocializmus felépítéséhez — a kapitalizmus keretein belül"*.

A szocializmushoz való evolúciós fejlődés elméletével függ össze a jelenkori reformizmusnak az a kedvenc tétele, hogy a szocializmus elemei a kapitalizmusban létrejöhetnek és kifejlődhetnek. A reformisták a munkásság osztályharcának egyes eredményeit, amelyek a tőkés állam gazdasági és szociális intézkedéseiben jelentkeznek, úgy tekintik, mint a kifejlődő szocializmus egy-egy elemét. Szerintük ezeknek az elemeknek az elterjedése és túlsúlyra jutása önmagától, a fennálló társadalmi rend minden különösebb megrázkódtatása nélkül, elvezet a szocializmushoz.

A *mai* reformisták a jelenkori kapitalizmus fejlődésének bizonyos tendenciáit — amelyek a burzsoá állam megnövekedett gazdasági tevékenységével függnek össze — úgy igyekeznek magyarázni, mint amelyek közvetlenül elvezetnek a szocializmushoz. A reformisták az államkapitalista tendenciák megnövekedését, mindenekelőtt az egyes vállalatok államosítását a szocializmus felé tett lépésnek igyekeznek feltüntetni. Az angol Munkáspárt például az Angol Bank, valamint a szénipar államosítását a szocializmus fokozatos megvalósításának nevezte. A mai reformizmusnak tehát egyik alaptétele, hogy a szocializmus megvalósítható a kapitalizmus keretei között is, és azt állítja, hogy ez a folyamat számos tőkés országban már meg is kezdődött.

A reformisták eszmei szövetségesekre találnak a szocialista országokban fellépő revizionistákban. A Nasa Stvarnost jugoszláv folyóiratban R. I. aláírású cikkíró „Változott-e a kapitalizmus?" című cikkében például egyenesen azt állítja, hogy aki nem ismeri el, hogy szocialista termelési kapcsolatok a kapitalista államok keretében is fejlődhetnek — az „messze van a marxizmustól". A cikkíró szerint a termelőerők és a termelési viszonyok közti ellentmondás a kapitalizmus keretei között is megoldható az állam segítségével, amely új funkciói révén elveszti burzsoá jellegét és osztályfölötti szervvé válik. Ez új funkciók révén a tőkés állam „. . . *megszűnik a kapitalista társadalom egy osztályának a szerve lenni, és megszűnik kizárólag ennek az osztálynak az érdekeit visszatükrözni és védelmezni*".

A „demokratikus szocializmus" elméletével kapcsolatos reformista nézetek jelentkeztek Kardelj elvtársnak 1954 október 8-án Oslóban, a Norvég Munkáspárt aktíváján elmondott beszédében. „*A nyugat-európai szocializmus . . . arra vett irányt, hogy a klasszikus burzsoá demokrácia meglévő gépezete révén fokozatosan erősítse a munkásosztály, illetve a szocializmus pozícióit . . . általában véve semmi kétség sem férhet hozzá, hogy igen sok országban a szocializmus felé vezető evolúciós folyamat a klasszikus európai burzsoá demokrácia révén nemcsak lehetséges, hanem már való ténnyé is válik.*" Beszédének egy másik helyén még külön hangsúlyozza ezt a megállapítást. Megállapítja, hogy helytelen és nevetséges „*tovább is vitatkozni arról, hogy l e h e t s é g e s-e fokozatos szocialista fejlődés a klasszikus demokratikus formák útján, amikor ez a fejlődés már sok országban történelmi tény*". Mindenesetre figyelembe veendő, hogy az általános megállapításokon túl Kardelj elvtárs egyetlen konkrét tényt sem hoz fel állításának igazolására.

A reformizmusnak ebből az alapvető elméleti tételéből világossá válik, hogy új köntösbe öltöztetve valójában milyen régi és megkopott nézeteket elevenít fel a „demokratikus szocializmus" elmélete.

Az evolúciós fejlődés a szocializmushoz, a kapitalizmusnak reformok útján történő tökéletesítése stb. — ezek az „új" elméletek olyan régiek, mint amilyen régi maga a kispolgári szocializmus, amely kifejezi a tőkés fejlődés által tönkretett, vagy ettől fenyegetett kispolgári rétegeknek a vágyódását valamiféle olyan társadalmi rend iránt, amely megszüntetné a tőkés társadalom minden baját anélkül, hogy egyben megszüntetné ezeknek a bajoknak az alapját, magát a tőkés rendszert. A kispolgári szocializmust, s így a jelenkori reformizmust is *általában* az osztályharc „szélsőséges" megnyilvánulásaitól való tartózkodás, a kapitalizmus megdöntésére irányuló harc helyett a kapitalizmushoz való alkalmazkodás jellemzi.

A marxizmus és a reformizmus közti gyökeres ellentét nem abban van, hogy a reformizmus elveti az osztályharc forradalmi módszereit, a marxizmus pedig szemben áll mindenfajta reform-

törekvéssel. A marxisták a reformokat az osztályharc szükségszerű velejáróinak tekintik, és mindig nagy jelentőséget tulajdonítottak a munkásosztály politikai jogainak kibővítéséért, gazdasági helyzetének megjavításáért folytatott harcoknak. A marxisták azonban sohasem mondtak le a pillanatnyilag kínálkozó előnyökért a munkásosztály jövőjéről. A reformok szükségességének az elismerése sohasem vezetett oda, hogy a reformok elérését tekintsék az osztályharc központi céljának. A reformok arra jók, hogy időlegesen javítsanak a munkásosztály helyzetén, de a reformoktól várni a munkásosztály helyzetének gyökeres és tartós megjavulását annyit jelent, mint csodában bízni. A marxisták a reformokért folytatott harcot mindig alárendelték a kapitalizmus megdöntéséért, a tőkés kizsákmányolás megszüntetéséért folytatott harcnak. A szocializmushoz való evolúciós fejlődést hirdető reformista nézetek objektíve arra irányulnak, hogy örökössé tegyék a munkásosztály kizsákmányolását.

Azok a nézetek, amelyek szerint a szocializmus elemei létrejönnek a kapitalizmus keretei között — szintén nem először bukkannak fel a munkásmozgalomban. A marxizmus szinte keletkezése óta harcot folytat azok ellen a kispolgári utópista nézetek ellen, amelyek a szocialista gazdaság formáit a kapitalizmus viszonyai között akarták létrehozni, mivel a kapitalizmus uralma minden gazdasági formának szükségképpen kapitalista tartalmat ad. Marx igen mély megvetéssel beszélt például Louis Blanc kispolgári szocialista tervéről, aki a tőkés állam pénzéből felállított nemzeti műhelyekkel akarta létrehozni a szocializmust. Marx és Engels arra is rámutattak, hogy a kapitalizmus uralma mellett még a dolgozók szövetkezetei is szükségképpen tőkés intézményekké lesznek.

A mai reformizmus, mint már erről volt szó, főképpen a burzsoá állam megnövekedett gazdasági szerepéből igyekszik olyan következtetéseket levonni, hogy az a szocializmus elemeinek fokozatos létrehozásához vezet. Lenin már az első világháború idején rámutatott arra, hogy a kapitalizmus fejlődésének szükségszerű iránya az imperializmus viszonyai közt az

állammonopolista kapitalizmus, és hogy a mai kapitalizmus fejlődésének ezt a tendenciáját a reformisták képtelenek megérteni. „... a legelterjedtebb tévedés — írta — az a polgári-reformista állítás, hogy a monopolkapitalizmus vagy állammonopolista kapitalizmus *már nem* kapitalizmus, már «államszocializmusnak» vagy ehhez hasonlónak nevezhető"*.

Az állam gazdasági tevékenységének fokozódása a fő tőkés országokban a jelenkori kapitalizmus fejlődésének kétségkívül egyik legfontosabb vonása. Azonban mindez a kapitalizmuson belül, a monopóliumok érdekében történik, és a legcsekélyebb mértékben sem változtatja meg a gazdaság kapitalista jellegét. Azok a különböző reformista nézetek, amelyek a burzsoá állam különféle gazdasági intézkedéseit úgy igyekeznek magyarázni, mint a szocializmus megvalósításának lépcsőfokait — eleve elvetik a kapitalizmus forradalmi úton való megdöntésének szükségességét.

A kapitalista és a szocialista gazdasági formák között van egy alapvető, kibékíthetetlen ellentét: míg a szocialista gazdasági formák alapja a termelési eszközök társadalmi tulajdona, addig a kapitalista gazdasági formák a termelési eszközök tőkés magántulajdonán alapulnak. A termelési eszközök társadalmi tulajdonának létrejötte véget vet a kizsákmányolás minden formájának, a termelési eszközök tőkés magántulajdona pedig elválaszthatatlan a munkásosztály kizsákmányolásától. Ha a mai kapitalizmust az jellemzi — mint a reformisták állítják —, hogy egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert a szocialista gazdasági formák, akkor miből származik a fináncarisztokrácia állandóan növekvő gazdagsága, a burzsoázia sokmilliárdos profitja? Mert még a legelvakultabb reformistának sem sikerült olyan statisztikát összeállítania, amely a burzsoázia profitjának a csökkenését mutatná. A burzsoá állam beavatkozása a gazdasági életbe nemhogy csökkentené, hanem inkább növeli a burzsoázia profitját.

Minden logikai érvnél nagyobb bizonyító erejük van a tör-

* *Lenin* Művei. 25. köt. Szikra 1952. 474. old.

ténelmi tapasztalatoknak. A történelmi tapasztalatok viszont azt igazolják, hogy a termelési eszközök társadalmi tulajdonba vétele csak a kapitalizmus uralmának a megdöntése, a proletárdiktatúra kivívása révén valósítható meg. Ebből adódik a szocialista forradalom egyik fő jellegzetessége: a hatalom meghódítása nem a befejezése, hanem kezdete, előfeltétele a szocialista átalakulásnak. A szocialista gazdaság formáinak megteremtésére csak a proletárdiktatúra kivívása után kerülhet sor. A reformisták, amikor a szocializmus kialakulásáról beszélnek a kapitalizmus viszonyai közt — tulajdonképpen a szocialista átalakulásnak éppen ezt a legfontosabb kérdését akarják megkerülni.

*

Az utóbbi időben egyes burzsoá újságírók és reformista ideológusok az SZKP XX. kongresszusának azt a megállapítását, hogy a jelenlegi helyzetben *egyes országokban* esetleg a parlament felhasználásával *is* el lehet jutni a szocializmushoz, úgy igyekeznek magyarázni, mintha ez letérés volna a forradalmi marxizmus álláspontjáról a reformizmus álláspontjára. Ezzel valójában csak azt bizonyítják, hogy teljesen képtelenek meglátni azt az áthághatatlan szakadékot, amely a marxizmust és a reformizmust elválasztja. A reformisták a munkásmozgalom harci kérdéseit annyira *csak* taktikai kérdéseknek tekintik, hogy egyszerűen képtelenek megérteni, hogy a marxisták elvi alapon állva foglalnak állást a munkásmozgalom időszerű kérdéseiben. Számukra az elvi állásfoglalás már régen elvesztette minden jelentőségét.

A marxizmus és a reformizmus közti fő ellentét elsősorban nem a szocialista átalakulás *formáiban*, hanem ennek *tartalmában* van. Ez következik abból, hogy a marxizmus és a reformizmus között elsősorban nem taktikai, hanem elvi ellentét van. Természetesen az elvi ellentétből következik a munkásmozgalom aktuális kérdéseiről vallott különböző felfogás is.

A szocialista átalakulás tartalmáról a marxizmus állásfoglalását lényegében már a tudományos szocializmus első programnyilatkozata, a Kommunista Párt Kiáltványa meghatározta:

„... a munkásforradalom első lépése az, hogy a proletariátust uralkodó osztállyá emeli, a demokráciát kivívja.

A proletariátus arra használja majd fel politikai uralmát, hogy a burzsoáziát fokról fokra megfossza összes tőkéitől, hogy minden termelési eszközt az állam kezében, azaz az uralkodó osztállyá szervezett proletariátus kezében összpontosítson ..."*

A szocialista átalakulás lényege az, hogy a proletariátus meghódítja az államhatalmat, és a politikai hatalom kivívása útján a termelési eszközöket társadalmi tulajdonba veszi.

A szocialista átalakulás *tartalmát* tehát a marxizmus lényegében már létrejöttekor meghatározta. Más a helyzet a szocialista átalakulás *formáit* illetően. A szocializmusra való áttérés formáit a marxisták mindig a konkrét helyzet elemzése alapján vizsgálták, és élesen elvetették az olyan kísérleteket, amelyek a valóság beható tanulmányozását kész sémákkal akarták helyettesíteni.

Marx, Engels és Lenin saját koruk viszonyainak a vizsgálata alapján állást foglaltak amellett, hogy korukban a szocialista átalakulás *általános, rendszeres* formája a régi államhatalom erőszakos úton történő megdöntése. Ugyanakkor sohasem tagadták annak lehetőségét, hogy *egyes országokban*, meghatározott feltételek között, lehetővé válhat a szocializmusra való áttérés *polgárháború nélkül*, vagyis „békés eszközök" segítségével is. Marx és Engels ilyen országnak tartották a maguk idejében Angliát és Amerikát. Ismeretes, hogy 1917 februárja után egy ideig Lenin is lehetségesnek tartotta, hogy Oroszországban békés eszközökkel győzzön a proletárforradalom. Híres áprilisi téziseiben amellett szállt síkra, hogy az adott feltételek közt a szocialista forradalom polgárháború nélkül is megvalósítható. Békés úton jött létre a Magyar Tanácsköztársaság is 1919 márciusában. Az SZKP XX. kongresszusának az a határozata tehát, amely az új történelmi feltételek alapján *lehetségesnek* tartja *egyes* országokban a parlament felhasználását a szocialista

* *Marx—Engels*. Válogatott művek. I. köt. Szikra 1949. 29. old.

átalakulás feladatainak megoldásában — egyáltalában nincs ellentétben a marxizmus alapelveivel.

A reformisták azt hirdetik, hogy a szocializmus megvalósítható fokozatos reformok útján, forradalom nélkül, a proletárdiktatúra kivívása nélkül. *Ez* a reformizmus lényege, *ebben* van a fő különbség a marxizmus és a reformizmus között. Erre az alapvető ellentétre hívta fel a figyelmet Mikojan elvtárs a XX. kongresszuson elmondott felszólalásában: „A történelmi materializmus arra tanít, hogy a kapitalizmusnak szocializmussal, az osztálytársadalomnak osztály nélküli társadalommal való felváltása — forradalmi ugrás. Ez az átmenet lényegében azt jelenti, hogy az egyik társadalmi rendet forradalmi úton felváltja egy másik társadalmi rend. Ennélfogva a kapitalizmusból a szocializmusba vezető mindennemű átmenet, a társadalmi viszonyokban végbemenő fordulat: forradalom, többé-kevésbé éles forradalom, de forradalom, amelyen minden nép keresztül megy. A hatalom átvétele a nép által, a termelési eszközök magántulajdonáról a termelési eszközök társadalmi tulajdonára való áttérés — hatalmas történelmi fordulat.

Ezért nem szabad a reformizmussal összekeverni azt a kérdést, hogy lehetséges-e a forradalom békés fejlődésének útja egyes országokban. Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy *a forradalom — akár békés, akár nem békés — mindig forradalom lesz*, a reformizmus pedig mindig meddő egyhelyben topogás"*.

A szociáldemokrata pártok balszárnyán vannak olyanok, akik hajlandók elfogadni egyes esetekben a szocializmus megvalósításának „kommunista útját", de azt hirdetik, hogy a nyugati ún. demokratikus országokban *elvileg* más úton kell eljutni a szocializmushoz. Azt hangoztatják, hogy nincs is szükség ezekben az országokban kommunista pártokra. Érdemes megvizsgálni ebből a szempontból az angol Sydney Silverman munkáspárti képviselő fejtegetéseit. A Labour Monthly 1956 decemberi számában megjelent vitaindító cikkében ezt írja: „*Ha azonban ezt elismerjük* (ti. azt, hogy a szocialista országok-

* Az SZKP XX. Kongresszusa. Szikra 1956. 357—358. old.

ban nincs szükség szociáldemokrata pártokra), *úgy a kommunistáknak — országunkban és másutt — el kell ismerniük, hogy egy olyan országban, ahol a tradíció, a történelem, a társadalmi szervezet és bármely ok miatt a szocializmushoz vezető útnak szükségszerűen a szociáldemokrata útnak kell lennie, úgy ott nincs értelme egy kommunista pártnak. Bizonyára nincs szükség egy ilyen pártra Nagy-Britanniában.*"

Silverman okoskodása csak egy — de alapvető — dologban sántít. Abban, hogy eddig még senkinek sem sikerült megmutatni, hogy mi is az „a szocializmushoz vezető szociáldemokrata út". Lapos elmélkedéseken túl a *valóságban* semmi sem történt, ami a szocializmus megvalósításának volna nevezhető. Még csak azt sem mondhatják, hogy nem volt meg a lehetőségük, hogy a gyakorlatban megvalósítsák „elméletüket". Hogy csak Angliánál maradjunk, a Munkáspárt az elmúlt évtizedekben több ízben is kormányzó párt volt, és így minden feltétele megvolt annak, hogy ígéreteihez híven megkezdje a szocializmus megvalósítását. Azonban néhány reform-intézkedésen kívül, amelyek teljesen összeférnek a kapitalizmus alapjaival, semmit sem tett. Nem hiába állapította meg a különben ugyancsak munkáspárti Cole professzor: „. . . a munkáspárti kormány jelentős állami szektorral tarkított tőkés gazdasági rendszert hagyott örökül". A szocializmushoz vezető „szociáldemokrata út" a valóságban a kapitalizmus reformista „tökéletesítésének" az útja.

Annál a kérdésnél, hogy szükség van-e a nyugati országokban kommunista pártokra, egyáltalán nem arról van szó, mint Silverman állítja, hogy *milyen úton* jutnak el az illető országok a szocializmushoz, hanem arról, hogy egyáltalán rátérnek-e a szocializmus útjára ezek az országok. Az eddigi történelmi tapasztalatok meggyőzően igazolják, hogy nem lehet szó egy ország szocialista fejlődéséről mindaddig, amíg az illető országok munkásmozgalmában a reformista pártoké a vezető szerep. A munkásosztály forradalmi pártjának vezető szerepe nélkül egy országban sem oldhatók meg a szocialista átalakulás feladatai.

Akadnak egyesek, akik a XX. kongresszusnak azt a megállapítását, hogy a jelenlegi helyzetben egyes országok a szocializmusba való átmenet feladatainak a megoldásánál a parlamentet is felhasználhatják, úgy magyarázzák, hogy korunkban már a „parlamenti út" az általános, szinte kötelező érvényű út a szocializmus megvalósításához. Ezek elsősorban az Olasz Kommunista Pártra szeretnek hivatkozni, mivel — mint köztudomású — ez a párt elismerte, hogy Olaszországban *lehetővé válhat*, hogy a parlament segítségével hajtják végre a szocialista átalakulás alapvető feladatait. Nem felesleges ezeknek válaszul idézni Togliatti elvtárs állásfoglalását: „Erőteljes politikai tevékenység árán sikerült felhasználni a parlamentet arra, hogy néhány szocialista elv kerüljön be alkotmányunkba, s hogy közelebb hozzuk néhány szocialista reform megvalósítását. De ostobaság lenne ezekből a tényekből kiindulva arra következtetni, hogy Olaszországban már eldöntött kérdés az, hogy a szocializmusba el lehet jutni a parlamenti határozatok során át"*. Togliatti elvtárs állásfoglalásából világos, hogy csak a konkrét történelmi körülmények alapján lehet eldönteni azt a kérdést, hogy milyen úton juthat el egy ország a szocializmushoz. Aki eleve elkötelezi magát a „békés átmenet" mellett, az valójában behódolt a reformizmus előtt, mivel a burzsoázia ellenállásának formájától teszi függővé a szocializmus megvalósítását.

A „demokratikus szocializmus" elmélete egyáltalán nem a szocializmus megvalósításának valamilyen új útja, hanem az a fügefalevél, amellyel a jelenkori reformizmus a szocializmus elárulását igyekszik leplezni.

BURZSOÁ DEMOKRÁCIA VAGY SZOCIALISTA DEMOKRÁCIA

A ma fellépő különféle reformista, revizionista irányzatok egyik fő törekvése, hogy elkendőzze a burzsoá és a szocialista

* Rinascita, 1956. 7. sz.

demokrácia közti alapvető különbséget. A demokrácia tartalmának ez az elkendőzése a marxizmus-leninizmus lényegének, a proletárdiktatúra elvének az elvetésére irányul. A proletárdiktatúra szükségességének elismerése — ez volt mindig a legfőbb határvonal a marxizmus és a reformizmus között. Ez választotta el mindig a legélesebben a tudományos szocializmust a kispolgári szocializmustól.

Marx elméleti munkásságának egyik legfontosabb következtetéseként jutott el ahhoz a megállapításhoz, hogy a proletariátus osztályharcának szükségképpen el kell vezetnie a proletárdiktatúrához. Nem véletlen, hogy a reformisták támadásának középpontjában mindig Marxnak ez a tanítása állott. Ez a helyzet ma is. A nyugati országok nyílt reformizmusa mindig nagy erőfeszítéssel igyekezett bebizonyítani, hogy a szocializmusba való átmenethez nincs szükség proletárdiktatúrára. A szocialista országokban — különösen a Magyarországon — jelentkező revizionisták pedig azt hangoztatták, hogy a „proletárdiktatúráról szóló elmélet idejét múlta", a történelem „bebizonyította", hogy „a lenini államelmélet alapján nem lehet a szocializmust felépíteni". (Az egy cseppet sem zavarta őket elmélkedéseikben, hogy a történelemben eddig még csak a lenini elmélet alapján épült fel a szocializmus.)

Sajátos dolog, de a proletárdiktatúra elleni támadás a szocialista demokrácia kifejlesztésének a jelszava alatt folyt. Erre ürügyül szolgálhattak a szocialista demokrácia terén csakugyan meglévő fogyatékosságok. A magyarországi revizionisták arra törekedtek, hogy a szocialista demokráciát szembeállítsák a proletárdiktatúrával, mintha a két kifejezés nem ugyanannak a dolognak, a munkásosztály állama két oldalának a megjelölésére szolgálna.

Az elmúlt évek során a bürokratikus módszerek meghonosodása a párt és az állam vezetésében akadályozta, hogy a dolgozók a szükséges módon kivegyék részüket az ország életének irányításából. Amikor a kommunisták a szocialista demokrácia kiszélesítésére törekedtek, ezeket a hibákat akarták kijavítani.

A szocialista demokrácia jelszavának revizionista értelme-

zése mindenekelőtt a demokrácia és a diktatúra szembeállításában nyilvánult meg. Ily módon a demokrácia kifejlesztésének követelménye a diktatúra gyengítésének a követelményével vált azonossá. (Hogy ez a gyakorlatban mit jelentett, azt a magyarországi események elég szemléltetően megmutatták.) E revizionista nézetet fejtette ki Jerzy Putrament. A szerző azt elemzi, hogy az ún. lengyel példa két fronton is jelentős hatást mutathat fel. A többi között a következőket írja:

„Az egyik fronton, a szocializmus frontján elősegíti a szocialista tábor sztálinista maradványainak felszámolását, bebizonyítva, hogy a bürokratizmus és a gazdasági központosítás nem feltétlen együttjárói a szocializmus építésének, hanem éppen ellenkezőleg, a szocializmus építése betegségének tekinthetők.

*A másik fronton, a nem kommunista nyugati baloldal frontján Lengyelország bizonyíték lesz arra, hogy a proletárdiktatúrának nem kell feltétlenül diktatúrának lennie. Már most a hazánkról szóló beszámolók nagy forrongást idéztek elő a szociáldemokrata pártokban, elősegítve az egységes munkásmozgalom kibontakozását, feltéve, ha a nyugat-európai kommunista pártok is levonják a XX. kongresszus következményeit, ha maguk is elvetik a sztálini korszak fejlődést gátló elemeit. Még jósolni is nehéz, hogy milyen hatalmas jelentőségű lehet az emberiség történelmére az egységes baloldali mozgalom"**.

Ime, micsoda szörnyű eszmei zűrzavarhoz vezet, ha valaki magát „marxistának" tartja, de ugyanakkor „elfelejtkezik" a marxizmus legalapvetőbb elveiről is. Ez a hosszú idézet világosan mutatja, hogy a burzsoá-liberális fertőzés milyen káros elváltozásokhoz vezet egyes gyenge lábon álló „szocialisták" agyában.

Hagyjuk most a „sztálinizmusról", a „sztálinistákról", a „sztálini korszakról" szóló üres frázisokat, hiszen liberális-revizionistáink egy mondatot sem tudnak leírni anélkül, hogy legalábbis egy mellékmondat erejéig valamiféle átkot ne szórnának a „sztálinizmusra".

* Zyczie Warszawy, 1956 november 3.

J. Putrament tehát bejelenti, hogy sikerült megoldania a kör négyszögesítését — feltalálta a diktatúra nélküli diktatúrát. Proletárdiktatúra diktatúra nélkül — ez legalább olyan bűvészmutatvány, mint az erdő fa nélkül.

A demokrácia és a diktatúra szembeállítása egyike azoknak a szemfényvesztő liberális fogásoknak, amelyekkel a burzsoázia a dolgozókat valóságos osztályérdekeikkel ellentétes magatartásra igyekszik rávenni. És akadnak még olyan, magukat szocialistáknak nevező emberek, akik e liberális szemfényvesztés „művelésére" vállalkoznak.

A demokrácia és a diktatúra valójában a legszorosabban összetartozó fogalmak. Az emberiség egész történelmi fejlődésének a tapasztalatai azt igazolják, hogy a demokrácia és a diktatúra szétválaszthatatlan minden társadalmi rend keretében. Az athéni demokrácia kétségkívül demokrácia volt az uralkodó osztályok tagjai részére, de ez egyáltalában nem akadályozta meg abban, hogy egyszersmind diktatúra legyen azok számára, akik ki voltak rekesztve a hivatalos társadalom kereteiből — vagyis a rabszolgák számára. Ugyanez vonatkozik a „legdemokratikusabb" burzsoá államra is. A „legdemokratikusabb" burzsoá köztársaság sem más, mint a burzsoázia diktatúrája. Az ún. demokratikus szabadságjogok csak a diktatúra formáját szabályozzák. A burzsoá állam, mihelyt az a veszély fenyegeti, hogy a dolgozók a demokratikus szabadságjogokat a burzsoázia ellen fordítják, rögtön leveti álarcát. A burzsoá demokrácia mindaddig biztosítja az ún. demokratikus jogokat, amíg azok összeférnek a fennálló rend kereteivel, s nem veszélyeztetik a burzsoázia hatalmát. Mihelyt ez a helyzet bekövetkezik, mindenki számára nyilvánvalóvá válik, hogy a legdemokratikusabb burzsoá állam sem más, mint a burzsoázia diktatúrája a munkásosztállyal szemben. Ilyenkor a burzsoázia egy pillanatig sem habozik, hogy akár a saját maga által szentesített demokratikus jogokat is felrúgja, mert osztályérdekei ezt megkövetelik. Ezt világosan bizonyítja a weimari Németország demokráciája. Mihelyt a német burzsoázia veszélyeztetve látta hatalmát, egy pillanatig sem habozott, hogy a

polgári demokráciának ezt a „mintaállamát" felrúgja, és nyílt fasiszta diktatúrához folyamodjék. Semmi kétség afelől, hogy adott esetben a burzsoázia ismét ugyanezekhez az eszközökhöz folyamodnék, miközben mindent megtesz, hogy a fennálló jogok szűkítésével korlátozza a munkásosztály harcának lehetőségeit. (Csaló választójogi törvények bevezetése Olaszországban és Nyugat-Németországban, a sztrájkjog korlátozása az Egyesült Államokban stb.) Amint a burzsoá demokrácia — demokrácia a burzsoázia számára és diktatúra a munkásosztállyal szemben, úgy a proletárdiktatúra sem lehet más, mint demokrácia a munkásosztály és a köréje tömörült dolgozók számára, és diktatúra a burzsoáziával szemben. Bármilyen formákat is ölthet a szocialista demokrácia a fejlődés különböző szakaszaiban, bármilyen mértékben is bővülhetnek a dolgozók demokratikus jogai a szocializmus építése során, a proletariátus diktatúrája nem lehet más, mint a munkásosztály, a szocializmus fegyvere, és semmiként sem szolgálhat eszközül a burzsoá törekvések megvalósításához — még ha a legszebb szólamokkal leplezik is azt. A proletárdiktatúrát azért hozza létre a munkásosztály, hogy legyen egy olyan erős fegyvere, amellyel a burzsoázia minden ellenállását le tudja törni, és a szocializmust fel tudja építeni. Diktatúra nélküli proletárdiktatúráról beszélni a valóságban annyit jelent, mint lemondani a proletariátus diktatúrájáról, a munkásosztálynak arról a legerősebb fegyveréről, amely nélkül megoldhatatlan a szocialista társadalom felépítése.

Diktatúra nélkül eljutni a szocializmushoz — ez egyike azoknak a régi kispolgári ábrándoknak, amelyekkel a marxizmus már régen leszámolt. Lenin kihangsúlyozta, hogy a legnagyobb ostobaság és a legbalgább utópizmus azt feltételezni, hogy az átmenet a kapitalizmusból a szocializmusba lehetséges kényszer és diktatúra nélkül. Marx egyébként már nagyon régen és a leghatározottabban fellépett ez ellen a kispolgári demokrata és anarchista badarság ellen.

Az, hogy az említett cikkben nem véletlen elszólásról, pontatlan fogalmazásról volt szó, az rögtön kiderül a továbbiak-

ból. J. Putrament nem kevesebbet állít, mint hogy a nyugateurópai kommunista pártok akadályozzák az egységes munkásmozgalom kibontakozását, mivel nem hajlandók elvetni „a sztálini korszak fejlődést gátló elemeit". Itt nyilvánvalóan a proletárdiktatúra elvének elvetéséről van szó. És valóban, ha a kommunista pártok elvetnék a proletárdiktatúra követelését, semmi akadálya sem lenne annak, hogy az egész munkásmozgalmat — elnyelje a reformizmus. Ez az a munkásegység, amelyet J. Putrament kíván? Ennél többet aztán a legopportunistább szociáldemokrata vezető sem követelhet. Ime, megvalósulhat a testvéri egység — a kommunista mozgalmon belül fellépő revizionisták és a nyugati országok nyílt reformistái között.

A történelem korunkban csak ennek a kérdésfeltevésnek a jogosságát ismeri el: szocialista demokrácia vagy burzsoá demokrácia; a proletariátus diktatúrája vagy a burzsoázia diktatúrája. Ez elől a kérdésfeltevés elől semmiféle ügyeskedéssel sem lehet kibújni.

REVIZIONISTÁK A NYÁRSPOLGÁRI MORÁLPRÉDIKÁTOR TÓGÁJÁBAN

Az SZKP XX. kongresszusa után bizonyos körökben divattá vált, hogy a kommunizmus állítólagos „erkölcsi válságáról" beszéljenek. Major Ottó például a „Pártegység és az írói morál" című cikkében a következőket jelentette ki: „*Mondjuk meg nyíltan, egyenesen: Sztálin ténykedése következtében, mint a halála óta nyilvánosságra kerülő történelmi tények bizonyítják, erkölcsi válságba jutott az egész nemzetközi munkásmozgalom, beleértve a mi pártunkat is*"*.

Hiba volna természetesen tagadni akár az erkölcsi kérdések felvetésének jogosságát, akár azt, hogy az említett cikkben nincsenek helyes észrevételek és gondolatok. A kommunisták-

* Irodalmi Újság, 1956 szeptember 29.

tól mindig idegen volt, hogy nihilista módon foglaljanak állást az erkölcsi problémákkal szemben, és éppen ezért nyíltan szembe kellett nézniük az SZKP XX. kongresszusán feltárt hibák morális kihatásaival. De amennyire idegen a kommunistáktól az erkölcsi nihilizmus, éppen annyira távol áll tőlük a nyárspolgári moralizálgatás, az erkölcsi kérdések elszakítása a világ szocialista átalakítására irányuló harctól — a proletariátus osztályharcának gyakorlatától.

A ma fellépő revizionistákat éppen az jellemzi, hogy az erkölcsi kérdéseket elszakítják a proletariátus osztályharcától, hogy valamiféle minden társadalmi gyakorlattól független, elvont és „örök" erkölcsi elvekről papolnak — és így a szocialista erkölcsről szavalva valójában a nyárspolgári morálprédikátor „színvonalára" süllyednek. Náluk az erkölcsi kérdések előtérbe állítása ténylegesen a kommunista mozgalom destruálását célozza.

Az erkölcsi válságról való szóbeszéd itt arra szolgál, hogy az erkölcs marxista felfogását valamiféle nyárspolgári erkölcsi felfogással helyettesítsék, és ezzel igazolják letérésüket a forradalmi marxizmus álláspontjáról a kispolgári liberalizmus álláspontjára.

A magát kommunistának nevező Claude Roy francia író például a következőképp ömleng: „*Ha azt a tézist valljuk, hogy az az erkölcsös és igazságos, ami a munkásosztályt szolgálja, akkor a legmesszebbmenően beleesünk az erkölcstelenségbe: vulgáris machiavellizmusba esünk, utilitarizmusba, felbukkan a régi és helytelen közmondás a célról, amely szentesíti az eszközöket.*" Ugyanezt fejtegeti lényegében Leszek Kovalowszki (a Prezeglad Kulturany 1956. 18. számában) és Jadwiga Siekierska, az „Optimista tragédia?" című cikk már idézett szerzője. Az a tézis, amelyről itt szó van, nyilvánvalóan Leninnek az Oroszországi Kommunista Ifjúsági Szövetség III. kongresszusán elhangzott megállapítása — noha ezt nem mondják meg nyíltan.

Lenin ebben a beszédében, a kommunista erkölcsről szólva, azt az alapvető marxista igazságot tartotta szem előtt, hogy nincs a társadalomtól, az osztályoktól független erkölcs. Aki

ezt tagadja — mondta —, az valójában a nép megtévesztésére törekszik a burzsoázia és a földesurak érdekében. Ebből kiindulva állapította meg Lenin: „Mi azt mondjuk, hogy a mi erkölcsünk teljesen alá van rendelve a proletár osztályharc érdekeinek. Mi erkölcsünket a proletariátus osztályharcának érdekeiből vezetjük le"*. Egyáltalában nem véletlen, hogy a filiszter-revizionisták a legélesebben ezt a lenini megállapítást támadják (ugyancsak jellegzetes módon anélkül, hogy ezt nyíltan meg is mondanák). Hiszen Leninnek ez a megállapítása a legteljesebben ellenkezik fő igyekezetükkel. Azzal ti., hogy ne az erkölcsöt rendeljük alá a proletariátus osztályharcának, hanem a proletariátus osztályharcát rendeljük alá valamiféle általános és „örökérvényű" erkölcsi elveknek.

Ebből következik aztán, hogy a nyárspolgári morál-prédikátor álláspontjára süllyedt revizionisták csak a legmélyebb megvetés hangján tudnak beszélni az olyan alantas dolgokról, mint a munkásosztály pártjának politikája, a stratégia és a taktika stb. Siekierska például így ír: „*A stratégia, a taktika és a különböző politikai meggondolások új fétiseinek nevében nem szabad soha többé mellékvágányra taszítani a kommunizmus erkölcsi és humanista értelmét. Más szóval: soha többé nem szabad megengedni azt, hogy az úgynevezett politika meggyilkolja az erkölcsöt a szocializmushoz vezető út során . . . a taktika nevében nem szabad kiárusítani az eszmei és erkölcsi alapelveket . . .*" Másutt arról ír, hogy nem szabad „*prostituálni a kommunizmus eszmei és erkölcsi elveit holmi fétisek, stratégiák és taktikák nevében*". Hiába, a filiszter otthon ülve őrzi az „erkölcsi alapelveket", vigyázva, nehogy a politikai harcban sár fröccsenjen rájuk.

Mi a valóságos jelentősége és értelme annak a lenini tanításnak, hogy a kommunisták erkölcsüket a proletariátus osztályharcának az érdekeiből vezetik le, és hogy ez az erkölcs teljesen alá van vetve a proletár osztályharc érdekeinek? Valóban az erkölcstelenségbe, a machiavellizmusba, az utilitarizmusba való elmerülést jelenti ez, annak a jezsuita elvnek az elfogadását, hogy a cél szentesíti az eszközt?

* *Lenin* Művei 31. köt. Szikra 1951. 294. old.

A proletariátus osztályharca az emberiség történelmének leghaladóbb mozgalma. Célja, hogy a kizsákmányolás minden fajtáját véglegesen felszámolja, és mindazt a gátat ledöntse, amely az emberiség teljes anyagi és kulturális felszabadulásának útjában áll. Ennek a harcnak az eszköze a proletariátus pártja, annak politikája, stratégiája és taktikája. Ennél igazságosabb és erkölcsösebb mozgalmat nem ismer a történelem. Amikor azt mondjuk, hogy a mi erkölcsünk a proletár osztályharc érdekeinek van alávetve, akkor ezzel az erkölcsöt arra a legmagasabb fokra emeljük, amelyet a történelemben eddig egyáltalán elérhetett. Miféle szocialista erkölcs lenne az, amely szemben állhatna vagy független lehetne a proletariátusnak a szocialista társadalom megvalósítására irányuló harcától, az emberi történelem e leghaladóbb mozgalmától? Miféle „erkölcsi alapelvek" azok, amelyeket a „beszennyeződéstől" kellene félteni, ha közvetlen kapcsolatba hozzák a munkásosztály felszabadulásáért folytatott harcával?

A kommunista erkölcs tartalmát a munkásosztály felszabadulásáért folytatott harcának az érdekei határozzák meg. Ebben a harcban alakulnak ki a kommunista erkölcs olyan fő vonásai, mint a munkásszolidaritás, a kizsákmányolás és az elnyomás minden formájának a gyűlölete stb. A kommunista erkölcs minden fontos vonása a munkásosztály osztályharcában fejlődik ki, és ennek a harcnak az érdekeit szolgálja. Ezért mondotta Lenin: „Mi azt mondjuk: erkölcs az, ami elősegíti a régi kizsákmányoló társadalom elpusztítását és valamennyi dolgozó egyesülését a kommunisták új társadalmát megteremtő proletariátus körül.

A kommunista erkölcs — az az erkölcs, amely ezt a harcot szolgálja, amely egyesíti a dolgozókat minden kizsákmányolás ellen . . ."*

Amikor Lenin hangsúlyozta a szocialista erkölcs közvetlen kapcsolatát a proletariátus osztályharcával, egyszersmind leleplezte azt a sok évszázados papi-burzsoá maszlagot, amely

* *Lenin* Művei. 31. kot. 296. old.

„örök" és „általános" erkölcsi alapelvek hirdetésével igyekezett a dolgozókat saját osztályérdekeik elleni magatartásra rávenni. Engels teljesen világosan meghatározta a marxizmus álláspontját ezzel kapcsolatban: „. . . minden eddigi erkölcsi elmélet — írta —, végső fokon, a mindenkori gazdasági társadalmi helyzet terméke. És miként a társadalom mindeddig osztályellentétekben mozgott, akként az erkölcs is mindenkor osztályerkölcs volt: vagy az uralkodó osztály uralmát és érdekeit igazolta, vagypedig mihelyt az elnyomott osztály eléggé hatalmassá vált, az ezen uralom elleni lázadást és az elnyomottak jövő érdekeit képviselte"*. Ha az erkölcs a proletariátus osztályérdekeinek a kifejezése, hogyan lehet elválasztani attól a harctól, amely ez érdekek megvalósításáért folyik? Szocialista erkölcsről beszélni és ugyanakkor szembeállítani ezt a proletariátus teljes felszabadulásáért folytatott gyakorlati harccal annyit jelent, mint a legszánalmasabb nyárspolgári morálprédikátor szerepében tetszelegni és a legundorítóbb papi-burzsoá maszlagot terjeszteni.

A régi uralkodó osztályok mindent megtettek annak érdekében, hogy az erkölcs valóságos gyökereit elleplezzék és az erkölcsi elveket isten akaratából vagy más hasonló, a „társadalomtól független" általános eszmékből igyekeztek levezetni. Ezzel céljuk nyilvánvalóan az volt, hogy a saját osztályérdekeiket kifejező erkölcsi elveket általános emberi erkölcsnek tüntessék fel, és így a dolgozókkal olyan erkölcsi nézeteket fogadtassanak el, amelyek gyökeresen ellentétesek osztályérdekeikkel. Így például a burzsoá erkölcs alapvető tétele, a magántulajdon tisztelete — általános erkölcsi követelményként akarja elfogadtatni a dolgozókkal a tőkés rendszer alapjainak a védelmét. Nyilvánvaló, hogy a saját osztályérdekeit felismerő proletariátus semmiképpen sem fogadhatja el a burzsoá erkölcsnek ezt az alapelvét, és ennek helyébe — osztályérdekeinek megfelelően — a tőkés kizsákmányolás alapját jelentő tőkés magántulajdon elleni harc erkölcsi elvét állítja.

Ezzel a marxista felfogással szállt szembe Keszi Imre. „A téve-

* *Engels*. Anti-Dühring. Szikra 1950. 97—98. old.

dések esztétikai megalapozásáról" című cikkében többi közt a következőket írta: „*Éveken át úgy hallottuk: kétféle igazság van, kétféle becsület, kétféle erkölcs. Ez a relativizmus tehát igazságnak nevezte — bár tőlünk idegen igazságnak — a burzsoá igazságtalanságot, becsületnek a burzsoá becstelenséget, humanizmusnak a burzsoá antihumanizmust . . . Kétféleségről beszéltek, holott nyilvánvaló, hogy a mi erkölcsünk, a mi igazságunk nem elsősorban m á s, hanem elsősorban k ü l ö n b*"*.

Meg kell mondani, hogy bármennyire is „radikálisnak" látszik ez az elmélkedés, a valóságban az égvilágon semmi köze sincs a marxizmushoz. (Itt most a kétféle igazságról nem beszélünk, mert az egészen más kérdés.) Hiszen Keszi felfogása, a lényeget tekintve, semmiben sem különbözik a vallásos-idealista felfogástól: az erkölcsi elveket nem az egyes osztályok reális osztályérdekeiből magyarázza, hanem a történelmi körülményektől független általános érvényű eszményeknek tünteti fel, és ezekből a teljesen absztrakt erkölcsi elvekből kiindulva ítéli meg az egyes osztályok valóságos erkölcsi nézeteit.

Valóban valamiféle relativizmust jelentene a marxizmus felfogása az erkölcsről, mindenfajta erkölcsi felfogás egyforma jogosultságának az elismerését — mint Keszi állítja? Szó sincs róla! Erre a kérdésre a feleletet a marxizmus már régen megadta. A különféle erkölcsi elméletekkel foglalkozva Engels feltette ezt a kérdést és rögtön meg is válaszolta. „Mármost melyik az igazi? Az abszolút véglegesség értelmében egyikük sem; bizonyos azonban, hogy abban az erkölcsben van meg a legtöbb tartósságot ígérő elem, amely a jelenben, a jelen forradalmi átalakítását, a jövőt képviseli, vagyis a proletárerkölcsben"**. Engels ugyanitt megállapította, hogy az osztályoktól független „valóban emberi erkölcs a társadalomnak csak egy olyan fejlődési fokán lesz lehetséges, amely az osztályellentéteket nemcsak kiküszöbölte, hanem az élet gyakorlatában el is felejtette"***.

---

* Irodalmi Újság, 1956 május 12.
** *Engels*. Anti-Dühring. 96—97. old.
*** Ugyanott, 98. old.

A mai újsütetű revizionisták, amikor filiszter-erkölcsüket védelmezik, általában az SZKP XX. kongresszusának arra a bírálatára hivatkoznak, amelyet Sztálin tevékenységének káros oldalaira gyakorolt. Kétségtelen, hogy a Sztálin életének utolsó időszakában érvényesülő egyes helytelen nézetek és a belőlük folyó gyakorlat sok tekintetben ellentétes volt a szocialista erkölcs követelményeivel. Ez szükségszerűen következik a szocialista erkölcsnek a társadalmi gyakorlattal való elválaszthatatlan kapcsolatából. Az következik-e ebből, hogy az erkölcsöt el kell választani a politikától, annak érdekében, hogy az „erkölcsi alapelvek" tisztaságát meg lehessen őrizni? Így csak a betokosodott nyárspolgárok gondolkozhatnak. Hiszen ez a teljes elfogadását jelentené az erkölcsi elvek és a gyakorlati cselekvés kettősségének, ami oly jellemző a burzsoá társadalomra. Éppen a burzsoáziát jellemzi, hogy mindennapos cselekvésében állandóan ellentmondásba kerül a saját maga szentnek minősített erkölcsi elveivel. A mi filiszter-revizionistáink ténylegesen ennek — az erkölcsi elvek és a társadalmi magatartás közti kettősségnek — a védelmezésében lépnek fel, amikor az erkölcsi elveket el akarják választani a politikától. Mit érnek az olyan erkölcsi „alapelvek", amelyeknek a gyakorlat minduntalan ellentmond? A burzsoá valóság eszményítése — ez a valóságos értelme az erkölcsi alapelvekről szóló frázisoknak. Ahhoz, hogy az SZKP XX. kongresszusán feltárt hibákat el lehessen kerülni, azt kell elérni, hogy a kommunista pártok politikája minden vonatkozásban megfeleljen a munkásosztály tényleges osztályérdekeinek. Ez esetben minden ilyen konfliktus elveszti alapját.

Hogy hová vezet az erkölcsi elvek szembeállítása a proletariátus osztályharcának érdekeivel, azt rendkívül szembetűnően mutatja a filiszter-revizionisták állásfoglalása a magyarországi eseményekkel kapcsolatban. Siekierska már többször idézett cikkében írja: „*A Magyarország iránti magatartás olyan lakmuszpapír, amely hűségesen kimutatja a munkásmozgalmon belül, kik az igazi hívei a sztálintalanításnak és kik a megátalkodott sztalinisták.*" (Mint később kiderül, az utóbbiak alatt azokat érti, akik helyeselték az ellenforradalom leverését.) A továbbiak-

ban felteszi a kérdést: „*Fennáll például az a kérdés, vajon a jelenlegi nemzetközi helyzetben Magyarországnak a szocializmus táborában mindenáron való fenntartása — azaz a stratégiai győzelem nem okoz-e óriási erkölcsi veszteséget a kommunizmus számára az egész világon?*

Vajon antiszocialista, sztálinista eszközökkel lehet-e harcolni a szocializmusért? Vajon stratégiai, «felső politikai reakciók» dominálhatnak továbbra is a kommunista mozgalomban, vajon dominálhatnak-e ezek a megfontolások az eszmei, erkölcsi és humanisztikus megfontolások felett?"

Ezek a szónoki kérdések mutatják a legjobban, hogy az állandóan a legmagasabb erkölcsi elvekről papoló filiszter-revizionisták a valóságban milyen mélyre süllyedtek. Hiszen Siekierska nem kevesebbet állít, mint azt, hogy az „eszme", az „erkölcs", a „humanizmus" nevében engedni kellett volna az ellenforradalom hatalomrajutását Magyarországon, a régi burzsoá-földesúri rendszer helyreállítását, a fehérterrort, a kommunistáknak és általában a haladó embereknek a legyilkolását, az új háborús tűzfészek létrejöttét. Íme, ide vezet, amikor valaki a szocialista forradalmár állásfoglalását a nyárspolgári morálprédikátor szerepével akarja helyettesíteni. A revizionisták számára a szocialista erkölcs már annyira „földöntúli" fogalommá vált, hogy a szocializmus elleni támadás eszközéül szolgál.

„AZ OSZTÁLYHARC ÁLLANDÓ ÉLEZŐDÉSE" ÉS AZ OSZTÁLYELLENTÉTEK LIBERÁLIS SZEMLÉLETE

A Magyarországon fellépő revizionista és burzsoá demokrata irányzatok a népi demokratikus rendszer elleni fellépésükben az osztályharcról vallott liberális nézeteiket az osztályharc állandó éleződéséről szóló tétel bírálatának a leple alatt terjesztették. Amikor az SZKP XX. kongresszusára hivatkozva felléptek Sztálinnak e tétele ellen, dugáruként revizionista, liberális eszméiket igyekeztek becsempészni a szocialista munkásmozgalomba.

Sztálinnak az a tétele, hogy az osztályharc a szocializmus megvalósítása során szükségszerűen állandóan éleződik, mint ismeretes, súlyos hibák elkövetésének volt a forrása. Ez a megállapítás egyoldalú, helytelen megvilágításba helyezte az osztályharc törvényszerűségeit a szocializmus építése időszakában, általános érvényességet tulajdonított az osztályharc egyes vonásainak.

A szocializmus építésének az előrehaladása valóban kiválthatja, hogy a külső imperialista erők által támogatott osztályellenség ellenállása fokozódik, ha ezt a belső és a nemzetközi helyzet feltételei lehetővé teszik. Ezért egyáltalán nincs kizárva, hogy az osztályharc éleződik a szocialista társadalom megvalósításáért folyó harc során. A szocializmus építésének általános tendenciája az, hogy a szocializmus pozíciói állandóan erősödnek, a kapitalizmus hadállásai pedig viszonylagosan és abszolút módon is gyengülnek. A burzsoázia és a többi reakciós erő természetesen mindent megtesz, hogy akadályozza a szocializmus építését. De ellenállásuk formáit és így az ellenállás élességét az osztályviszonyok alakulása határozza meg. Hogy az osztályharc milyen formákat ölt a szocializmus építése során, nem elsősorban a burzsoázia szándékától, hanem az osztályharc konkrét feltételeitől, az osztály-erőviszonyok alakulásától függ. Az adott ország belső és nemzetközi viszonyai határozzák meg, hogy éleződik-e, vagy gyengül az osztályharc a szocializmus építésének adott időszakában.

A magyarországi — és nemcsak a magyarországi — revizionisták számára az osztályharc állandó éleződéséről szóló tétel bírálata arra volt jó, hogy eltereljék a figyelmet a belső és külső reakciós erők tevékenységéről. A Nagy Imre-csoport fellépését éppen az jellemezte, hogy a kommunista mozgalmon belüli ellentmondásokat az antagonisztikus osztályellentétek elé helyezte, és tudomást sem vett a belső reakciós erők és a nemzetközi imperializmus tevékenységéről. Az osztályharc állandó éleződéséről szóló tételt az osztályharc és az osztályellentétek állandó gyengülésének tételével helyettesítette, sőt valójában teljesen figyelmen kívül hagyta az osztályellentétek létezését. Az Írószövetségben, a Petőfi-körben állandóan a „sztálinista", „rákosista"

restauráció veszélyéről beszéltek, miközben a tényleges veszélyről, a kapitalista restaurációról úgyszólván szó sem esett. A Nagy Imre csoport a szocializmus építése viszonyai között folyó osztályharc marxista értelmezését az osztályellentétek liberális szemléletével helyettesítette. Ez a revizionista álláspont 1956 októberében végül is elvezetett a nyílt ellenforradalmi erőkkel való egységfronthoz.

A szocializmus építésének viszonyai között folyó osztályharc kérdése a magyarországi ellenforradalmi események következtében az egész nemzetközi munkásmozgalom érdeklődésének az előterébe került. Megállapítható, hogy a különböző országok kommunista pártjai, a legtöbb fontos kérdést tekintve, lényegében egyöntetűen, a marxizmus-leninizmus elveinek megfelelően értékelték a magyarországi események fő összetevőit, hajtórugóit, jellegét és szerepét a szocializmus és az imperializmus erői közti világméretű harcban. Egyes ingatag elemek azonban a különböző kommunista pártokban az imperialista propaganda rendkívül felfokozott nyomásának hatására elvesztették tisztánlátásukat, tájékozódási képességüket, és lényegében azonos álláspontra jutottak a nemzetközi imperializmussal.

A Magyarországon végbement ellenforradalom helyes megítélése csak az események okainak marxista elemzése alapján történhet. A marxizmus azt követeli meg, hogy a nagy társadalmi változások gyökereit az osztályok egymás közti viszonyának alakulásában, az osztályok harcában keressük. A marxizmusnak ezzel az alapvető követelményével ellentétben egyesek, akik magukat marxistáknak tartják, úgy foglalkoznak a magyarországi ellenforradalmi felkeléssel, hogy az osztályellentéteket teljesen figyelmen kívül hagyják.

Roman Jurys a magyarországi eseményekről pl. a következőket írta: „*Mindenekelőtt el kell vetnünk azt az értelmetlen magyarázatot, amely külföldi ügynököket és külföldi százmilliókat emleget. Ez a magyarázat olyan szimpla és primitív, hogy nem is érdemes vitázni vele, ha valóban meg akarjuk keresni az okokat és meg akarjuk érteni mindazt, ami történt.*

Ugyancsak el kell vetnünk azokat a kombinációkat, amelyek

a «rohadt elemekről», az «uszító sajtóról», a «bírálat és az eredmények közötti különbségekről» szólnak".*

R. Jurys szerint tehát a nemzetközi imperializmus aknamunkájára, a belső osztályellenség felforgató tevékenységére való hivatkozás olyan „szimpla és primitív" dolog, hogy figyelembe sem szabad venni, amikor a magyarországi események okait keressük. R. Jurys tehát azok közé a tisztesség ne essék szólván „marxisták" közé tartozik, akik fölé emelkednek az olyan „szimpla és primitív" magyarázatoknak, mint a társadalmi folyamatoknak az osztályharc alapján történő vizsgálata.

A magyarországi ellenforradalom helytelen megítélésében a vezető szerep kétségkívül az egyes jugoszláv teoretikusokat illeti meg. Kardelj elvtárs pl. abbeli igyekezetében, hogy a magyarországi eseményekről alkotott sajátos felfogását megindokolja, arra vállalkozott, hogy Leninnel szemben új módon világítsa meg a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet időszakának tartalmát. Az 1956 december 7-i beszédében kijelentette: *„a szocialista fejlődés folyamatának kizárólag a szocialista forradalom szemszögéből való értelmezése eszmeileg abszurd, politikailag pedig reakciós"*. Kardelj szerint a proletariátus és a burzsoázia közti ellentét csak közvetlenül a hatalom meghódításáért vívott harc időszakában bír meghatározó jelentőséggel, de semmiként sem lehet alap a szocialista fejlődés egész folyamatának a megítéléséhez. Ennek megfelelően azt állítja, hogy a szocializmus tízéves fejlődése után a volt uralkodó osztályok maradványainak „politikai tekintetben nem jelentős tényezőnek kell lenniük". Kardelj szerint nem az osztályellenség, a nemzetközi imperializmus, hanem a „pártban és az államban levő bürokratikus elemek" jelentik a fő veszélyt. Kardelj tehát revízió alá veszi a proletárdiktatúra időszakában folyó osztályharcra vonatkozó alapvető lenini tanításokat.

Lenin a kapitalizmus és a szocializmus közti átmeneti időszak törvényszerűségeivel foglalkozva a szocialista fejlődés folyamatát ebben a korszakban éppen a Kardelj által abszurdnak és

* Zyczie Warszawy, 1956 november 23.

reakciósnak minősített szemszögből vizsgálta. „A Szovjethatalom sikerei és nehézségei" című művében rámutatott arra, hogy az átmeneti időszak fő jellegzetessége a születő kommunizmus és a legyőzött, de meg nem semmisített kapitalizmus közti harc. Lenin a leghatározottabban állást foglalt amellett, hogy a proletariátus és a burzsoázia közti konfliktus nemcsak a közvetlenül a hatalomért vívott harc időszakára nyomja rá bélyegét, hanem a szocialista forradalom véghezvitelének egész időszakára. „Olyan forradalmak — írta —, amelyeket megvívásuk után befejezetteknek lehetett tekinteni, és amelyek után meg lehet pihenni a babérokon, nem fordultak elő a történelemben . . .

A forradalomnak a legkomolyabb próbát kell kiállania a gyakorlatban, a harcban, a tűzben. Ha elnyomott, kizsákmányolt vagy és arra gondolsz, hogy lerázd a kizsákmányolók hatalmát, ha elhatároztad, hogy végigviszed a kizsákmányolók megdöntésének ügyét, akkor tudnod kell, hogy ki kell bírnod az egész világ kizsákmányolóinak rohamát; s ha kész vagy arra, hogy ellenállj ennek a rohamnak, és hajlandó vagy újabb áldozatokra azért, hogy helytállj a harcban, akkor forradalmár vagy; ellenkező esetben eltipornak.

Így tette fel a kérdést minden forradalom története"*.

Ugyanezt a gondolatot hangsúlyozta Lenin a magyar munkásoknak küldött üzenetében; „Az osztályok megszüntetése — hosszú, nehéz, szívós *osztályharc* műve, s az osztályharc a tőke uralmának megdöntése *után*, a burzsoá állam lerombolása *után*, a proletárdiktatúra megteremtése *után*, *nem tűnik el* (mint ezt a régi szocializmus és a régi szociáldemokrácia sekélyes képviselői képzelik), hanem csak formáit változtatja és sok tekintetben még elkeseredettebbé válik"**.

Lenin megállapításainak helyességét a történelem teljes egészében igazolta. Mind az orosz, mind a magyar munkásmozgalom tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a megvert, de meg nem semmisített uralkodó osztályok minden esetben,

* *Lenin* Művei. 29. köt. Szikra 1953. 54—55. old.
** Ugyanott, 395—396. old.

amikor ezt a nemzetközi és belső feltételek lehetővé teszik, megkísérlik a régi rendszer helyreállítását, és minden eszközzel akadályozzák a szocializmus megvalósítását.

Leninnek ezek a fent idézett megállapításai világosan mutatják, hogy milyen alapvető elvi ellentét áll fenn a szocializmus építésének általa kifejtett felfogása és Kardelj elvtárs nézetei között. Állításaik belső logikájánál fogva szinte már természetes, hogy a magyar revizionisták Kardelj elvtárs tételeire hivatkozva kijelentették, hogy nemcsak Sztálinnak az osztályharc állandó éleződéséről szóló tételét kell revízió alá venni, hanem Leninnek a proletárdiktatúra viszonyai között folyó osztályharcra vonatkozó megállapításait is. Valóban: vagy elismerjük, hogy az átmeneti időszak fő jellegzetessége a kapitalizmus és a szocializmus közötti harc, és ennek megfelelően foglalkozunk a magyarországi eseményekkel, vagy pedig ezt az ellentétet lényegében megszűntnek tekintjük, és a „pártban és az államban meglévő bürokratikus elemekben" látjuk a szocializmus megvalósításának fő ellenségét.

Egyike a legkomolyabb hibáknak, amikor valaki a burzsoázia jelentőségét, politikai szerepét az egész lakossághoz viszonyított számarányán keresztül igyekszik magyarázni. A régi rend tudatos hívei valóban a lakosságnak csak kis részét alkotják, de ez egyáltalában nem jelenti azt, hogy befolyásuk meghatározott esetekben nem terjedhet ki a lakosság más rétegeire is. Az oroszországi polgárháború számtalan példáját mutatta annak, hogy az ellenforradalmi erőknek sikerült időlegesen a dolgozók egy részét rábírni, hogy saját érdekeik ellen lépjenek fel. Ugyanezt igazolják az 1956 októberi magyarországi események. Az adott helyzet lehetőségeit, a régi politikai vezetéssel szembeni elégedetlenséget, az ideológiai zűrzavart és a politikai tájékozatlanságot felhasználva az ellenforradalmi erőknek sikerült egyes elmaradottabb rétegeket, politikailag éretlen fiatalokat időlegesen bevonni a régi rend restaurálására irányuló mozgalmukba. A burzsoázia igyekszik a proletárdiktatúra rendszerében keletkező minden rést kihasználni a régi rend visszaállítása érdekében.

A szocializmus és a kapitalizmus erői közötti harc az egyes országokban a legszorosabban összefügg a szocializmus és az imperializmus nemzetközi méretű harcával. Korunkban egyetlen mozgalmat sem lehet elszigetelten, önmagában megítélni, csakis a szocializmus és az imperializmus közti harc szempontjából. Minden olyan mozgalom, amely gyengíti az imperializmust, szükségképpen a társadalmi haladás ügyét szolgálja, még ha élén burzsoá vagy éppen feudális elemek állanak is. És fordítva: minden olyan mozgalom, amely a szocializmus nemzetközi erőinek a gyengítését célozza, szükségszerűen az imperializmus érdekeit szolgálja, még ha pl. a „nemzeti kommunista" Nagy Imre is áll az élén.

A magyarországi események megítélésével foglalkozó jugoszláv állásfoglalásokat az jellemzi, hogy figyelmen kívül hagyják ezeket, az események jellegének megítéléséhez nélkülözhetetlen alapvető követelményeket. Ez a magyarázata annak, hogy az egész nemzetközi kommunista mozgalommal szemben „sajátos módon" értékelik az 1956 október—novemberi események jellegét.

Ez a sajátos értékelés jellemezte többek közt Gyuka Juliusnak a Megyunarodna Politika című folyóiratban a múlt év végén megjelent cikkét. Ebben a cikkben többi közt a következők olvashatók: „... *annak lényege, ami Budapesten és Magyarországon történt, nem ellenforradalom volt. Arról mindenesetre lehet szó, hogy különböző elemek, köztük fasiszta csoportok és provokátorok is megkísérelték az események folyamatának az eltérítését érdekeiknek megfelelően, akadtak súlyos napok, amikor dühöngött a fehérterror, megmutatkozott a jobboldal erős nyomása is, amit felfokozott az a körülmény, hogy a kormány tehetetlen volt és elszigetelt, de mindez mégsem döntő az események jellegének megítélésében. Ellenkezőleg, döntő az a körülmény, hogy az egész népnek a sztálinizmus Rákosi-féle változata ellen irányuló felkeléséről van szó, arról a követelésről, hogy a szocialista demokrácia és függetlenség útjára térjenek, hogy a szocializmus hazai kiépítését teljesen új alapokra helyezzék a nép széleskörű bevonásával az államigazgatásba és a politika meghatározásába azzal, hogy ugyan-*

akkor a függetlenség, az egyenjogúság és a belügyekbe való be nem avatkozás alapjaira helyezzék a Szovjetunióval kialakult kapcsolatokat. Az emberek nem azért ragadtak zászlót és fegyvert, hogy megdöntsék a szocializmust, hanem éppen azért, hogy — inkább lehetne mondani — megteremtsék a szocializmust. A munkások és parasztok körében, akikkel e napokban elbeszélgettem, egyetlen alkalommal sem esett szó a kapitalizmus restaurálásáról. Ellenkezőleg: munkástanácsokat alakítottak, és akkor éppúgy mint most, a kommunista Nagy Imrét emelték ki olyan személyként, aki köré csoportosulnak. Hasonlít ez vajon az ellenforradalomra? A legkevésbé."

Mi jellemzi Gy. Juliusnak ezt a sajátságos érvelését, amellyel tagadni igyekszik nemcsak az ellenforradalom tényét, hanem lényegében az ellenforradalom veszélyét is? Először is az, hogy a felkelés jellegét nem az események fejlődésének objektív irányából, a mozgalom tényleges menetéből, a kapitalizmus és a szocializmus erőinek harcában betöltött szerepéből akarja meghatározni, hanem a mozgalomban résztvevő egyes csoportok szubjektív szándékaiból. Mivel a „felkelésben" résztvevő megtévesztett dolgozók nem akartak ellenforradalmat, tehát nem is volt ellenforradalom — ebben foglalható össze Gy. Julius egész okoskodásának a veleje. A társadalmi folyamatoknak ezt a fajta szemléletét a marxizmus nyelvén szubjektív idealizmusnak szokták nevezni.

A marxista történelemfelfogást az különbözteti meg a társadalmi jelenségek szubjektív idealista szemléletétől, hogy nem a tömegek tudatából ítéli meg az objektív társadalmi folyamatok jellegét, hanem ez utóbbi alapján magyarázza a társadalmi harcokban résztvevő tömegek szándékait, akaratát, tudatát. Gy. Julius, úgy látszik, semmit sem hallott még az Engels által említett „hamis tudatról", vagyis a tényleges társadalmi folyamatoknak a benne résztvevő tömegek tudatában való eltorzított visszatükröződéséről. Ha pl. a német parasztháborúnak vagy a francia forradalomnak a jellegét az ezekben a hatalmas történelmi mozgalmakban résztvevő emberek tudatából, vagyis e mozgalmak ideológiájából akarnánk megítélni, nagyon

furcsa eredményekhez jutnánk. Sajnos, az 1956 október—novemberi eseményeket éppen az jellemezte, hogy a dolgozók egy része hamis és hazug nézetek és illúziók foglyává vált, a társadalomban végbemenő változásokról alkotott nézeteik pedig a legkevésbé sem feleltek meg e változások objektív irányának, osztályjellegének.

Igaz, hogy akadtak a felkelésben résztvevők között olyanok is, akik valóban azt hitték, hogy nem a szocializmus megdöntéséről, hanem a hibák kijavításáról van szó. De ugyanúgy igaz az is, hogy a felkelés egész menete a burzsoá restauráció felé haladt, és a legfontosabbat, az államhatalmat tekintve november 4-re ez a restauráció már lényegében végbe is ment. Itt most nincs szükség közismert dolgok felidézésére. Elegendő utalni arra, hogy az október 23-tól november 4-ig tartó időszakot a rohamos jobbratolódás jellemezte, és hogy ez a jobbratolódási folyamat november 4-ig még távolról sem ért a végére. De már a november 4-i kormány összetételét tekintve tipikusan burzsoá demokratikus kormány volt, amelyben a polgári pártok játszották a fő szerepet, és a kommunistákat a renegát Nagy Imre és Losonczy „képviselték". Az államhatalom összes szervében, a fegyveres erőknél, a közigazgatási gépezetben stb. nyílt ellenforradalmi erők vették át a vezetést. A november 4-ig kialakult helyzet szempontjából tulajdonképpen már nem az volt a kérdés, hogy szocialista vagy burzsoá típusú állam lesz-e Magyarországon, hanem az, hogy a burzsoázia uralma burzsoá demokratikus vagy nyílt fasiszta diktatúra formájában valósul-e meg? Az események egész menete az utóbbi változat mellett szólt.

Mi értelme van — az így létrejött helyzetben — a „munkástanácsokra" hivatkozni, mint amelyek — úgymond — gátat tudtak volna vetni ennek a restaurációs folyamatnak? A „munkástanácsokat" Magyarországon az ellenforradalmi hullám vetette fel, amikor a kommunista párt az ismert okok következtében — elsősorban a központi vezetés hiányában — lényegében alkotó elemeire esett szét, és így befolyása az események alakulására a minimálisra csökkent. A „munkástanácsok" nagy

részében — különösen az úgynevezett „területi munkástanácsokban" — különféle deklasszált, reakciós elemek kezébe került a vezetés, és e szervekben burzsoá ideológia érvényesült. Ez a magyarázata annak, hogy a „munkástanácsok" egyáltalában nem akadályozták az ellenforradalom előretörését, sőt jelentős részük támogatta azt.

Minden forradalom alapvető kérdése — és ez az ellenforradalomra éppúgy vonatkozik — a hatalom kérdése. S ebben a „munkástanácsok" semmiféle akadályt nem jelentettek a burzsoá restauráció előtt. A „munkástanácsok" tagjainak egy részét megtévesztette az is, hogy az ellenforradalom nem lépett fel azonnal a gazdasági viszonyok gyökeres megváltoztatásának, a régi tulajdonviszonyok helyreállításának a programjával. A burzsoáziának is volt annyi esze — mondhatni politikai érzéke —, hogy a gazdasági viszonyok megváltoztatásának a programjával csak akkor lépett volna fel, amikor a hatalmat már szilárdan megkaparintotta. Addig megelégedett bizonyos gazdasági „reformokra" való célzásokkal (lásd Mindszenty beszédét).

Mi értelme van Gy. Julius azon állításának, hogy Magyarországon nem ellenforradalom volt, hanem csupán „a sztálinizmus Rákosi-féle változata ellen irányuló felkeléséről", a szocializmus valamiféle „megújításáról" volt szó? Vajon a különféle burzsoá demokratikus és félfasiszta pártok feléledése és bekerülése a hatalomba, a különféle, nyíltan fasiszta szervezetek, ellenforradalmi bandák garázdálkodása, a kommunisták kiszorítása minden hatalmi funkcióból, a kommunista párttagok üldözése és a kommunista párt fél-legalitásba szorítása a szocialista demokrácia útjára való áttérést jelentette? Vajon a nyílt szembefordulás a Szovjetunióval és az egész szocialista táborral, a semlegességnek az adott helyzetben az imperializmushoz való csatlakozással egyértelmű kinyilvánítása a függetlenség útjára való áttérést, a szocializmusnak új alapokra való helyezését jelentette? Ezek a kérdések nem igényelnek feleletet. Régi igazság, hogy a vaknak az a legrosszabb fajtája, aki nem akar látni.

Gy. Julius cikke különben nem szűkölködik a nyilvánvaló logikai ellentmondásokban sem. Először kijelenti, hogy a Nagy Imre-féle kormány el volt szigetelve és tehetetlen volt a jobboldal előretörésével szemben, majd néhány sorral alább arról ír, hogy a munkások és parasztok Nagy Imre személye körül csoportosultak. De ez a logikai ellentmondás csak azt fejezi ki, hogy a cikk szerzője teljességgel képtelen megérteni a magyarországi eseményeket. Szükségszerűen így jár az, aki a Magyarországon végbement társadalmi változásokat az egyes jugoszláv szerzők által konstruált sémákba akarja belekényszeríteni.

Gy. Juliusnak ez a fejetetejére állított elmélkedése azt az állítását van hivatva alátámasztani, hogy a magyar népi demokrácia társadalmi rendszerének az alapjait kell gyökeresen megváltoztatni. Arról ír, hogy gyökeresen meg kell javítani „Magyarország politikai, társadalmi épületét, mert lényegében ez az, amely a legtöbb kárt szenvedte. Az események viszont megmutatták, hogy ez az épület gyökeres tatarozásra szorul, illetve ezt az épületet új alapokon újra fel kell építeni." Lényegében ugyanezt az álláspontot képviselte Kardelj elvtárs is az említett parlamenti beszédében. Azt fejtegette, hogy nem elég a hibák kijavítása, hanem magát a politikai rendszert kell megváltoztatni. Mint kiderült, a politikai rendszer megváltoztatása alatt azt értette, hogy Magyarország politikai berendezkedését a Jugoszláviában kialakított elvek alapján kell megváltoztatni, sőt, a „munkástanácsok" szerepét tekintve, lényegesen túl is ment a Jugoszláviában kifejlődött gyakorlaton.

Egyes jugoszláv szerzőknek a politikai rendszer megváltoztatására vonatkozó nézeteit abban lehet összefoglalni, hogy a dolgozók „közvetlen" szervezeteinek kell döntő hatást gyakorolniuk a hatalomra, és ennek megfelelően helytelen a párt újjászervezése, és a „munkástanácsok" kezébe kell adni a hatalom irányítását. Ezeknek az „elméleteknek" lényege a kommunista párt és a szocialista állam vezető szerepének a tagadása a társadalom életében, és ennek megfelelően a „szocialista spontaneitás" hirdetése a politikai viszonyok terén.

Hogy a valóságban mit jelent a párt és az állam irányító

szerepének a tagadása és a „közvetlen demokrácia" elvének a politikai viszonyok terén való alkalmazása, azt világosan mutatja a „munkástanácsok" szerepéről kifejtett jugoszláv állásfoglalás. Kardelj maga is elismeri, hogy a „munkástanácsok" *„túlságosan az elvont kispolgári liberális jelszavak hatása alatt állottak"*. Ennek ellenére sajátságos érveléssel igyekszik bizonyítani álláspontjának helyességét: *„De bármilyenek is voltak ezek a munkástanácsok, mégis az egyedüli reális szocialista erőt képviselték s valószínűleg rövidesen kigyógyultak volna az idegen antiszocialista befolyásból, ha vállalniuk kellett volna a fő felelősséget a hatalomért, mind a gyárakban, mind az önigazgatási közösségekben, mind pedig központilag. Miután a kommunisták Magyarországon nem így álltak hozzá a munkástanácsokhoz, hanem csak arra agitáltak, hogy fel kell venni a munkát, de nem beszélnek a hatalomról, ők maguk is a kispolgári és nacionalista áldemokratikus elemek és befolyások irányában sodródnak."*

Minden társadalmi jelenség vizsgálatánál a marxizmus alfája és omegája a konkrét helyzet konkrét elemzése. Az előbbiek során volt szó arról, hogy milyen konkrét helyzetben jöttek létre a „munkástanácsok", és hogy mi jellemezte az ún. „területi munkástanácsok" összetételét, politikai arculatát. Történelmi tény, hogy november 4-e után a „területi munkástanácsok" és főként a „budapesti munkástanács" nem az ellenforradalom elleni harc szervei voltak, hanem az ellenforradalom fegyveres erőinek leverése után ők képezték az ellenforradalom utóvédharcának a legfőbb erejét. A belső és a nemzetközi reakciós erők, miután a többi legális szervüket elvesztették, legfőbb reménységüket a „budapesti munkástanácsba" helyezték. A „budapesti és a területi munkástanácsok" egész tevékenysége nem a szocialista erők kifejlődését, hanem az ellenforradalmat szolgálta. Köztudomású, hogy a gazdasági és politikai konszolidáció megindítása nem a „területi munkástanácsok" támogatásával, hanem ellenállásuk leküzdésének útján történt.

A marxizmus arra tanít, hogy valamely szervezetet sohasem a formája, az elnevezése alapján kell megítélni, hanem tartalma, az osztályharcban elfoglalt helyzete alapján. A történelem

számos példát ismer arra, hogy a reakciós erők a forradalomban kialakult vagy a forradalmi elnevezésű szervezeteket a forradalom ellen igyekeznek felhasználni. Elegendő utalni a kronstadti felkelés „Szovjeteket kommunisták nélkül!" jelszavára. Kardelj elvtársnak az az állítása, hogy Magyarországon a „munkástanácsok" képviselték „az egyedüli reális szocialista erőt", csak arról tanúskodik, hogy egyáltalán nem értette meg a magyarországi ellenforradalom fő összetevőit, és így a november 4-e utáni magyarországi helyzet legfőbb jellegzetességeit sem. Ebben a helyzetben a politikai hatalom átadása a „területi munkástanácsoknak" annyit jelentett volna, mint hatalomra juttatni rajtuk keresztül az ellenforradalmat.

A szocializmus építésének viszonyai között valamely szervezet pozitív vagy negatív szerepét végső fokon az dönti el, hogy mennyire érvényesül benne a kommunista párt irányító szerepe. A szocializmus építése nem spontán, hanem tudatos folyamat, amelynek irányítója csak a társadalmi fejlődés törvényszerűségeit feltáró marxista-leninista párt lehet. A lemondás a párt vezető szerepéről, minden engedmény a spontaneitásnak, csak a burzsoázia ideológiai és politikai befolyása előtt nyitja meg az utat. A munkástanácsok is csak akkor tölthetnek be pozitív szerepet a szocializmus építésében, ha tevékenységükben a párt politikai vezetése érvényesül.

ÚJFAJTA LIKVIDÁTORSÁG. VISSZATÉRÉS A II. INTERNACIONÁLÉ PÁRTJAIHOZ?

A nemzetközi munkásmozgalomban fellépő revizionizmus együttjár a likvidátori tendenciák jelentkezésével, a lenini elveken felépülő kommunista párt szükségességének a tagadásával. Mint ahogy általában, úgy ebben a konkrét kérdésben is a revizionisták hosszú ideig a „sztálinizmus" elleni harccal leplezték a leninizmus elleni fellépésüket. A Sztálin körüli személyi kultusz kihatásaként az egyes kommunista pártokban megmutatkozó antileninista jelenségek, módszerek bírálata a revizionis-

ták értelmezésében átváltozott a párt felépítéséről szóló lenini elvek tagadásává.

A nemzetközi kommunista mozgalomban jelentkező likvidátori tendenciák egyeseknél a kommunista pártnak, mint a munkásosztály osztályharca legmagasabb szervezeti formájának a tagadásáig vezetnek el. John Gates elvtárs, az amerikai Daily Worker főszerkesztője kijelentette, hogy „*az új világhelyzet azt követeli, hogy gyökeres változást hajtsunk végre a pártmunkában . . . újtípusú pártot kell felépítenünk*", mert a pártra vonatkozó régi elképzelés „*ma kétségtelenül nem helytálló*". Szerinte a párt szervezeti felépítése nem elvi kérdés, hanem a politikai célkitűzés függvénye. Ennek megfelelően javasolja a demokratikus centralizmus elvetését, és azt indítványozza, hogy „a pártformát egy politikai akciószövetség formájává" kell átalakítani. J. Gates ezzel lényegében igazolni igyekezett Browdernek a második világháború idején megvalósított likvidátori álláspontját.

Az egyes nyugati kommunista pártokban jelentkező likvidátori tendenciák, amelyek egyetlen európai pártban sem tudtak jelentősebb befolyásra szert tenni, arra irányulnak, hogy a kommunista pártok valamiféle régi típusú szociáldemokrata pártokká alakuljanak át. J. F. Rolland pl. arról ír, hogy „*meg kell változtatni a párt felépítését, belső módszereit . . ., liberalizálni kell a pártot . . ., el kell ismerni a különböző irányzatokat . . .*"* J. F. Rolland olyan „kommunista" pártot akar, amely különböző irányzatok laza koalíciója, amelyben nincs semmiféle pártfegyelem, és ahol meg van engedve, hogy a párt tagjai a különböző burzsoá orgánumokat a párt politikája elleni támadásra használják fel. J. F. Rolland tehát lényegében visszatérést javasol a II. Internacionálé pártjaihoz.

A kommunista mozgalomban fellépő likvidátorság a végső konzekvenciákig a Nagy Imre csoport tevékenységében jutott el. A Nagy Imre csoport a pártot tudatosan különböző frakciókra bontotta, semmibe vette a pártegység alapvető követelményeit, a párton belüli vitákat párton kívüli fórumokra vitte

* L'Express, 1956 november 9.

át, és ezzel lehetővé tette, hogy a reakciós erők szervezetten felsorakozzanak mögötte. A Nagy Imre csoport bomlasztó munkáját kétségkívül megkönnyítették azok a súlyos hibák, amelyek a Rákosi-féle vezetés hibái nyomán jelentkeztek a párt életében. A Nagy Imre csoportnak a párt szervezési alapelvei, a párt politikai vezető szerepe elleni fellépése az egyik legfőbb feltétele volt az ellenforradalmi erők szervezkedésének és az ellenforradalom kirobbantásának Magyarországon.

A mai revizionizmus likvidátori álláspontja teljesen megfelel az imperialisták elgondolásainak, stratégiai terveinek. Az SZKP XX. kongresszusa után az imperialista propaganda középpontjába a kommunista pártok „sztálintalanításának" és a kommunizmus „liberalizálásának" a jelszavai kerültek, amelyek arra szolgálnak, hogy megbontsák a kommunista pártok egységét, fellazítsák a kommunista pártokat, polgárjogot biztosítsanak a polgári-liberális, reformista irányzatok tevékenységének a kommunista pártokban — vagyis, hogy megfosszák a kommunista pártokat legfőbb erejüktől: eszmei és szervezeti egységüktől.

A kommunizmus „liberalizálásának" otromba jelszavát a revizionisták szemérmetlenül a XX. kongresszus határozataira hivatkozva igyekeznek igazolni. Ismeretes, hogy a XX. kongresszus élesen és határozottan fellépett a párt lenini elveinek mindenfajta megsértése ellen, és ebből a szempontból bírálta a Sztálin körül kialakult személyi kultusz negatív kihatásait. A XX. kongresszus határozatai arra irányultak, hogy érvényesítsék a kollektív vezetés elvét, és fejlesszék a párton belüli demokráciát. A XX. kongresszus a pártról szóló *lenini elvek* megvédése *mellett* lépett fel, a revizionisták pedig a XX. kongresszusra hivatkozva a pártról szóló lenini elvek *ellen* indítottak támadást.

Lenin tevékenységének egyik legfőbb érdeme az újtípusú pártról szóló tanítás kidolgozása volt. Lenin, amikor az újtípusú párt elveit kidolgozta, a leghatározottabban fellépett a II. Internacionálé pártjaiban kialakult elvek és módszerek ellen. A II. Internacionálé pártjait az eszmei, politikai és szervezeti egység hiánya, a frakciózás szabadsága jellemezte. A II. Internacio-

nálé pártjai a különböző irányzatok koalícióját képviselték, olyan pártok voltak, amelyekben szabadon tevékenykedhettek a különféle reformista, kispolgári-burzsoá irányzatok. Ez volt a fő oka annak, hogy a II. Internacionálé pártjai nem tudták megoldani a történelem által eléjük állított feladatokat, és az első világháború idején csődöt mondtak.

A kommunizmus „liberalizálásának" jelszava lényegében a kommunista párt alapelveinek a feladását, a II. Internacionálé pártjaihoz való visszatérést követeli. A csődöt mondott II. Internacionálé pártjaihoz való visszatérés — ez az az „új", amit a revizionisták úgy javasolnak, mint a nemzetközi munkásmozgalom megújítását.

Mert mi más az értelme az olyan javaslatoknak, hogy fel kell adni a kommunista párt szervezeti felépítésének lenini alapelvét, a demokratikus centralizmust, és hogy a pártot valamiféle „politikai akciószövetséggé" kell átalakítani? Az az állítás, hogy a párt szervezeti felépítése nem elvi kérdés, hanem a politikai célkitűzés függvénye — csak közönséges ködösítés, amely arra irányul, hogy elterelje a figyelmet a dolog lényegéről. Az természetesen igaz, hogy a párt szervezeti felépítésének konkrét formáit és módszereit a párt előtt álló feladatok határozzák meg, de ez semmiképp sem vonatkozhat szervezeti felépítésének azokra az alapelveire, amelyek a kommunista pártot kommunistává teszik.

A kommunista párt, ha kommunista akar maradni, nem engedheti meg, hogy a párton belüli viták szabadsága a különböző irányzatok működésének, a reformista, revizionista nézetek terjesztésének a szabadságát jelentse. Ezzel a kommunista párt vitaklubbá, legjobb esetben is pusztán parlamenti választásokat szolgáló gépezetté alakulna át.

Egyesek a magyarországi ellenforradalmi eseményeket úgy igyekeztek magyarázni, mint a pártról szóló lenini elvek kudarcát, és mint magától értetődő dologról beszéltek a lenini „pártfétis" túlhaladottságáról. Ennek megfelelően akadtak egyes, főként értelmiségi csoportok Magyarországon is, amelyek Kardelj elvtárs álláspontjának megfelelően ellenezték a párt újjászerve-

zését, és azt javasolták, hogy a pártra háruló politikai feladatokat ruházzuk át a „munkástanácsokra".

Az effajta nézetek cáfolatát azóta megadta a történelem. Teljesen világos, hogy az 1956 október 23-i ellenforradalom kirobbantására alkalmas helyzet a többi között azért jöhetett létre, mert a pártban hiányzott az eszmei-politikai egység, különféle, egymással szemben álló irányzatokra bomlott, mert a pártegység és a pártfegyelem alapvető követelményeit megsértve megengedték, hogy a Nagy Imre csoport a párton belüli vitákat a népi demokratikus rendszer elleni országos politikai harccá változtassa. A megoldatlan belső ellentmondások és főként a Nagy Imre—Losonczy csoport áruló tevékenysége következtében a munkásosztály forradalmi pártja a kritikus pillanatban képtelennek bizonyult arra, hogy a szocializmus erőit tömörítse, és vezesse az ellenforradalom elleni harcban. 1956 november 4-e után azért sikerült viszonylag gyorsan úrrá lenni az ellenforradalmon, mert lenini alapokon újjászerveződött a magyar munkásosztály forradalmi pártja, amely vezető erejévé vált az ellenforradalom elleni eszmei-politikai harcnak.

A magyarországi tapasztalatok újból igazolják Lenin megállapításainak helyességét: „... csak a munkásosztály politikai pártja, vagyis a kommunista párt képes egyesíteni, nevelni és szervezni a proletariátusnak és az egész dolgozó tömegnek olyan élcsapatát, amely egyedül képes arra, hogy ellenálljon e tömeg elkerülhetetlen kispolgári ingadozásainak, a proletariátus soraiban fellelhető szakmai szűkkeblűség vagy szakmai előítéletek elkerülhetetlen hagyományainak és az ezekbe való visszaeséseknek, és hogy vezesse az egész proletariátus egész egyesített tevékenységét, vagyis politikailag vezesse a proletariátust, a proletariátus révén pedig vezesse a dolgozók tömegeit. Enélkül a proletariátus diktatúrája megvalósíthatatlan"*.

* *Lenin* Művei. 32. köt. Szikra 1953. 256. old.

A szocialista társadalom felépítése ma már nemcsak elméleti probléma, hanem egy sor országban a mindennapi gyakorlati munka kérdése is.

Egészen természetes, hogy a szocializmus építése a különböző országokban nem mehet végbe azonos recept alapján. Minden országnak a legsajátabb ügye, hogy milyen módon oldja meg a szocializmus megvalósítása során felmerülő feladatokat. A szocialista építőmunka tapasztalatainak kicserélése, a konstruktív vita a szocializmus építésének módszereiről — ezek kétségkívül olyan dolgok, amelyek előre viszik a szocializmus ügyét minden országban. Hiszen minden ország szert tesz olyan tapasztalatokra, amelyek a többiek számára is hasznos tanulságokkal szolgálhatnak.

Az utóbbi időben igen gyakran hangzottak el olyan nézetek, amelyek elítélőleg nyilatkoztak a szocialista gazdaságnak a Szovjetunióban és más szocialista országokban kialakult rendszeréről, és ehelyett valami újat javasolnak. Ezt az újat lényegében „a szocializmus megvalósításának jugoszláv útja" címmel jelölik meg. E felfogás hirdetői szerint valamennyi szocialista országnak a „jugoszláv példát" kellene követnie. Ezek a nézetek a leghatározottabb formában magában Jugoszláviában jelentkeztek, nemcsak egyes cikkek vagy tanulmányok formájában, hanem a Jugoszláv Kommunista Párt vezetőinek különféle megnyilatkozásaiban is. Ezek a nézetek aztán visszhangot kaptak más szocialista országokban is, főként Lengyelországban és Magyarországon. Az így kialakult vita, mivel a szocialista gazdaság lényegbevágó kérdéseit érinti, fontossá vált minden szocialista ország, sőt az egész nemzetközi munkásmozgalom számára is.

Az utóbbi időben egyes jugoszláv vezetők részéről igen éles bírálatok hangzottak el a szocialista gazdaság létrehozásának és irányításának a Szovjetunióban és más szocialista országokban kialakított módszerei ellen, és a hibák kijavításának receptjéül a jugoszláv tapasztalatok átvételét javasolták. Kardelj elvtárs

pl. a már említett parlamenti beszédében kijelentette: *„Az SZKP XX. kongresszusáig tulajdonképpen csak Jugoszlávia keresett komolyabban és talált is bizonyos politikai megoldásokat az átmeneti időszak ellentmondásaira . . .”*

Ha megvizsgáljuk, hogy mi a lényege „a szocializmus megvalósításának jugoszláv útjáról” szóló nézeteknek, akkor ezt röviden a következőkben lehetne összefoglalni: fel kell számolni a szocialista gazdaság irányításának centralisztikus módszerét, és ezzel együtt meg kell szüntetni a központosított államgépezet uralkodó szerepét a gazdasági viszonyokban. A központosított államgépezet beavatkozása a gazdaságba szükségképpen a bürokratizmus eluralkodásához vezet. Ehelyett a gazdaságot decentralizálni kell, a „közvetlen demokrácia” elve alapján biztosítani a termelők közvetlen szervezeteinek döntő szerepét a gazdasági életben, és ennek megfelelően a vállalatok versenyét, lényegében a szabadpiaci viszonyok fenntartásával.

Mielőtt a fent említett nézetek részletesebb taglalásába kezdenénk, rá kell mutatni arra, hogy a szocialista gazdaság centralizált irányításának, illetve decentralizálásának kérdése nem először vetődik fel a munkásmozgalom történetében. Ez a kérdés fontos szerepet játszott azokban a vitákban, amelyeket a marxisták a kispolgári szocializmus különféle válfajai, az anarchista és anarcho-szindikalista irányzatok ellen folytattak. Ezeknek az irányzatoknak a legpregnánsabb képviselője Proudhon volt, és ezért az itt tárgyalt kérdés szempontjából nem érdektelen röviden felidézni a marxizmusnak a proudhonizmusról gyakorolt bírálatát.

A marxizmus és a proudhonizmus ellentéte a legvilágosabban a tőkés fejlődés egyes alapvető tendenciáinak, a termelés és a tőke koncentrációjának és centralizációjának, s ezzel a munka társadalmasítása folyamatának a megítélésében mutatkozott meg. A marxisták ezt a folyamatot, minden ellentmondásossága ellenére, a társadalmi fejlődés haladó irányzatának tekintették, mint amely megteremti a szocializmus anyagi feltételeit. A szocializmus létrehozásának elkerülhetetlen szükségességét éppen a tőkés fejlődésnek ezekből a tendenciáiból vezették le.

A szocializmus nemcsak hogy nem ellentétes a munka társadalmasításának folyamatával, hanem a termelési eszközök társadalmi tulajdonba vételével mintegy betetőzi, magasabb fokra emeli ezt a folyamatot, elhárítja mindazokat az akadályokat, amelyeket a tőkés magántulajdon állít elébe.

Egészen más volt Proudhonnak és követőinek az álláspontja. Ezt az álláspontot Engels „A lakáskérdéshez" című művében így foglalta össze: „Proudhon szemében . . . az utolsó száz év egész ipari forradalma, a gőzerő, a nagyban való gyártás, amely a kézi munkát gépekkel helyettesíti és a munka termelőerejét ezerszeresére emeli, módfelett ellenszenves esemény, olyasmi, aminek valójában nem lett volna szabad megtörténnie. Proudhon, a kispolgár, olyan világot akar, amelyben mindenki külön, önálló terméket állít elő, s az rögtön elfogyasztható és piacon kicserélhető . . . De ezt a proudhoni legjobb világot csírájában szétttaposta a haladó ipari fejlődés talpa, amely az egyéni munkát minden nagy iparágban régen megsemmisítette és a kisebb és legkisebb iparágakban napról napra jobban megsemmisíti . . ."* A továbbiakban Engels megállapítja: „Ezért vonul végig az egész proudhonizmuson egy reakciós vonás, az ipari forradalom elleni berzenkedés és az a majd nyíltabban, majd leplezettebben megnyilatkozó hajlam, hogy az egész modern ipart gőzgépeivel, fonógépeivel és egyéb szélhámosságaival együtt sutba dobja és visszatérjen a régi szolíd kézi munkához"**. A Proudhon-féle „szocializmusnak" tehát alapvető kiindulópontja a termelés objektív fejlődési törvényszerűségeinek meg nem értése, alapjában reakciós állásfoglalás mindazzal szemben, ami a kapitalizmus tulajdonképpeni történelmi jogosultságát jelenti.

A tőkés termelés fejlődési tendenciáinak ebből a kétfajta megítéléséből következett aztán a kétfajta állásfoglalás a termelés irányításának módszereiről. Engels „A tekintélyről" című munkájában élesen szembeszállt azokkal az alapjában anarchista nézetekkel, amelyek nem értve meg a modern nagyipari

---

* *Marx—Engels.* Válogatott Művek. I. köt. 547. old.
** Ugyanott, 548. old.

termelés szükségleteit, ellenezték a termelés centralizált irányítását. Engels rendkívül erőteljesen hangsúlyozta, hogy a modern ipari termelés alapvető követelménye a centralizáció, az egyszemélyi vezetés biztosítása.

A termelés irányításának kérdése jelentős helyet foglalt el abban a vitában is, amelyet Lenin folytatott a különféle anarchoszindikalista irányzatokkal. Lenin a leghatározottabban leszögezte: „... minden gépi nagyipar — vagyis a szocializmusnak éppen anyagi, termelési forrása és alapja — megköveteli a feltétlen és legszigorúbb *akarategységet*, amely az emberek százainak, ezreinek és tízezreinek együttes munkáját irányítja. Ennek a szükségessége technikailag is, gazdaságilag is, történetileg is nyilvánvaló, és mindazok, akik a szocializmuson gondolkoztak, mindig elismerték, hogy ez előfeltétele a szocializmusnak. De hogyan lehet biztosítani a legszigorúbb akarategységet? — Úgy, hogy az ezrek akaratát egy ember akaratának rendeljük alá"*.

A termelés központi irányítása a modern nagyipari termelésnek olyan szükségszerű követelménye, amely *független a társadalmi formától.* A termelés egyre fokozódó társadalmasítása az irányítás egyre növekvő központosítottságát követeli meg a kapitalizmus viszonyai között is. Ez jut kifejezésre korunkban az állammonopolista kapitalizmus állandóan növekvő térhódításában a fejlett tőkés országokban. A társadalmi termelés centralizált irányításának szükségessége a szocializmus megvalósításával nemcsak hogy nem szűnik meg, hanem még nagyobb jelentőségre tesz szert. Hiszen csak a termelési eszközök társadalmi tulajdonba vétele teremti meg azt a lehetőséget, hogy az egész gazdaságot egy központból irányítsák.

Az a megállapítás, hogy korunkban a termelés centralizált irányításának követelménye független a társadalmi rendszertől, egyáltalán nem jelenti azt, hogy ez a követelmény a kapitalizmusban és a szocializmusban egyformán érvényesül. A termelés centralizált irányítása a kapitalizmusban — tendencia, amely a termelési eszközök tőkés tulajdona következtében a

* *Lenin* Művei. 27. köt. Szikra 1952. 264. old.

kapitalizmus viszonyai között sohasem foghatja át az *egész társadalmi termelést*. Ez a tendencia a tőkés viszonyoknak megfelelően anarchikusan, spontán módon érvényesül. Csak a szocialista termelési viszonyok uralmának kivívásával válik lehetővé, hogy a társadalmi termelés centralizált irányítása az egész gazdaságot átfogó terv formájában érvényesüljön.

A „szocializmus jugoszláv útjával" kapcsolatos nézetek közül sok igen mély rokonvonást mutat ezekkel a marxizmus által már rég megcáfolt elméletekkel. A centralizált irányítás szükségességének tagadása és a decentralizáció elve sok tekintetben hasonlít a szocializmus proudhonista felfogásához.

A gazdaság centralizált irányításával szembeni nézetek magja, központi gondolata az állam gazdasági irányító szerepének tagadása a szocializmus viszonyai között.

Közismert, hogy Lenin a proletárdiktatúra államát tekintette annak a döntő eszköznek, amelynek segítségével a szocialista gazdaság megteremthető. Az állam szerepével foglalkozó különböző jugoszláv megnyilatkozásokat egyrészt az jellemzi, hogy nem adnak világos választ erre a kérdésre: érvényesnek tekintik-e a proletárdiktatúra szerepére vonatkozó alapvető lenini megállapításokat, másrészt pedig az, hogy a „sztálinizmus" elleni harc címén antileninista álláspontot foglalnak el. Egyébként is elég jellemző vonása a mai revizionistáknak, hogy a leninizmus alapvető tételeit Sztálinnak tulajdonítják, és amikor ezek ellen fellépnek, úgy tesznek, mintha nem a leninizmus, hanem csak a leninizmust eltorzító „sztálinizmus" ellen lépnének fel.

Az állam gazdasági szerepéről szóló Jugoszláviában uralkodó felfogás abban foglalható össze, hogy az állam pozitív gazdasági tevékenysége lényegében kimerül a szocialista viszonyok alapjainak létrehozásával. Ezen túl az állam mindenféle beavatkozása a gazdaságba szükségképpen bűrokratizmushoz vezet, és elkerülhetetlenül gazdasági, politikai ellentmondásokat idéz elő. Kardelj elvtárs a már említett 1954-es oslói előadásában erről a következőket mondotta: „*A termelési eszközök államosításán alapuló központosított államrendszer csak bizonyos feltételekben*

és bizonyos időre tölthet be haladó szerepet és élvezheti a tömegek támogatását, azaz addig, amíg szerepe a régi, kizsákmányoló viszonyok megszüntetésére és új, szocialista viszonyok elemi, anyagi és politikai feltételeinek megteremtésére irányul." Ugyanitt állapítja meg, hogy a „*központosított államapparátus nem lehet . . . a szocialista viszonyok építésének fő hajtóereje*". Ugyanez a felfogás érvényesült 1956 december 7-i parlamenti beszédében, amelyben kijelentette, hogy „*nem beszélhetünk valamilyen felépített szocialista rendszerről . . . mindaddig, amíg az állam, mint a hatalom fő eszköze, fő tényezőként szerepel a gazdasági viszonyokban és a fejlődésben*".

A szocialista államnak a gazdaság irányításában betöltött szerepéről szóló felfogás a legszorosabban összefügg a modern nagyipari termelés fejlődési követelményeinek marxista elemzésével. A modern gépi nagyiparon alapuló nagyüzemi termelés térhódítása a kapitalizmusban a munka társadalmasításának hatalmas előrehajtó ereje. A munka társadalmasításának ez a folyamata szükségszerűen összeütközésbe került a termelési eszközök tőkés tulajdonán alapuló termelési viszonyokkal. Ez az állandóan élező dő ellentmondás a tulajdonképpeni alapja az állammonopolista tendenciák megerősödésének a jelenkori kapitalizmusban. A kapitalizmus fejlődésének jelenkori szakaszában a tőkések az állam fokozott felhasználásával igyekeznek megoldani a termelőerők és termelési viszonyok közti ellentmondást. Az állam gazdasági szerepének megnövekedése a modern nagyipari termelés fejlődésének szükségszerű követelménye, és ez egyre erőteljesebben érvényesül, különösen a fejlett tőkés országokban.

A tőkés állam gazdasági tevékenységének előtérbe nyomulása természetesen nem képes megoldani azokat az ellentmondásokat, amelyeket a társadalmi termelés és a tőkés termelési viszonyok kibékíthetetlensége idéz elő. Legfeljebb késleltetheti ezeknek az ellentmondásoknak a kirobbantását, időlegesen enyhítheti ezeknek az ellentmondásoknak a közvetlen kihatásait. A modern nagyipari termelés uralkodóvá válása az egész társadalmi termelés összehangolt irányítását követeli meg. Ezt a feladatot

a burzsoá állam nyilvánvalóan képtelen megoldani. Hiszen bármennyire is megnő az állam szerepe a tőkés gazdaságban, ez mit sem változtat a kapitalizmus alapvető jellegzetességén: a termelési eszközök tőkés magántulajdonán. Az állam a kapitalizmusban mindig a burzsoázia érdekvédelmi szerve, és beavatkozását a gazdasági életbe az egész tőkés osztály, az imperializmus időszakában pedig elsősorban a fináncarisztokrácia érdekei határozzák meg. A termelési eszközök széttagoltsága, egyéni tőkés tulajdona következtében a burzsoá állam nem töltheti be az egész gazdaság irányítójának a szerepét.

A modern nagyipari termelés fejlődésének az egész társadalmi termelés centralizált vezetésére irányuló követelménye csak a szocialista termelési viszonyok létrehozásával valósítható meg. Az egész gazdaság centralizált irányításának szükségessége a szocializmus viszonyai között a marxisták számára mindig elemi igazságnak számított. És ennek a centralizált irányításnak az egyedüli lehetséges szerve az adott viszonyok között a szocialista állam, amely a termelési eszközök döntő részének a birtokosa. Lenin a szocialista forradalom győzelme után rendkívül határozottan síkraszállt a társadalmi termelés centralizált irányítása és az államnak a gazdaság irányításában betöltött vezető szerepe mellett. „... az egész államgazdasági gépezet átváltoztatása egyetlen hatalmas géppé — írta 1919-ben —, olyan gazdasági szervezetté, amely úgy működik, hogy az emberek százmilliói *egy* terv vezesse, ez az a gigászi szervezési feladat, amely vállunkra nehezedett"*. Lenin arról írt, hogy a szocializmus felépítése „egy központosított gazdaság, központból irányított gazdaság felépítése ..."** Amikor Kardelj arról beszél, hogy az állam pozitív szerepe a gazdaságban a termelési eszközök társadalmi tulajdonának kivívásával megszűnik és ezzel lényegében tagadja a centralizált irányítás szükségességét — akkor lényegében a marxizmus álláspontjáról a proudhonizmus, az anarcho-szindikalizmus álláspontjára helyezkedik.

---

* *Lenin* Művei. 27. köt. 77. old.
** *Lenin* Művei. 28. köt. Szikra 1952. 418. old.

A szocialista állam gazdasági szerepét, a társadalmi termelés centralizált irányításának szükségességét tagadó jugoszláv teoretikusok természetszerűleg szembe találják magukat azzal a történelmi ténnyel, hogy a Szovjetunióban a szocialista társadalom gazdasági bázisának megteremtésében döntő szerep jutott a proletárdiktatúra államának. Ezért az állam irányító gazdasági szerepét elvető nézeteiket összekapcsolják az állam szerepéről szóló „sztálinista" felfogás és az ebből fakadó gyakorlat bírálatával. Ez a bírálat azt igyekszik bizonyítani, hogy az állam szerepéről szóló „sztálinista" felfogás érvényesítése szükségképpen bürokratizmust okoz, gátolja a gazdasági fejlődést és a társadalmi viszonyok pangásához vezet. És mindebből azt a következtetést igyekeznek levonni, hogy a szocialista gazdaság irányításának a Jugoszláviában elfogadott elvei alapján lehet elkerülni ezeket a torzulásokat.

Ebből a szempontból igen tanulságos M. Todorovics „Egyes gazdasági kérdésekről" című tanulmánya. Todorovics szerint a szocialista iparosítás és a kollektivizálás „sztálinista" felfogása olyan gazdaságpolitikát követelt meg, amely szükségszerűen létrehozta „*a bürokratikus sztálini rendszert*", vagy más kifejezéssel „*az állami bürokratikus monopol rendszert*". Mindez szerinte „*oka lett a viszonylag lassú gazdasági fejlődésnek*", és „*Sztálin idejében okozója lett a szovjetunióbeli társadalmi és politikai stagnálásnak*"*.

Todorovics tanulmányában azt állítja, hogy ha kezdetben szükség is volt az erős centralizációra, ez csak átmenetileg lehetett helyes. Szerinte az erős centralizációval járó „*egyoldalú és feszített fejlődés magával hozta a kezdeti, szükséges rossztól eltekintve a gazdasági fejlődés objektíve lassabb és nehezebb útját*". Ezt a nézetet csak azok fogadhatják el, akikre a történelmi fejlődés tényeinek semmiféle hatásuk nincs, és akik végképp elvesztették minden arányérzéküket. Teljesen nyilvánvaló, hogy az a páratlanul gyorsütemű gazdasági fejlődés, amelynek eredményeként a Szovjetunió elmaradott országból a világ iparilag legfejlettebb

* Nasa Stvarnost, 1956. 78. sz.

országainak sorába emelkedett, nem valósulhatott volna meg a gazdaság irányításának rendkívül erős centralizáltsága, az összes erőforrásoknak egy meghatározott feladat végrehajtása érdekében való összpontosítása nélkül. Hogy ebben a hatalmas iramú fejlődésben előfordultak hibák is, az csak azokat lepheti meg, akiknek fogalmuk sincs arról, hogy mit jelentenek a hatalmas társadalmi átalakulások.

Ami pedig Todorovics elvtársnak „*a társadalmi viszonyok stagnálásáról*" szóló állítását illeti, ez annyira nyilvánvaló képtelenség, hogy még cáfolni sem érdemes. Hiszen az az időszak, amelyről Todorovics beszél, a legmélyrehatóbb társadalmi változások időszaka az emberiség történelmében. Ebben az időszakban ment végbe a Szovjetunióban a kizsákmányolás minden formájának felszámolása, a szocialista társadalomnak megfelelő osztályviszonyok kialakulása, a kulturális forradalom kifejlődése stb. stb. Aki mindezeket látva a „*társadalmi viszonyok stagnálásáról*" beszél, annak számára a fogalmak már végképp elvesztették minden értelmüket.

Az állam gazdasági irányító szerepét tagadó nézetek legfőbb érve az, hogy a központosított államgépezet szükségszerűen a bürokratizmus eluralkodásához, a dolgozók öntevékenységének az elsorvasztásához vezet. Kardelj elvtárs erről az 1954-es oslói előadásában a következőket mondta: „. . . *Sztálin idejében meghonosodott az az elv, hogy a szocializmus felé haladás legfontosabb szervezeti formája a központosított államgépezet*". Kardeljt láthatóan egy cseppet sem zavarta, hogy a központosított államgépezet szerepéről szóló elvet Sztálin helyesen Lenintől vette át és alkalmazta. Ezek után azt mondja, hogy ez a felfogás „*minden egyes embert és minden egyes munkaközösséget átváltoztat titokzatos, a széles néptömegek előtt lényegében leginkább ismeretlen technokratikus tervek vak végrehajtóivá*". Kardelj elvtárs szerint a szocialista építésben a centralizált állami irányítás szerepét a „közvetlen demokrácia" szerveinek (munkástanácsok, kommunák stb.) kell átvenniük, és biztosítani kell a „szocialista spontaneitás" érvényesülését.

Kétségtelenül igaz az, hogy a gazdasági élet centralizált

irányítása magában rejti a bürokrácia veszélyét. Nem véletlen, hogy amikor Lenin a leghatározottabban síkraszállt a centralizált irányítás, az egyszemélyi vezetés elvének következetes érvényesítése mellett, egyúttal állhatatosan fellépett a bürokrácia minden megnyilvánulása ellen is. Abban az esetben, ha a centralizáció korlátozza a dolgozók alkotó kezdeményezését, elhanyagolja a helyi sajátosságokat, sablonos vezetési módszerekhez vezet stb. — akkor kétségkívül károkat okoz a szocializmus építésében.

Amikor Lenin harcot hirdetett a bürokrácia ellen, soha, a legcsekélyebb mértékben sem volt hajlandó lemondani a gazdaság centralizált irányításáról, az egyszemélyi vezetés elvéről. Lenin világosan látta, hogy a bürokrácia leküzdése nem egyszerűen elhatározás kérdése. „Aki azt ajánlja önöknek — mondotta a II. Összoroszországi Bányászkongresszuson tartott beszédében —, hogy vessenek véget a bürokratizmusnak, az demagóg. Ha odaállnak önök elé és azt mondják — «vessünk véget a bürokratizmusnak», akkor ez demagógia. Ez ostobaság. A bürokratizmus ellen hosszú évekig fogunk harcolni, és aki mást mond, az szélhámos és demagóg, mert ahhoz, hogy a bürokratizmust leküzdjük, rendszabályok százaira van szükség, arra van szükség, hogy kivétel nélkül mindenki iskolázott, kivétel nélkül mindenki művelt legyen, mindenki részt vegyen a Munkás-Paraszt Felügyeletben"*.

Lenin tehát rámutatott arra, hogy a bürokráciának igen mély gazdasági, politikai és kulturális gyökerei vannak, és hogy nincs semmiféle csodaszer a bürokrácia azonnali megszüntetésére. A bürokrácia gyökereit csak a gazdasági és politikai szervezet állandó javítása, a kulturális forradalom végrehajtása, a dolgozóknak az állami munka ellenőrzésébe való bevonása útján lehetséges kiirtani.

Amikor egyes jugoszláv vezetők az állami centralizált irányítás megszüntetését, a decentralizációt, a „közvetlen demokrácia" elvének érvényesítését mint a bürokrácia leküzdésének

* *Lenin* Művei. 32. köt. 55. old.

csodaszerét javasolják, nagyon veszélyes útra lépnek. Ez a felfogás ugyanis feladja a népgazdaság tervszerű irányításának alapvető elveit, és szükségképpen a spontaneitás, az anarchikus jelenségek érvényesülését segíti elő. Ezt különben a jugoszláv gazdaság fejlődésének a tapasztalatai világosan mutatják. Az anarchia pedig nem lehet a bürokrácia ellenszere.

Lenin a demokratikus centralizmust jelölte meg a szocialista gazdaság irányításának alapelvéül. „Mi — írta — a demokratikus centralizmus mellett vagyunk. És jól meg kell érteni, milyen messzemenően különbözik a demokratikus centralizmus egyrészt a bürokratikus centralizmustól, másrészt az anarchizmustól"*. Lenin tehát a demokratikus centralizmus elvét nemcsak a bürokratizmussal állította szembe, hanem az anarchizmussal is. A demokratikus centralizmus elve szerves egészet képez. Centralizmus demokrácia nélkül szükségszerűen bürokráciához vezet. A demokrácia hangoztatása a centralizmus nélkül pedig elkerülhetetlenül anarchiát okoz. A demokratikus centralizmus elve annyit jelent, hogy egyrészt biztosítani kell az egész népgazdaság összehangolt, tervszerű fejlődését, másrészt pedig meg kell teremteni a feltételeket a helyi sajátosságok figyelembevételére, a helyi kezdeményezés kifejlesztésére, a közös célért folyó munka eszközeinek és módszereinek megválasztására.

A termelési eszközök társadalmi tulajdona és az ezen az alapon létrejövő objektív gazdasági törvények megkövetelik az egész népgazdaság tervszerű irányítását. A tervszerűség éppoly szükségszerű követelménye a termelési eszközök társadalmi tulajdonán alapuló szocialista gazdaságnak, mint amilyen szükségszerű velejárója a spontaneitás a termelési eszközök magántulajdonán felépülő tőkés gazdaságnak. A szocializmus éppen annyira ellentétes az ösztönösséggel, mint a kapitalizmus a tervszerűséggel. A szocialista gazdaság egyik legfontosabb előnye a tőkés gazdasággal szemben az, hogy megszünteti a spontaneitás uralmát, megteremti a gazdasági folyamatok

* *Lenin* Művei. 27. köt. 201. old.

tervszerű irányításának a lehetőségét. Ez teszi lehetővé a tőkés termelésre jellemző anarchia és a velejáró gazdasági válságok kiküszöbölését, a szocialista gazdaság szakadatlan, arányos fejlesztését.

Egyes jugoszláv szerzők azt állítják, hogy a decentralizáció megvalósítása Jugoszláviában nem jelenti a centralizáció elvének a feladását. De lehet-e valójában centralizált vezetésről beszélni, ha lemondunk a népgazdaság döntő ágai termelésének kötelező érvényű szabályozásáról, ha a termelésre nagy befolyást gyakorolhat a szabadpiaci áralakulás, amely a kereslet-kínálat törvényeinek van alávetve? Nyilvánvalóan nem. Éppen abban van a jugoszláv gazdaság legfőbb belső ellentmondása, hogy a termelési eszközök társadalmi tulajdona napról napra ellentmondásba kerül a szabadpiaci áralakulás, a konkurrencia kapitalista elvével. Ez egy olyan ellentmondás, amit nemcsak a marxisták ismernek fel, de amelynek még egyes burzsoá közgazdászok is, a maguk sajátos módján, hangot adnak. A Neue Zürcher Zeitung 1957 március 28-i száma erről a következőket írja: „Tekintetbe véve a nyílt ellentmondást a gazdasági forma (szabadpiac) és Marx gazdaságtanai között, meg kell adni a jugoszláv kommunistáknak, hogy ebben a kérdésben a gazdasági realitások iránt megmutatkozó figyelemreméltó érzékről tettek tanúbizonyságot."

A centralizált irányítás elvetése, a decentralizáció és a „közvetlen demokrácia" elvének elfogadása azt jelenti, hogy a tervszerűség útjáról a spontaneitás útjára térünk. A vállalatok függetlensége a központi irányítástól, a vállalatok közti konkurrencia a szabadpiaci áralakulás körülményei között azt a reális veszélyt rejtik magukban, hogy a gazdasági folyamatok irányítása kikerül a társadalom ellenőrzése alól. A spontaneitás érvényesülése ezen a téren — még ha „szocialista spontaneitásnak" nevezzük is — csak anarchikus tendenciák keletkezéséhez és fokozódásához vezethet, amelyek szükségképpen gátolják a szocialista viszonyok fejlődését és erősítik a még meglévő magántulajdonon alapuló gazdasági formákat.

Hogy itt nem képzelt fantomok felidézéséről van szó, azt a

jugoszláv gazdaság tényei igazolják. Anélkül, hogy akár a legkisebb mértékben is csökkenteni akarnánk Jugoszláviának a szocializmus építése során elért jelentékeny eredményeit, komoly fogyatékosságokra lehet rámutatni, amelyek nagyrészt a centralizált irányítás feladásának a következményei.

A jugoszláv gazdaság az elmúlt évtizedben jelentős eredményeket ért el, elsősorban az ipar fejlesztése terén. 1956-ban az ipari termelés színvonala 166%-kal múlta felül a háború előttit. E kétségkívül jelentős fejlődés ellenére a jugoszláv gazdaságnak igen sok súlyosan sebezhető pontja van, s ezek nem függetlenek az egységes, centralizált vezetés hiányától. Anélkül, hogy teljességre törekednénk, rámutatunk ezek közül néhányra.

Vukmanovics elvtárs a jugoszláv országgyűlés ülésén kijelentette: „A munkatermelékenység az iparban már három éve stagnál, és nagyon alacsony. E termelékenység alapján nem lehet emelni az életszínvonalat." A jugoszláv ipar egészében a munka termelékenysége alacsonyabb a háború előttinél. A munka termelékenysége ilyen kedvezőtlen alakulásának nyilvánvalóan az egyik lényeges oka az, hogy a konkurrencia következtében az egyes vállalatok a kereskedelmi tevékenységre, gyakran a spekulációra helyezik a fő súlyt, és háttérbe szorítják a termelékenység növelését.

A Borba 1956 október 24-i számában megállapítja, hogy 450 horvát vállalat közül júniusban 152 vállalat csupán 80%-os bért fizetett ki a munkásoknak, és 94 üzemben csak 60%-os volt a kifizetett bér. Augusztusban ez a szám kissé csökkent, de még mindig meghaladja az előbb említett üzemek 50%-át. Ezenkívül 28 üzem még 60%-os bért sem fizetett ki a munkásoknak. Az a körülmény, hogy az egyes munkások fizetése azonos teljesítmény esetén, a vállalatok tevékenységétől függően, igen eltérő lehet, nemcsak a munka szerinti elosztás szocialista elvével ellenkezik, de a termelékenység növelésére sem ösztönöz kellőképpen.

A jugoszláv kormány elhatározta, hogy a munkások életszínvonalát árcsökkentés útján fogja emelni. Az a körülmény azonban, hogy az árak a szabadpiacon a konkurrencia elveinek meg-

felelően alakulnak és így az államnak nincs meghatározó befolyása az áralakulásra — nagyrészt keresztül húzta ennek a tervnek a megvalósítását. Az 1955-ös kiskereskedelmi árindex 27%-kal múlta felül az 1952-es átlagos kiskereskedelmi árszínvonalat. 1956-ban 1955-höz képest a mezőgazdasági termékek árai 5, az iparcikkeké 3, a szolgáltatásoké pedig 9%-kal emelkedtek. Olyan viszonyok közt, amikor az áralakulás a kereslet-kínálat törvényének van alávetve és áruhiány áll fenn, teljesen szükségszerű jelenség a spekuláció és az áremelkedés tendenciája.

A „szocialista spontaneitás" elve a mezőgazdaságban a gazdaság szocialista formáinak háttérbe szorításához és a magánszektor megerősödéséhez vezetett. Az elmúlt években a mezőgazdasági termelőszövetkezetek száma mintegy egyötödére csökkent. A mezőgazdaságban túlnyomó helyet elfoglaló egyéni parasztgazdaságok árutermelése igen alacsony fokon áll. Jugoszláviában a mezőgazdaság árutermelése jelentősen elmarad a háború előtti színvonaltól. Ezért Jugoszlávia évről évre kénytelen nagy mennyiségű mezőgazdasági terméket importálni.

Marx mondotta: The proof of the pudding is in the eating, — a pudding próbája az, hogy megeszik. A gyakorlat, a tapasztalat, a szocializmus építése során az egyes országokban elért eredmények, csak ezek lehetnek irányadók az értékelésnél. Ebből az egyedül helyes nézőpontból vizsgálva megállapítható, hogy nincs semmi alapja azoknak a megállapításoknak, amelyek szerint „a szocializmushoz vezető jugoszláv út" valamiféle különleges eredményekhez vezetett volna a többi szocializmust építő országgal szemben. A szocializmus építésében, gazdasági feladataik megoldását tekintve, más szocialista országok számos területen lényegesen nagyobb eredményeket értek el, anélkül, hogy szükségesnek tartanák, hogy ezeket az eredményeket reklámozzák és szembeállítsák a többi szocialista ország fejlődésével.

A gazdaság centralizált irányítása — ez általános érvényű törvényszerűség minden szocializmust építő országban, nélkülözhetetlen feltétele a szocialista tervgazdálkodásnak. Ez az általános érvényű elvi követelmény természetesen nem vonat-

kozik a centralizált irányítás megvalósításának formáira, eszközeire, módszereire stb. Ezeknek a megválasztása teljesen az egyes országok társadalmi-gazdasági adottságaitól, történelmi fejlődésének a sajátosságaitól függ. Nyilvánvaló, hogy pl. Jugoszláviában, ahol a munka társadalmasítása a kapitalizmusban viszonylag alacsony fokot ért el, a kapitalizmus monopolista formái gyengék voltak és az állammonopolista kapitalizmus úgyszólván teljesen hiányzott — a centralizált irányítás nem valósulhat meg ugyanúgy, mint egy fejlett ipari országban. A kisipar nagy súlya és az ezzel szükségszerűen együttjáró széttagoltság természetesen igen komoly akadályt jelentenek a gazdasági élet centralizált irányításának megvalósulásában. Nagy hiba volna ilyen feltételek között átvenni a gazdaság centralizált irányításának más, fejlettebb országokban meghonosított formáit és módszereit. De még nagyobb hiba, ha valamely ország magáról a gazdaság centralizált irányításáról mond le.

Az állam gazdasági irányító szerepét tagadó jugoszláv nézetek szorosan összefüggnek az állam elhalásáról szóló elméletekkel. Kardelj elvtárs oslói beszédében kijelentette: „... *a mi álláspontunk az, hogy a forradalomnak nemcsak az államapparátust kell másikkal felváltania, hanem egyúttal el kell indítania általánosan az állam, mint a hatalom eszköze elhalásának folyamatát is*". Eszerint a szocialista viszonyok kifejlődésének együtt kell járnia az állam elhalásával. E nézetük alátámasztására hivatkozni szoktak a marxizmus klasszikusainak az állásfoglalásaira.

Marx és Engels valóban sokat foglalkoztak az állam elhalásával. Mindenekelőtt a leghatározottabban szembeszálltak Bakuninnak azzal az anarchista nézetével, amely tagadta, hogy a munkásosztálynak létre kell hoznia a saját államhatalmát. Marxnak és Engelsnek az állam elhalásáról vallott nézetei szorosan összefüggtek a szocialista forradalomról vallott felfogásukkal, amely teljesen megfelelt a XIX. század viszonyainak. Koruk feltételeinek megfelelően azt hirdették, hogy a szocialista forradalom egyszerre fog győzni a legfejlettebb

tőkés országokban, és ebben az összefüggésben beszéltek az államnak, mint a politikai hatalom eszközének a fokozatos elhalásáról a szocialista forradalom győzelmének a kivívása után.

Mint ismeretes, az imperializmus korszaka új helyzetet teremtett a szocialista forradalom számára. A szocialista forradalom győzelme lehetővé vált *egy* országban is, és így a szocialista forradalom győzelme az *egyes* országokban nem döntötte el *véglegesen* a szocializmus és a kapitalizmus közti világméretű harcot. Az elmúlt évtizedben a szocializmus az országok egész sorában győzedelmeskedett, és létrejött a szocialista országok hatalmas tábora. Ugyanakkor a világ nagyobb részében még továbbra is fennmaradt a kapitalizmus uralma, és az imperialista országok mindent megtesznek, hogy meggátolják a szocializmus továbbterjedését, s hogy a kapitalizmust visszaállítsák a szocialista országokban. Az állam elhalását csakis ebben az összefüggésben, a két világrendszer egymás melletti fennállásának és harcának a perspektívájában lehet helyesen vizsgálni.

A marxisták az állam elhalásának folyamatát mindig úgy tekintették, mint az osztályellentétek, az osztályharc fokozatos megszűnésével együttjáró folyamatot. Az állam, mint a politikai hatalom eszköze, az osztályellentétek terméke, a mindenkori uralkodó osztály legfontosabb fegyvere az osztályharcban. Lemondani az államról az osztályharcban, a kapitalizmus és a szocializmus erői közti világméretű küzdelemben annyit jelent, mint letenni a fegyvert az osztályellenség előtt. Ez annyira elemi igazság, hogy minden érvelés mellette inkább gyengíti, mint erősíti meggyőző erejét.

A jugoszláv teoretikusok gyakran szokták konzervativizmussal, dogmatizmussal vádolni azokat, akik nem hajlandók elfogadni a nemzetközi munkásmozgalom mai problémáival kapcsolatban általuk kifejtett egyes nézeteket. A jelen esetben viszont éppen ők azok, akik a dogmatizmus hibájába esnek, amikor az állam elhalásával foglalkozva nem hajlandók figyelembe venni a szocializmusért vívott harc feltételeiben bekövet-

kezett változásokat, a jelenlegi nemzetközi helyzet döntő összetevőit.

A marxizmusról a proudhonizmusra való áttérés és egyúttal a nyugati reformizmus előtti behódolás különösen szembetűnően mutatkozik meg egyes jugoszláv szerzőknek a termelési eszközök tulajdonviszonyairól alkotott sajátos felfogásában. Az az igyekezetük, hogy mindenáron valami „újat" mondjanak, valójában nagyon is régi, megkopott reformista nézetek felmelegítéséhez és új köntösben való feltálalásához vezet. De attól egy dolog még sohasem változott meg, hogy új nevet adtak neki.

A proudhonizmust, mint a kispolgári szocializmust általában, a társadalmi termelésnek az egyes termelési közösségekre való széttagolására és ennek megfelelően a termelési eszközök egyéni vagy csoporttulajdonának a fenntartására irányuló törekvés jellemzi. A kispolgári szocializmus minden fajtája berzenkedik a termelési eszközök következetesen társadalmi, vagyis állami (természetesen a szocialista államról van szó) tulajdonba vételétől. Ebben jut a legszemléltetőbben kifejezésre a kispolgári szocializmus reakciós lényege, szembenállása a társadalmi fejlődés döntő követelményeivel.

A marxisták a „Kommunista Kiáltvány" megjelenése óta a termelési eszközök társadalmi tulajdonba vételét úgy tekintették, mint a burzsoázia termelési eszközeinek kisajátítását a proletariátus állama által. Egyes jugoszláv szerzők láthatólag nincsenek teljesen megelégedve a marxizmusnak ezzel az állásfoglalásával. Szerintük ezeket a termelési eszközöket az egyes termelési közösségek tulajdonává kell tenni. Kardelj elvtárs például a munkástanácsok felállítását úgy értékelte, hogy az „*az állami tulajdont a társadalmi tulajdon következetes formájává, azaz a termelők közösségének közvetlen demokratikus irányítása alatt álló tulajdonává alakította át*". Kardelj szerint ennek a sajátos nézetnek az el nem fogadása „*a munkásnak egy államkapitalista rendszer rabjává változtatását*" jelenti. Ime, a jobboldali szociáldemokrata vezetők sok évtizedes rágalma, mint „a dogmatizmustól mentes alkotó marxizmus" legújabb vívmánya!

A munkásáruló jobboldali szociáldemokrata vezetők már évtizedek óta azzal igyekeznek a munkásokat elriasztani a szocializmustól, hogy a gazdaság szocialista rendszerét „államkapitalizmusnak", vagy éppen „államszocializmusnak" rágalmazzák, hogy a munkásokkal elhitessék: a szocializmus kivívása a Szovjetunióban és a népi demokratikus országokban nem szüntette meg a kizsákmányolást.

Miért van szükség arra, hogy a szocialista forradalom a burzsoázia termelési eszközeit állami, azaz következetesen társadalmi tulajdonná változtassa? Azért, mert a szocialista forradalom kivívása után az állam az egyetlen olyan szerv, amely biztosíthatja, hogy a döntő termelési eszközöket az *egész társadalom* érdekében használják fel. És csak a döntő termelési eszközök állami tulajdona teszi lehetővé a szocialista gazdaság tervszerű irányítását. A lemondás a termelési eszközök állami tulajdonáról, a termelési eszközök átruházása az egyes termelői közösségek tulajdonába nem jelent mást, mint lemondást az egész társadalom érdekeinek védelméről, a társadalmi termelés tervszerű irányításáról és azt jelenti, hogy a gazdasági anarchia álláspontjára helyezkedünk. Ez az álláspont a társadalmi termelésnek egy reakciós, kispolgári szocialista utópia szerinti atomizálásának az álláspontja, amely gyökeres ellentétben van a modern termelés fejlődési szükségleteivel és a tudományos szocializmus alapelveivel.

Ugyanez a jámbor kispolgári utópia nyilvánul meg egyeseknél annak az ősdi szociáldemokrata állításnak az elfogadásában, hogy a termelési eszközök állami tulajdona mellett nem valósulhat meg a munkásosztály teljes felszabadulása. Ha a modern nagyipari termelés által létrehozott munkásosztályt összekeverjük a kapitalizmus előtti korszak kistermelőjével, akkor igazat lehet adni ennek az állításnak. De amint a nagyipari termelés fejlődése megfosztotta a kispolgári kistulajdont minden létfeltételétől és létrehozta korunkban a termelés hihetetlen méretű társadalmasítását, úgy vált a termelési eszközöknek a közvetlen termelési közösségek általi tulajdona — legalábbis azokon a területeken, amelyeken a modern nagyüzemi termelés

feltételei a kapitalizmusban létrejöttek — reakciós utópiává. Vagy-vagy: vagy a soha vissza nem hozható múlt iránt vágyakozó kispolgár álláspontjára helyezkedünk, vagy a modern nagyipari fejlődés által létrehozott munkásosztály álláspontján állunk. A marxisták a munkásosztály felszabadulását nem valamilyen reakciós kispolgári utópia megvalósulásától várják, hanem a fő termelési eszközök állami tulajdonba vételétől és az egész társadalom érdekében való felhasználásától.

A MAGYARORSZÁGI REVIZIONIZMUS ÉS AZ IMPERIALIZMUS TAKTIKÁJA

Az előzőek során már többször volt szó a kommunista mozgalomban fellépő revizionizmus és az imperializmus kapcsolatáról. Amikor a revizionizmus és az imperializmus kapcsolatáról beszélünk, akkor természetesen nem azt állítjuk, hogy az egyes revizionista irányzatok vagy a revizionista nézetek egyes képviselői szükségképpen valamiféle tudatos együttműködésben vannak a nemzetközi imperializmussal. De a szándékok itt sem mentenek meg az elkárhozástól. Az osztályharcban — amely ideológiai téren éppúgy folyik, mint a politikában — sohasem a szubjektív szándékok, hanem az egyes állásfoglalások tényleges osztálytartalma a döntő. Emellett az sem ritka jelenség a nemzetközi munkásmozgalom történetében, hogy egyeseket opportunista, revizionista nézeteik logikája egészen az osztályellenséggel való nyílt, tudatos együttműködésig juttatott el.

A jelenkori revizionizmus helye és szerepe a nemzetközi imperializmus stratégiájában és taktikájában a legvilágosabban a Nagy Imre—Losonczy csoport fejlődésében és tevékenységében mutatkozott meg. A Nagy Imre—Losonczy csoport a revizionizmus útján eljutott egészen a burzsoá restauráció erőivel való nyílt szövetségig, revizionista nézeteiknek végső politikai konzekvenciájáig.

A népi demokratikus országokban fellépő revizionizmust

az imperialisták olyan eszköznek tekintették és tekintik, amelyet felhasználhatnak arra, hogy megbontsák a szocialista tábor egységét, és egy olyan folyamatot indítsanak meg általa, amely végül is a kapitalizmus visszaállításához vezetne ezekben az országokban. Az imperializmus taktikáját Walter Lippmann a következőképp jellemezte: „*Minden okunk megvan annak feltételezésére, hogy egy csatlós-állam felszabadulásának két szakasza van. Az egyik szakasz a titoizmus vagy másszóval a nemzeti szabadság, amely nem kommunistaellenes, és amely belül marad a szovjet katonai övezeten. A második fokozat a teljes szabadság otthon és külföldön . . . A magyar tragédia abból adódott, hogy a forradalom megkísérelte átugorni az első szakaszt . . .*"*

Walter Lippmann fejtegetéseinek, ha az imperialista propaganda szokványos frazeológiájától eltekintünk, az az értelme, hogy a kapitalizmust a szocialista országokban két szakaszban kell restaurálni. Az első szakaszban át kell térni az ún. „nemzeti kommunizmusra", az egyes népi demokratikus országokat el kell szakítani a szocialista országok egységes táborától, anélkül, hogy a fennálló társadalmi rendet azonnal megváltoztatnák. Magyarországra vonatkoztatva ez azt jelentette volna, hogy az első szakaszban Nagy Imre revizionista „nemzeti kommunista" csoportját kellett volna hatalomra juttatni. Miután Magyarország kivált a szocialista táborból, akkor kellett volna a nemzetközi imperializmus támogatásával a belső reakciós erőknek végrehajtaniuk a döntő fordulatot: a szocializmus vívmányainak teljes felszámolását, a tőkés rendszer visszaállítását. Ekkor kellett volna Magyarországon a Nagy Imre-féle „nemzeti kommunista" csoportot a burzsoá restauráció nyílt híveinek felváltani. Walter Lippmann azt veti a magyar ellenforradalom szemére, hogy súlyos taktikai tévedést követett el, amikor idő előtt levetette álarcát, és túl gyorsan akart áttérni a második szakaszra.

Walter Lippmann-nak ez a fejtegetése nagyon jól tükrözi az imperializmus taktikai elgondolásait a szocialista

* New York Herald Tribune, 1956 november 11.

tábor egységének megbontására, a kapitalizmus restaurálására a népi demokratikus országokban, valamint azt a szerepet, amelyet a különféle revizionista, „nemzeti kommunista" csoportoknak szánnak terveik valóraváltása érdekében.

Hogy Walter Lippmann-nál nem a magyarországi események tanulságainak utólagos levonásáról, hanem a nemzetközi imperializmus tudatos taktikai elgondolásáról van szó, azt idézetek tucatjaival lehetne alátámasztani. De itt elégséges a magyarországi események értékelése szempontjából különleges érdeklődésre igényt tartó Nagy Ferencnek, az emigráció egyik vezéralakjának a magyar emigráns politikusok sajtóvitáján kifejtett véleményét idézni. Nagy Ferenc kijelentette: „*A szellemi szabadságmozgalmat e pillanatban még kommunista párttagok vezetik. A nagyobb szabadságot egyelőre még a párton belül követelik. A személyi változások tekintetében ez a követelés ma még csak abban nyilvánul meg, hogy az egyik kommunistát a másikkal akarják felcserélni. Sokan vannak az emigrációban, akik elmaradtak az eseményektől és azt hiszik, hogy akár az írók sorozatos lázadása, akár a Petőfi kör ifjúságának hatalmas megmozdulása nem egyéb, mint a kommunisták egymás közötti belső harca . . . Minket nem aggaszt az, hogy e harcot ma még kommunista párttagok vezetik*"*.

Ime, milyen jól megértette Nagy Ferenc azt, amit sok liberális „kommunista" sehogy sem akart megérteni: a burzsoáziát egyáltalán nem aggasztja az, hogy a szocializmus elleni harc élén *egyideig* ún. „kommunisták" állnak, hogy ez a harc jelszavaiban nem irányul nyíltan a burzsoá demokrácia helyreállítására. Nagy Ferenc igen jól megértette, hogy a Nagy Imre csoport csak epizód-szerepet volt hivatva betölteni abban a történelmi színjátékban, amely a kapitalizmus visszaállítására irányult Magyarországon. Ezt világosan mutatja Nagy Ferencnek a magyarországi ellenforradalom idején adott nyilatkozata. Ebben a nyilatkozatában kijelentette: „*Az adott körülmények között ő* (ti. Nagy Imre) *a legjobb személy . . ., jó szolgálatot tesz Magyarországnak az alatt az átmeneti időszak alatt, amíg a magyar*

* Látóhatár, 1956. V—VIII. sz.

kérdés végleges megoldását el nem érik . . . Ha a többi párt is visszakerül a kormányba, a vezetés eleinte a kommunisták kezében marad. Lépésről lépésre azonban demokratikus (értsd: burzsoá) *kezekbe mehet át"**. Amint látható, Nagy Ferenc elgondolásainak alapja ugyanaz a „kétszakaszos" stratégiai terv, amelyet Walter Lippmann fejtett ki.

Lenin rámutatott arra, hogy a forradalmak tapasztalatai azt igazolják, hogy az ellenforradalom általában a szélső forradalmi párthoz legközelebb álló ellenzék mögé sorakozik fel, abból a célból, hogy megdöntse a forradalmi diktatúrát, és ezzel megtisztítsa az utat az ellenforradalom teljes győzelme előtt. Az ellenforradalom nem lép fel rögtön a forradalmi hatalom nyílt megdöntésének és a régi rend helyreállításának a programjával, hanem „csak" olyan változtatásokra törekszik, amelyek látszólag összeférhetnek a forradalom nyomán kialakult új renddel. A kronstadti eseményeket elemezve Lenin a következőket írta: „Akármilyen csekély vagy jelentéktelen lett volna kezdetben, mondjuk, a hatalom eltolódása, melyet a kronstadti tengerészek és munkások javasoltak — ők a kereskedelem szabadsága kérdésében akarták korrigálni a bolsevikokat —, tehát látszólag nem nagy eltolódásról volt szó, látszólag ugyanazok a jelszavak szerepeltek: «Szovjethatalom», jelentéktelen módosítással, vagy csak javított kiadásban, — de valójában a pártonkívüli elemek itt csak az ugródeszka, a lépcsőfok, a híd szerepét töltötték be a fehérgárdisták számára. Ez politikailag elkerülhetetlen." A továbbiakban így ír: „Gondoljunk a szamárai demokratikus bizottságra! Valamennyien az egyenlőség, szabadság, alkotmányozó gyűlés jelszavaival jöttek, s nem egyszer, hanem sokszor kiderült, hogy mindez egyszerűen ugródeszka, híd a fehérgárdista hatalomra való áttéréshez"**.

Leninnek ezt a megállapítását az oroszországi ellenforradalmi kísérletek éppúgy igazolták, mint a magyarországi ellenforradalom tapasztalatai. Amint az egész oroszországi ellenforradalom

* U. S. News and World Report, 1956 november 2.
** *Lenin* Művei. 32. köt. 188. old.

felsorakozott a kronstadti felkelésnek a fennálló rendszeren csak bizonyos változtatásokat célul kitűző jelszavai mögé, úgy sorakoztak fel a magyarországi ellenforradalom erői a „nemzeti kommunista" Nagy Imre csoportja mögé, amely jelszavaiban szintén *csak* a szocializmus „megreformálását", „sztálintalanítását" tűzte zászlajára. A Nagy Imre csoport azzal, hogy a párton belüli nézeteltéréseket országos politikai harccá változtatta, és így nem határolta el magát félreérthetetlenül a burzsoá restauráció mindenfajta erőitől, szükségszerűen az ellenforradalom előretolt osztagává vált.

*

A Nagy Imre csoport fejlődése az egyik meggyőző bizonyítéka annak, hogy a jobboldali opportunista nézetek belső logikája hogyan vezeti el azokat, akik kitartanak mellettük, a párton belüli elhajlástól egészen a munkásosztály ügyének elárulásáig.

A jobboldali opportunista nézetek gyökerei Nagy Imrénél legalább 1947—1948-ig nyúlnak vissza. Ez az időszak fordulópont volt népi demokráciánk fejlődésében: létrejött hazánkban a proletariátus diktatúrája, és ezzel megtörtént a döntő fordulat, az irányvétel a szocializmus megvalósítására hazánkban. Ez az irányvétel a szocializmus építésére a kialakult új helyzet követelményeinek megfelelő változtatásokat követelt a párt politikájában. Nagy Imre jobboldali opportunista nézetei először ebben az új helyzetben jelentkeztek.

Nagy Imre opportunista nézeteinek ideológiai alapja, kiindulópontja: népi demokráciánk jellegének antimarxista megítélése volt. Nagy Imre a népi demokráciának a fordulat éve után kialakult társadalmi-gazdasági rendszerét államkapitalizmusnak tekintette. Ebből az alapvetően hibás kiindulópontból természetszerűleg tagadó álláspontra helyezkedett a szocializmus megvalósításának egész programjával szemben, vagyis tagadta, hogy megvannak a szocializmus megvalósításának döntő társadalmi-gazdasági feltételei hazánkban. Népi demokráciánk jellegének ez az alapjában hibás elméleti koncepciója magyarázza azt a Nagy Imre által képviselt, revizionista felfogást, amely az

1948-as állapotok konzerválását, illetve az 1948-as állapotokhoz való visszatérést tűzte ki céljául.

A szocializmus építésének kétségkívül legbonyolultabb feladata a mezőgazdaság szocialista átalakítása, az egyéni parasztgazdaságok tízezreinek az egyesítése nagyüzemi, kollektív gazdaságokban. Nem véletlen tehát, hogy a Nagy Imre-féle jobboldali opportunizmus elsősorban ezen a területen jelentkezett. Nagy Imrének ezekkel az opportunista nézeteivel azért is érdemes foglalkozni, mert noha ezeket 1949-ben önkritikájában elítélte, 1953 júniusa után ismét felélesztette, és szerves részévé váltak az általa képviselt jobboldali irányvonalnak.

Nagy Imre 1948-ban kifejtett nézeteiben szembefordult a pártnak a mezőgazdaság szocialista átalakítására irányuló politikájával, a marxizmus-leninizmus álláspontjáról jobboldali opportunista álláspontra tért le, olyan álláspontot foglalt el, amely — a lényeget tekintve — fenn akarta tartani a mezőgazdaság 1945—1948 közti fejlődési irányzatát. Ennek az álláspontnak a lényege az az állítás volt, hogy a népi demokrácia viszonyai között a kisparaszti földtulajdon nem gátolja a termelőerők fejlődését a mezőgazdaságban, és felújította azt a Szovjetunióban már régen megcáfolt „elméletet", amely szerint a kisparaszti gazdaság automatikusan szocialista gazdasággá alakul át.

Nagy Imre a mezőgazdasági politika kérdéseiről folytatott vitában a következőket állította: „*Ha a földtulajdon általában gátja is a termelőerők fejlődésének, bizonyos történelmi és társadalmi gazdasági adottságok és feltételek mellett a kisparaszti földtulajdon nem akadálya ennek a fejlődésnek. Másszóval: ilyen körülmények között helytelen lenne állást foglalni a kisparaszti földtulajdon ellen abból kiindulva, hogy a földtulajdon általában gátja a termelőerők fejlődésének.*" Ezek után azt állítja, hogy a pártnak a kisparaszti földtulajdonra kell irányt vennie. Nagy Imrének ebből az állásfoglalásából egyértelműen kitűnik, hogy szemben állt a pártnak a mezőgazdaság szocialista átalakítására irányuló politikájával. Ha ugyanis azt állítjuk, hogy a kisparaszti földtulajdon nem gátja a termelőerők fejlődésének, és hogy ennek megfelelően a kis-

paraszti földtulajdonra kell irányt venni, akkor közvetve tagadjuk a nagyüzemi szocialista mezőgazdaság megteremtésének objektív szükségszerűségét.

Nagy Imrének ez az állásfoglalása annyira nyilvánvalóan ellenkezett a marxizmus legelemibb tételeivel, hogy ő maga is szükségesnek látta valamilyen „elfogadhatóbb" indokolással alátámasztani. Erre szolgált számára annak a régi antimarxista tételnek új köntösben való feltálalása, amely szerint a kisparaszti falu automatikusan követi a szocialista várost. Nagy Imre szerint az a körülmény, hogy a gazdasági kulcspozíciók a proletariátus kezében vannak, olyan új feltételeket hoz létre, amelyek között *„a kisparaszti gazdaságok fejlődése a szocializmus irányába is haladhat"*. Mindezek alapján azt állítja, hogy *„a kulákkapitalista gazdaság kivételével a nem szövetkezeti szektor is a demokratikus úton fejlődik a szocializmus felé, azzal a különbséggel, hogy a szövetkezeti szektor gyorsabban* (azon belül a magasabb típusú termelőszövetkezet még nagyobb tempóban), *a nem szövetkezeti szektor pedig lassabban fejlődik ebben az irányban"*.

A Nagy Imre által képviselt nézetek gyökeres ellentétben álltak a pártnak a szocialista mezőgazdaság megteremtését célul kitűző politikájával, és a kisparaszti gazdaságok konzerválására irányultak. Az az álláspont, amely szerint az adott viszonyok között a kisparaszti földtulajdon nem gátja a termelőerők fejlődésének, a mezőgazdaság szocialista átalakításának programját időszerűtlennek, a távoli jövő kérdésének tekintette, és az 1948-ban meglévő helyzet fenntartására törekedett. A kisparaszti gazdaság automatikus szocialista fejlődéséről szóló „elmélete" pedig tagadta a párt és a szocialista állam tudatos szervező és nevelő munkáját, és a mezőgazdaság spontán fejlődése mellett tört lándzsát.

Állást foglalni a kisparaszti mezőgazdaság spontán fejlődése mellett annyit jelent, mint állást foglalni a mezőgazdaság kapitalista fejlődése mellett. Ez mindenki számára, aki a politikai gazdaságtan alapjait ismeri, elemi igazságnak számít. A kisparaszti gazdaság, mint a termelési eszközök magántulajdonán alapuló gazdasági forma, egytípusú a tőkés gazdasággal. A kis-

paraszti gazdaság spontán fejlődése — az árutermelés törvényeinek megfelelően — a kisparaszti gazdaság kapitalista tendenciájú fejlődését jelenti. Ezen nem változtat az sem, ha az ipar és a bankrendszer a szocialista állam tulajdonában van. A kisárutermelő parasztgazdaságnak semmiféle automatikus, spontán fejlődése nem vezethet ahhoz, hogy a termelési eszközök magántulajdonát a termelési eszközök kollektív, szocialista tulajdona váltsa fel. A kisárutermelő parasztgazdaságoknak szocialista nagyüzemi gazdaságokban való egyesítése csak egyetlen módon lehetséges: a lenini szövetkezeti terv alapján.

Mindezek alapján helyesen állapította meg az MDP Központi Vezetőségének 1949 szeptemberi ülése: „Nagy elvtárs jobboldali, opportunista nézetei, amelyek egyértelműek azzal, hogy a falun konzerváljuk a kapitalizmus alapjait, — a falun elkerülhetetlenül a kapitalista elemek növekedéséhez vezetne, amely erősítené a városban is a burzsoázia ellenállását és végső fokon veszélyeztetné nemcsak a falun, hanem általában a szocializmus felépítését."

Nagy Imre a KV ülésén „önkritikájában" elismerte a Központi Vezetőség határozatának helyességét és elismerte, hogy „objektíve a magántulajdonon alapuló egyéni kisárutermelő parasztgazdaság konzerválásának lényegében a kapitalista mezőgazdaságnak elméleti talajára jutottam. Minden egyéb hibás álláspontom vagy nézetem lényegében erre az alapvető opportunista elméleti alapra vezethető vissza . . ., vagyis a szocialista kollektív nagyüzemi gazdálkodás helyett végső fokon az egyéni kisparaszti termelésre való irányvételre, amely mint tudjuk, kapitalista gazdaságot hoz létre."

Nagy Imre azonban önkritikájában csak látszólag adta fel jobboldali opportunista álláspontját. 1953-ban ismét ugyanezeknek a nézeteknek a képviselőjeként lépett fel.

Joggal vetődik fel a kérdés: mi az oka annak, hogy noha a párt már 1949-ben elítélte és elvetette Nagy Imre jobboldali opportunista nézeteit, ezek a nézetek 1953 után ismét feltámadtak és igen súlyos károkat okoztak? Erre a kérdésre a magyarázatot az MDP egész tevékenységére jellemző súlyos belső ellent-

mondások adják meg. Az MDP vezetősége *lényegében* helyesen bírálta Nagy Imre jobboldali opportunista elhajlását, azonban a mezőgazdasági politika területén maga is súlyos hibákat követett el. Több vonatkozásban is ellentétbe került a marxizmus-leninizmus elveivel. Ezért nem lehetett elég hatékony és meggyőző a Nagy Imre féle jobboldali opportunizmusról szóló bírálata. Ezért volt meg a lehetősége annak, hogy 1953 júniusa után Nagy Imre ezekre a tényleges hibákra hivatkozva felújítsa és az MDP vezetősége által elkövetett szektás hibákra hivatkozva igazolni próbálja a maga jobboldali opportunista nézeteit.

*

1953 júniusa után a Nagy Imre által korábban képviselt jobboldali opportunista nézetek egy teljes, gazdasági, társadalmi és kulturális életünk egészét átfogó jobboldali opportunista irányvonallá váltak, és ez az adott helyzetben nemcsak egyszerűen mint a párt politikai vonalával szembeni jobboldali elhajlás jelentkezett, hanem számos vonatkozásában a párt és az állam politikájának a részévé is lett. A Nagy Imre által fémjelzett jobboldali opportunizmus teljesen helytelen megvilágításba helyezte népi demokráciánk fejlődésének egész addigi menetét, mértéktelenül eltúlozta szocialista építőmunkánk hibáit, és tagadta annak eredményeit. A jobboldali opportunizmus szemében mindaz, ami 1948—1949 óta történt, hibás és elvetendő volt. A jobboldali opportunizmus nem a szocialista iparosítás és a mezőgazdaság szocialista átszervezése közben elkövetett hibák ellen lépett fel, hanem e hibák ürügyén a szocialista iparosítás politikájának, a mezőgazdaság szocialista átszervezése politikájának az alapelveit vette revízió alá. A jobboldali opportunizmus nem a parasztpolitikában elkövetett hibák ellen hadakozott, hanem a munkás-paraszt szövetségről szóló alapvető lenini tanítások ellen. A jobboldali opportunizmus nem az osztályharcban elkövetett szektás hibák elleni harcot hirdette meg, hanem a népi demokrácia viszonyai között folyó osztályharc kispolgári-liberális értelmezését. A jobboldali opportunizmus nem a párt és a tömegek közti kapcsolatban fennálló tényleges

fogyatékosságok kiküszöbölésééért szállt síkra, hanem a pártnak a proletárdiktatúra rendszerében betöltött vezető szerepe ellen, és az egész nemzet elvtelen egysége megvalósításának nacionalista jelszavát hangoztatta. A jobboldali opportunizmus nem a Szovjetunió tapasztalatainak gépies másolása ellen lépett fel, hanem tagadta a szocializmus építésére vonatkozó alapvető marxi-lenini tanítások általános érvényességét. A szocializmus építése során elkövetett hibákra való hivatkozás — akár mint később 1956-ban — csak a marxizmus-leninizmus elvetését leplezte.

A Nagy Imre-féle jobboldali opportunizmus az iparosítás során elkövetett hibák bírálata ürügyén tagadta a nehézipar elsődleges fejlesztésének szükségességét. A nehézipar elsődleges fejlesztése szükségességének tagadása a szocialista iparosítás lényegének tagadását jelenti. Nagy Imrének az az állítása, hogy a szocialista iparosítás az ipar bármiféle fejlesztésével azonosítható, közönséges szemfényvesztés és szembefordulás Lenin legalapvetőbb tanításaival. Lenin a leghatározottabban síkraszállt amellett, hogy a szocialista iparosítás nem egyszerűen az ipar fejlesztése, hogy az ipar akármilyen fejlesztése nem jelent szocialista iparosítást. A szocialista termelés a népgazdaság minden ágában csak a korszerű gépi technikán alapulhat, mivel csak így képes a munka termelékenységét a kapitalizmusénál magasabb fokra emelni, és ez az új társadalmi rend végső győzelmének a legfontosabb feltétele. Az egész népgazdaságnak a gépi technikára való helyezése megköveteli a modern nehézipar létrehozását és állandó fejlesztését, mivel a nehézipar látja el a népgazdaság összes ágát a legfontosabb termelési eszközökkel. A szocialista iparosítás és benne a nehézipar elsődleges fejlesztése a legfőbb biztosítéka annak, hogy a szocializmus hadállásai állandóan erősödjenek, a kapitalizmustól örökölt gazdasági elmaradottságot felszámolhassuk, megteremtsük a népjólét emelésének szilárd alapját és erősödjön a munkásosztály vezető szerepe.

A jobboldali opportunizmus a munkás-paraszt szövetséget nem a forradalmi munkásosztály álláspontjáról, nem a marxiz-

mus nézőpontjából vizsgálta, hanem a kisárutermelő parasztság kispolgári szemlélete alapján ítélte meg. Ez a szemlélet fejeződött ki abban, hogy a munkás-paraszt szövetséget leszűkítette a két osztály közti árukapcsolatokra — annak biztosítására, hogy a parasztság termékfeleslegeit a piacon szabadon értékesíthesse, és hogy ennek ellenében a szükséges iparcikkeket megvásárolhassa. A város és a falu közti árukapcsolatok fenntartása és erősítése természetesen igen fontos követelménye a két osztály összefogásának, de aki a munkás-paraszt szövetséget erre szűkíti le, az voltaképpen lemond a mezőgazdaság szocialista átalakításáról. A város és a falu közti árukapcsolatok erősítése megfelel a kisárutermelő parasztgazdaságok magántulajdonosi, kispolgári, kapitalizálódásra irányuló törekvéseinek, de *önmagában* nem segíti elő az egyéni parasztgazdaságok felemelkedését egyedül biztosító szocialista nagyüzemi gazdálkodás megvalósítását. A munkásosztály és a parasztság kapcsolatait az árukapcsolatokra korlátozni annyit jelent, mint a kisárutermelő parasztgazdaságokra venni az irányt a mezőgazdaságban és lemondani a szocializmus megvalósításáról.

Az előbbiekkel függött össze annak a már 1948—1949-ben elítélt nézetnek a felújítása, hogy a kisparaszti gazdaság automatikusan a szocializmus felé fejlődik. Az „új", amivel ezt a nézetet kiegészítették, az az állítás volt, hogy a kisárutermelő parasztgazdaságokra a népi demokrácia viszonyai között a bővített újratermelés a jellemző. Kétségtelen, hogy hazánkban — 1953-ban és jelenleg is — a kisparaszti gazdaságoknak még jelentékeny fejlődési lehetőségeik vannak, hogy állami segítséggel, megfelelő gazdasági intézkedésekkel még jelentősen növelni lehet a kisparaszti gazdaságok termelését és árutermelését is. De a népi demokratikus rendszer által nyújtott kedvező fejlődési lehetőségek nem képesek megváltoztatni a kisparaszti gazdaságok alapvető jellegzetességeit, kisárutermelő voltukból fakadó korlátozottságaikat. A kisparaszti gazdaságok termelésének alakulása egész sor véletlen, előre nem látható tényező függvénye. Valamilyen elemi csapás, egy rossz időjárás több évre visszavetheti fejlődésüket. A ter-

melés rendszeres bővítésének olyan nélkülözhetetlen feltételei, mint a megfelelő nagyságú földterület, a modern gépi technika stb. nem állnak rendelkezésére. A földterület szétaprózottsága, a kézi munka nagy súlya a termelésben különösen gátolja az árutermelés fejlődését — az előállított termékek aránytalanul nagy része szolgálja a termelő saját fogyasztását. A kisparaszti gazdaságokban érvényesül a földterület további szétaprózódásának a tendenciája. A kisárutermelő gazdaságoknak mindezek a jellegzetességei lehetetlenné teszik, hogy *többségükre*, a nagyüzemi gazdaságokhoz hasonlóan, a *rendszeres* bővített újratermelés legyen a *jellemző*. A kisparaszti gazdaságok jelentős része sokszor még az egyszerű újratermelésre sem képes. Amennyiben a kisárutermelő gazdaságok egy részében a bővített újratermelés rendszeressé válik, az bizonyos idő után elkerülhetetlenül e gazdaságok kapitalista irányú fejlődéséhez vezet.

A kisárutermelő gazdaságok helyzetéről szóló antimarxista nézetek lényege a mezőgazdaság szocialista fejlesztésének a háttérbe szorítása volt. Egyáltalán nem arról volt tehát szó, hogy Nagy Imre a mezőgazdaság szocialista átszervezése során elkövetett tényleges hibák ellen lépett fel, hanem arról, hogy ezek ürügyén a mezőgazdaság szocialista átalakításának alapvető követelményeit tagadta meg.

A Nagy Imre-féle jobboldali opportunizmus revizió alá vette a szocializmus építésének viszonyai között folyó osztályharcra vonatkozó lenini tanításokat. A jobboldali opportunizmus felfogásában a szocializmus építése egy olyan folyamattá változott, amely a kapitalizmus és a szocializmus erői közti minden különösebben éles harc nélkül megy végbe. Ennek megfelelően a falusi osztályharcban a „középparasztságra való irányvétel" címén háttérbe szorította a szegényparasztságot, a munkásosztály legszilárdabb falusi támaszát, és lemondott a kulákság elleni, valamint a középparasztság egy részénél megmutatkozó kapitalizálódási tendenciák elleni harcról.

Az osztályharcnak ez a kispolgári-liberális felfogása vezetett el aztán a párt nemzeti egységről szóló jelszavának nacionalista eltorzításához, a nemzeti egység olyan értelmezéséhez, amely

a fennálló osztályellentéteket figyelmen kívül hagyta. Nagy Imre a Hazafias Népfront kongresszusán lelkesen üdvözölte „kilenc és félmillió magyar lelkének együttlelkesedését, kilenc és félmillió magyar acélos karjának együttfeszülését". Ezek az oly émelyítő nacionalista frázisok milyen jól hatottak volna a századvég „hazafias" pártvezéreinek szónoklataiban! Úgy látszik az ő babéraikra áhítozott Nagy Imre is, amikor a továbbiakban arról beszélt, hogy „népünk mennyire sóvárogja az összefogást, amely meghozza, hogy kisebb lesz majd a baj és nagyobb lesz a kenyér, kevesebb lesz majd a gond és több lesz az öröm az országban . . ., hogy „népünkben mélyen él az az akarat, hogy ne hagyjuk szétzilálni sorainkat, hanem segítő jobbunkat nyújtva szorítsuk meg egymás kezét". Ezeket a papi ájtatosságtól csepegő nacionalista szóvirágokat egy „kommunista" szájából nem lehet undor nélkül hallgatni.

Ugyanez — a marxizmussal teljesen összeegyeztethetetlen — nacionalista szemlélet érvényesült Nagy Imrének az országgyűlés 1954 január 4-i ülésén elmondott beszédében, amelyben a kultúrpolitika feladatává azt tette, hogy „ápolja és fejlessze a magyarság egységes nemzeti kultúráját". Egységes nemzeti kultúráról beszélni osztálytársadalomban annyit jelent, mint elfogadni és a kialakuló szocialista kultúra szerves részévé tenni a burzsoázia kultúráját, annyit jelent, mint kitárni a kaput a burzsoá kultúra térhódítása előtt.

Mindenki számára, aki nem hódolt be az ellenforradalom ideológiájának és nem vált a burzsoá nacionalizmus foglyává, teljesen világos, hogy nemzeti egységre törekedni népi demokráciánk adott osztályviszonyai között csak társadalmunk dolgozó osztályainak, elsősorban a munkásosztálynak és a dolgozó parasztságnak a volt kizsákmányoló osztályok maradványai elleni harca útján lehet. A nemzeti egység nem öncél — alá van vetve a proletariátus osztályharca érdekeinek, arra hivatott, hogy elősegítse a szocialista építés feladatainak a megoldását. A nemzeti egység minden másfajta értelmezése letérés a marxizmus álláspontjáról a közönséges burzsoá-nacionalizmus álláspontjára.

Nagy Imre jobboldali opportunista, revizionista nézetei sorában különleges helyet foglalt el a párt vezető szerepének a tagadása, a párt és az állami vezetés szembeállítása és a párttal szemben egy új politikai központnak a létrehozása a Népfrontban. Nem beszélve Nagy Imre egész felszabadulás utáni tevékenységére jellemző frakciós, a pártszerűség elemi követelményeivel ellenkező módszereiről, elméletileg is megpróbálta tagadni a párt vezető szerepét a proletárdiktatúra rendszerében, az állami irányítást függetleníteni akarta a párt politikai vezetésétől és a Népfrontból olyan szervezetet igyekezett kialakítani, amely lényegében hivatott lett volna az egész ország vezetésére. A Népfront kongresszusán tartott beszédében a következőket mondotta: „A Hazafias Népfront legyen az ország eleven lelkiismerete, amely nagy nemzeti céljaink megvalósításán őrködik. Számontartja a hazafias kötelességteljesítést, számonkéri a mulasztást, éberen őrködik azon, hogy állami és társadalmi életünk minden területén az igazság, a törvényesség, az emberiesség érvényesüljön . . . A kormány a Hazafias Népfrontra kíván támaszkodni."

Nagy Imre egész 1954-es politikai tevékenységének az egyik központi gondolata volt az, hogy a Hazafias Népfront képében a párttal szemben egy új politikai központot hozzon létre (ugyanezt csinálta a Nagy Imre csoport 1956-ban a Petőfi körrel és az Írószövetséggel), amelyet pártellenes, frakciós céljainak a szolgálatába állíthat. Ennek az álláspontnak az értelme teljesen világos. Az ország irányításában lemondani a párt vezetéséről és a pártot egy pártonkívüli szervezettel, a Népfronttal helyettesíteni annyit jelent, mint utat nyitni a burzsoá-kispolgári ideológia és politika befolyása előtt. Nagy Imrének már az 1953—1954-es tevékenységére is jellemző volt, hogy a párton belüli kérdések eldöntéséhez párton kívüli szervezetek és tömegek befolyását igyekezett igénybevenni. Ez a törekvése aztán szükségszerűen az egész jobboldal vezéralakjává tette.

A szocializmus sikeres felépítésének nélkülözhetetlen feltétele a pártról, a pártnak a proletárdiktatúra rendszerében

betöltött szerepéről szóló marxista tanítások megvédése mindenfajta ferdítéstől. A párt az egyetlen olyan szervezet, amely képes a proletárdiktatúra egész rendszerét a szocializmus felépítésének szolgálatába állítani. A pártot az teszi alkalmassá ennek a feladatnak a betöltésére, hogy tevékenységét a marxizmus-leninizmus elmélete irányítja, hogy soraiban egyesíti a munkásosztály és az egész dolgozó nép legjobbjait, és hogy a párt maga a fegyelmezettség és a szervezettség megtestesülése. Minden kísérlet, amely gyengíteni akarja a párt vezető szerepét népi demokráciánk gazdasági, politikai és kulturális életének bármely területén, az államhatalom irányításában, a tömegszervezetek munkájában — az a munkásosztály vezető szerepét tagadja a szocializmus építésében és a burzsoá-kispolgári befolyást erősíti. Hasonlóképpen: minden kísérlet a párt belső életének, szervezettségének és fegyelmének gyengítésére — aláássa a pártegységet, megfosztja attól az erőtől, amely nélkül nem képes vezető szerepét érvényesíteni.

A Nagy Imre-féle jobboldali opportunizmus egész rendszerének legfőbb ideológiai alapja a szocializmus építése általános törvényszerűségeinek a tagadása volt, hivatkozva hazánk sajátos viszonyaira. A sajátos magyar viszonyokra való hivatkozás a jobboldali opportunizmusnál nem a marxizmus-leninizmus alkotó alkalmazására irányult, hanem ürügyül szolgált a marxizmus-leninizmus alapelveinek az elvetésére.

A jobboldali opportunizmus előretörése 1953 júniusa után megakasztotta a szocialista iparosítás folytatását hazánkban, visszavetette a termelőszövetkezeti mozgalom fejlődését és jócskán megtetézte az 1953 előtti politika hibái következtében amúgy is nagy gazdasági nehézségeinket.

Az MDP Központi Vezetőségének 1955 márciusi határozata lényegében helyesen bírálta a Nagy Imre-féle jobboldali opportunizmust. A jobboldali opportunizmus elvetése elengedhetetlen feltétele volt a szocializmus további sikeres építésének hazánkban. Ennek ellenére kétségtelen tény, hogy noha a KV határozata helyesen bírálta Nagy Imre opportunista nézeteit és a belőlük folyó politikai hibákat — mégsem sikerült a jobboldali

opportunizmust ideológiailag szétzúzni, és ezen az alapon megteremteni a párt eszmei egységét. És itt nemcsak az MDP régi vezetőinek arról a súlyos hibájáról van szó, hogy elhanyagolták, háttérbe szorították az ideológiai nevelőmunkát. A Nagy Imre-féle jobboldali opportunizmus teljes leleplezéséhez és gyökereinek végleges felszámolásához arra lett volna szükség, hogy a párt vezetősége radikálisan szakítson az 1953 júniusi határozatban feltárt hibákkal, és hogy politikai tevékenységéből kiküszöböljön mindent, ami ellentétes a marxizmus-leninizmus elveivel. Ez azonban nem történt meg. Így az MDP vezetőségének bírálata Nagy Imre opportunista politikájáról egy olyan politikai platformon alapult, amely igen sok vonatkozásban szektás, dogmatikus hibákkal volt terhelt. A párt politikájában meglévő szektás, dogmatikus hibák akadályozták a jobboldali opportunizmus elleni eredményes harcot. Ez az egyik fő magyarázata annak, hogy a KV 1955 márciusi határozata alapján nem sikerült létrehozni a párt eszmei egységét, nem sikerült megsemmisítő csapást mérni a jobboldali opportunizmusra. A jobboldali opportunista nézetek — mihelyt a helyzet ezt lehetővé tette — ismét újult erővel jelentkeztek.

Az SZKP XX. kongresszusa igen fontos tanulságokkal szolgált az egész nemzetközi munkásmozgalom számára. E tanulságok levonása hazánkban is elkerülhetetlenné vált. A XX. kongresszus határozatainak megvilágításában a párt egész tagsága előtt nyilvánvalókká váltak a párt politikájában meglévő komoly hibák, a személyi kultusz maradványai, a marxizmus-leninizmus alkotó alkalmazását akadályozó dogmatizmus, a szektarianizmus számos megnyilvánulása. A párttagság részéről egészséges harc indult meg a hibák kijavításáért, a XX. kongresszus tanulságainak következetes alkalmazásáért.

A pártvezetés azonban késlekedett a tanulságok levonásával, ingadozás, huzavona, a régi módszerekhez való ragaszkodás nyomta rá munkájára a bélyegét, és így nem tudott élére állni a XX. kongresszus magyarországi alkalmazásáért folyó harcnak. Ez a párttagság soraiban jogos elégedetlenséget keltett. Mind-

ennek következtében hiányzott a pártban a szükséges eszmei és politikai egység. Ezt a helyzetet kihasználva lépett fel újra és kezdte meg ismét támadását a párt és a szocializmus ellen Nagy Imre csoportja, mint a revizionizmus magyarországi zászlóvivője, és mint a burzsoá demokratikus ellenforradalom élcsapata.

A belső és a nemzetközi reakció hamarosan felismerte azt a kedvező lehetőséget, amely a párton belüli ellentmondások és főként a Nagy Imre csoport bomlasztó aknamunkája következtében állt elő Magyarországon 1956 első felében. Ennek megfelelően megindult a koncentrált támadás ideológiai és politikai téren egyaránt a magyar népi demokrácia ellen, és ebben a „kommunizmus elleni kereszteshadjáratban" a faltörő kos szerepét a Nagy Imre csoportnak szánták. Nagy Imre és csoportja vállalkozott is ennek a szerepnek az eljátszására.

A Nagy Imre csoport természetesen — különösen eleinte — gondosan ügyelt arra, hogy igazi céljait leplezze, és úgy igyekezett feltüntetni magát, mint a XX. kongresszus határozatainak magyarországi alkalmazásáért folytatott harc bajnokát. A Nagy Imre csoport a XX. kongresszus jelszavainak kisajátításával és a revizionizmus szájaíze szerinti értelmezésével lépett fel, és ezzel tudott magának híveket szerezni az értelmiség eszmeileg megzavarodott rétegei között. Nagy Imre és csoportja az egyik legfontosabb feladatának azt tartotta, hogy minél nagyobb eszmei és szervezeti zűrzavart keltsen a pártban. És ez a törekvése az adott helyzetben nem volt sikertelen.

A Nagy Imre csoport, fittyet hányva a pártegység és a pártfegyelem elemi követelményeinek, most már nem elégedett meg a párton belüli frakciók szervezésével és felhasználásával a párt politikájának elgáncsolására — érettnek tartotta a helyzetet arra is, hogy párton kívüli szervezeteket hozzon létre és párton kívüli szervezetekre támaszkodjék a párt elleni harcban. Ezzel a Nagy Imre csoport a párton belüli jobboldali opportunista irányzatból átalakult a burzsoá demokratikus ellenforradalom előretolt osztagává. A Nagy Imre csoport azzal, hogy a párton belüli kérdéseket kivitte az utcára, azzal, hogy a párton

belüli ellentéteket országos politikai harccá változtatta, — megteremtette a terepet az ellenforradalom erőinek felvonulásához. És valóban: az Írószövetség, a különböző újságok és különösen a Petőfi kör szerepe abban állt, hogy ideológiai és politikai programot adtak az ellenforradalom számára, és megteremtették azokat a szervezeti formákat, amelyekben a népi demokrácia megdöntésére irányuló ellenforradalom kibontakozhatott.

A magyarországi ellenforradalom ideológiai, politikai, sőt szervezeti előkészítésében oroszlánrésze volt a Petőfi körnek. A Petőfi kör által rendezett „viták" egyre inkább a burzsoá demokratikus ellenforradalom nyílt szószékeivé váltak. Különösen vonatkozik ez a Petőfi kör ún. „sajtóvitájára".

A Petőfi kör „sajtóvitája" a valóságban a burzsoá demokratikus ellenforradalom programjának meghirdetésére szolgált a Nagy Imre csoport számára. Érdemes ebből a szempontból röviden megvizsgálni ennek a „sajtóvitának" a főbb jellegzetességeit.

A Petőfi kör vitáját először is az jellemezte, hogy a párt 1955 márciusi határozatával szemben a Nagy Imre-féle jobboldali opportunizmus teljes rehabilitálását követelte. Losonczy felszólalásának tengelyében annak a bizonygatása állt, hogy az idő Nagy Imre politikáját igazolta, és hogy ennek megfelelően biztosítani kell, hogy Nagy Imre és csoportja vegye át az ország vezetését. Tévedés volna azonban azt hinni, hogy Losonczy és társai csak Nagy Imre 1954-es opportunista nézeteinek az igazolására törekedtek. Az 1954-es jobboldali opportunizmus igazolása az 1956-os revizionistáknál már csak a kiindulópont volt, de nem a cél. A jobboldali opportunizmus ekkor már eljutott a burzsoá demokrácia ideológiai és politikai platformjának az elfogadásáig.

A Petőfi köri vita központi gondolata egy „új forradalom" (magyarul: ellenforradalom) szükségességének a meghirdetése volt. Ezt képviselte a legnyilvánvalóbban Tardos és Déry, de ennek adott hangot a felszólalók legtöbbje is. Tardos „strukturális változások" szükségességéről beszélt. Déry pedig kijelentette, hogy a hibák okait nem az egyes személyekben, hanem

„eszméink rendszerében" kell keresni. Az ellenforradalom szükségességének a megindokolására szolgált az 1848-as polgári forradalom programjának felidézése. A burzsoá demokráciának azok a követelései, amelyek 1848-ban a társadalmi haladást jelentő polgári forradalom eszméit fejezték ki, az adott helyzetben az ellenforradalom, a kapitalista restauráció követeléseivé váltak. A burzsoá demokrácia programja forradalmi program a feudalizmussal szemben, de ellenforradalmi program a szocializmussal, a munkásosztály államhatalmával szemben. A júniusi Petőfi köri vita előre vetítette az októberi ellenforradalom egyik oly sok fiatalt megtévesztő sajátosságát: az 1848-as forradalom jelmezeibe, kosztümjeibe öltöztetve lépett fel az 1956-os ellenforradalom. Nem véletlenül mondotta az 1848-as ifjúságra hivatkozva felszólalásában Déry Tibor: „... *azt szeretném, ha volna egy 56-os ifjúságunk is, amely a nemzetnek segítségére lenne a jövő meghódításában*". És még vannak, akik azt mondják, hogy az október 23-i tüntetés és az abból kinövő fegyveres felkelés az ifjúság minden előkészítés nélküli, spontán megmozdulása volt! Ezt a „spontán megmozdulást" a Nagy Imre csoport több hónapos demagóg uszítása, a szocializmus, a népi demokrácia ellen irányuló ideológiai és politikai hadjárata előzte meg és készítette elő. A Petőfi kör „sajtóvitáján" a magyarországi revizionizmus a burzsoá demokratikus ellenforradalom ideológiai és politikai platformjára helyezkedett.

A Nagy Imre csoport nem elégedett meg azzal, hogy proklamálta a burzsoá demokratikus ellenforradalom programját, hanem szükségesnek tartotta, hogy cselekvésre is felhívjon. Déry Tibor felszólalásában kifejezte azt az aggodalmát, hogy „*a cselekvés elsőszülöttségi jogát eladjuk egy-egy jó szónoklat lehetőségéért*". Déry tehát közvetlen felhívást intézett a burzsoá ellenforradalom programjának megvalósítására. Még rajta is túltett Losonczy, aki egyenesen és nyíltan, minden elhatárolás nélkül, pártonkívüli erőkhöz fordult a párt elleni fellépésre. Losonczy felszólalásában hangsúlyozta, hogy a „lenini erők" (értsd: Nagy Imre és csoportja) győzelme biztos lesz, ha a párt elleni fellépésükben „... *az eddiginél is bátrabban és határozottab-*

ban fordulnak a párttagsághoz és az ország népéhez és szólnak hozzá: magyar nép légy segítségünkre a XX. kongresszus vonalának megvalósításában így, így és így, biztos az, hogy a XX. kongresszus vonala is sokkal erőteljesebben, sokkal gyorsabban fog haladni előre, mint ahogy eddig történt." Losonczy felszólalásának — ha a szokásos revizionista ködösítéstől, a „lenini erőkre" és „a XX. kongresszus vonalára" való hivatkozástól eltekintünk — kétségkívül az volt a tényleges értelme, hogy a Nagy Imre—Losonczy csoport nyíltan vállalkozott az összes ellenforradalmi erők vezetésére a népi demokrácia ellen. A minden elvi elhatárolás nélküli hivatkozás a „magyar népre", az egész jobboldallal való szövetség vállalását jelentette. A Petőfi kör júniusi „sajtóvitáján" a Nagy Imre csoport megadta az október 23-i ellenforradalom akcióprogramját.

Ebben a helyzetben született a Központi Vezetőség 1956 júliusi határozata. A júliusi határozat osztatlan elégedettséget keltett a párttagságban, mivel annak jelét és bizonyítékát látta benne, hogy a párt vezetősége felismerte a helyzet sürgető feladatait és határozott változást hajtott végre a párt politikájában. — A KV júliusi határozatában végrehajtott politikai és szervezeti változások megteremtették a feltételeit annak, hogy a párt kijavítsa az elmúlt évek hibáit, és hogy az élére álljon annak a harcnak, amely a XX. kongresszus tanulságainak magyarországi alkalmazásáért folyt. A KV határozata jelentős lépést jelentett előre a szocialista demokrácia fejlesztése terén és a pártegység megszilárdításának, a párt politikája sikeres végrehajtásának érdekében harcot hirdetett mind a baloldali szektarianizmus, mind a jobboldali opportunizmus ellen. A Központi Vezetőség júliusi határozata megteremtette az alapját szocialista építőmunkánk sikeres folytatásának.

A belső és külső ellenforradalmi erők is világosan látták, hogy gyors cselekvésre van szükség, ha meg akarják akadályozni a népi demokratikus rendszer teljes megszilárdulását. Az ellenforradalom nem várhatott, amíg az események menete mindenki számára világossá teszi, hogy a párt a júliusi határozat alapján ki tudja javítani a meglévő hibákat, és így sokkal szilárdabb

alapokon tudja tovább folytatni a szocializmus megvalósítását Magyarországon. Az ellenforradalomnak gyorsan kellett cselekednie és gyorsan is cselekedett.

Nem sokkal a KV júliusi határozata után egy minden addigit felülmúló demagóg ellenforradalmi uszító hadjárat indult meg a népi demokratikus rendszer és annak vezető ereje, a kommunista párt ellen. Ennek az ellenforradalmi agitációs és propaganda hadjáratnak az élén Nagy Imre és csoportja állt. A Nagy Imre csoport, felhasználva a pártvezetés határozatlanságát, a revizionista nézetekkel szembeni békülékenységet, magára vállalta és elvégezte az ellenforradalom ideológiai — és szervezeti — előkészítésének még hátralévő feladatait. A Nagy Imre csoportnak ezt a tevékenységét elősegítette az, hogy a párt hivatalos orgánumaiban — így a Szabad Népben is — egyre nagyobb tért hódított a revizionizmus és a revizionizmussal szembeni békülékenység.

Az Írószövetség szeptemberi közgyűlésére már a KV júliusi határozatával való nyílt szembenállás nyomta rá bélyegét. Az irodalom kérdései ezen a furcsa közgyűlésen úgyszólván szóba sem kerültek. Az Írószövetségnek ez a közgyűlése nyílt politikai demonstráció volt a párt politikájával szemben és a Nagy Imre ellenforradalommal lepaktáló revizionista irányzata mellett. Az Írószövetség közgyűlésének ez az állásfoglalása országos jelentőségű politikai állásfoglalás volt, és ennek a közgyűlés résztvevői teljesen tudatában voltak. Nem véletlenül mondotta felszólalásában Kónya Lajos: „*Az írótársadalom . . . nagyobbrészt közéleti és publicisztikai tevékenységével a magyar szellemi és politikai élet középpontjába került.*"

Az Írószövetség közgyűlése a baloldali szektarianizmust, a dogmatizmust állította be az egyetlen valóságos veszélynek és tagadta a jobboldali opportunizmus létezését. A közgyűlési felszólalók követelték a Nagy Imre féle jobboldali opportunizmus teljes rehabilitálását és azt, hogy a Nagy Imre csoport kezébe kerüljön a párt és az ország irányítása. Minden olyan megnyilvánulást, amely szembenállást jelentett a Nagy Imre-féle revizionizmussal, „bürokratikus, szektás, dogmatikus ellen-

állásnak", a „sztálinista restauráció" kísérletének bélyegezték. Az állandó hivatkozás a „sztálinista restauráció" veszélyére csak arra szolgált, hogy elterelje a figyelmet az egyetlen tényleges restaurációs veszélytől: a kapitalista restaurációtól. A „sztálinista restauráció" a „bürokratikus, szektás, dogmatikus ellenállás" elleni harc címén folyt a kapitalista restauráció ideológiai előkészítése. Az Írószövetség szeptemberi közgyűlése adta meg a „vonalat" az ellenforradalom ideológiai előkészítésének utolsó szakaszához.

Az 1956 október 23-án kirobbanó ellenforradalom és az azt előkészítő revizionista ideológiai hadjárat közötti összefüggés ma már minden józan ember számára világos. Nyilvánvaló, hogy itt egy azonos jellegű folyamatnak a különböző szakaszairól van szó. Ez az összefüggés egyébként nemcsak a marxisták, hanem a burzsoá politikusok számára is teljesen világos. Nagy Ferenc erről a már említett nyilatkozatában a következőket mondotta: „*A budapesti felkelés idején következett aztán be, hogy a kommunizmus alatti nagyobb szabadságkövetelés hirtelen átcsapott a kommunistáktól való szabadság követelésébe. A kommunista értelmiségiek tiltakozása megteremtette az ideológiai alapot egy országos forradalmi mozgalom számára. Szerepüket a francia enciklopédistákhoz hasonlíthatjuk, akiknek gondolatai előkészítették a francia forradalmat.*"

Bármennyire is szánalmas paródia a Petőfi kör és az Írószövetség revizionista frázislovagjainak az összehasonlítása a francia enciklopédistákkal és a párhuzam a XVIII. századvégi francia polgári forradalom és az 1956-os magyarországi ellenforradalom között — ennek az analógiának van bizonyos értelme. Az ti., hogy a nagy francia forradalom éppúgy lehetetlen lett volna az enciklopédisták azt megelőző ideológiai előkészítése nélkül, mint a magyarországi ellenforradalom a Nagy Imre-féle revizionizmus bomlasztó aknamunkája nélkül.

Nagy Imrének és csoportjának szerepe áz 1956 október 23 és november 4-e közti időszakban logikus folytatása volt előző tevékenységüknek. A burzsoá demokratikus ellenforradalommal való teljes azonulás 1956 október 23-a után nem törést

jelentett a Nagy Imre csoport fejlődésében, hanem csak annak betetőzését. Nagy Imrének és csoportjának jutott az a dicstelen szerep, hogy fedezze és előkészítse a kapitalizmus restaurálását, hogy elindítója legyen egy olyan folyamatnak, amely a nyílt fasiszta diktatúra bevezetéséhez vezetett volna. Nem rajtuk múlott, hogy ez nem sikerült.

A MARXIZMUS ZÁSZLAJA ALATT

Ma még korai lenne a revizionizmus elleni harc végső mérlegét megvonni. Az azonban már ma is nyilvánvaló, hogy az 1956-ban oly szélesen elterpeszkedő revizionista hullám már túljutott csúcspontján és korántsem váltotta valóra a nemzetközi imperializmus által hozzá fűzött reményeket. A revizionista hullám csúcspontját lényegében a Nagy Imre csoportnak a magyarországi ellenforradalomban játszott szerepében érte el. A Nagy Imre csoport azzal, hogy levonta revizionista nézeteinek végső politikai konzekvenciáit és nyíltan lecsatlakozott a burzsoá ellenforradalomhoz s szembefordult a szocializmus táborával, igen komoly tanulságokkal szolgált nemcsak a magyar kommunisták, hanem az egész nemzetközi munkásmozgalom számára is. Megmutatta, hogy a „sztálintalanítás", a „liberalizálás", a „nemzeti kommunizmus" stb. jelszavai nem a kommunista mozgalom megújítását szolgálják, hanem a burzsoázia ideológiája és politikája előtti kapitulációnak a kifejezői. Megmutatta, hogy e hangzatos jelszavak valójában a forradalmi munkásmozgalom tudományos elmélete, a marxizmus-leninizmus elvetését leplezik. Megmutatta, hogy a revizionizmussal szembeni békülékenység, a kísérletek az elvi kompromisszumokra csak a revizionizmus térhódítását segítik elő. Megmutatta, hogy nem lehet hatásosan harcolni a revizionizmus ellen, ha nem küzdjük le a revizionizmussal szembeni békülékenységet.

A revizionista nézetekkel való teljes leszámolás megköveteli a harcot a dogmatizmus megnyilvánulásai ellen, a marxizmus alkotó továbbfejlesztéséért. A revizionizmus jelentkezése és a

dogmatizmus között kétségtelenül kapcsolat áll fenn. Ez a kapcsolat természetesen nem abban áll, mint néhányan (lásd Pándi Pál cikkét a Népszabadság 1957 február 3-i számában) állítják, hogy ti. egyeseknél a „dogmatizmus elvetése" valahogy átcsapott a marxizmus elvetésébe, és így jött létre a revizionizmus. Ez a túlságosan nagy „naivitást" feltételező álláspont ugyanis teljesen figyelmen kívül hagyja a revizionizmus társadalmi és osztálygyökereit, tényleges ideológiai forrásait, és lényegében csak igazolja a revizionizmust. De ez a kapcsolat annyiban valóban fennáll, hogy a revizionizmus végleges felszámolása csak a társadalmi fejlődés korunkban felvetett új problémáinak a marxizmus alapján történő megoldása útján lehetséges. Ez pedig feltételezi a következetes harcot a dogmatizmus maradványai ellen.

A személyi kultusz uralmának egyik legkárosabb kihatása kétségkívül az volt, hogy akadályozta a marxizmus alkotó továbbfejlesztését, a mai kor problémáinak a marxizmus alapján történő tudományos megoldását, és a marxizmus szellemével gyökeresen ellentétes dogmatizmus térhódítását segítette elő. Elsősorban ennek a következménye, hogy az elmúlt években viszonylag igen kevés olyan mű jelent meg, amely korunk alapvető problémáinak tudományos megválaszolását tűzte ki céljául. Az új tudományos műveket igen gyakran a kommentálás „pótolta".

A revizionizmus elleni harc tehát nem merülhet ki a marxizmus alapelveinek a megvédésében — szükség van a marxista elmélet alkotó továbbfejlesztésére is. Az elkövetkező időszak egyik legfontosabb feladata az ezen a téren meglévő elmaradás viszonylag gyors behozása. De annak elismerése, hogy szükség van a marxizmus alkotó továbbfejlesztésére, nem szolgálhat ürügyül arra, hogy a marxizmus alaptételeivel gyökeresen ellentétes revizionista nézeteket terjesszenek. A mai revizionizmusnak éppen az az egyik legfőbb jellegzetessége, hogy a „marxizmus alkotó továbbfejlesztésére" hivatkozva veti el a marxizmus alapelveit.

A burzsoázia már közel száz éve a marxizmus elkerülhetetlen

csődjéről beszél. Az utóbbi időben különösen sok olyan tanulmány és cikk látott napvilágot, amely azt hirdeti, hogy „a marxizmus válságba került", „elöregedett", „elavult", „elmaradt az idő mögött" stb. Nincs értelme, hogy túl sok gondot fordítsunk erre, a burzsoázia vágyálmát kifejező fecsegésre. Valamely eszme életrevalóságának, életerejének legfőbb kritériuma az, hogy mennyire képes behatolni a tömegek tudatába, és így anyagi erővé válva közreműködni a világ haladó átalakításában. Elég csak a legutóbbi évtized tapasztalatait tekintetbe venni ahhoz, hogy világosan lássuk a burzsoá „teoretikusok" állításainak teljes képtelenségét. A legutóbbi évtized olyan hatalmas, világot átalakító eseményei, mint a kínai forradalom győzelme, a szocialista világrendszer létrejötte stb. mi mást bizonyít, mint a marxizmus eszméinek hatalmas életerejét? Éppen a marxizmus elméletének ez a hatalmas szerepe a világ szocialista átalakításáért folyó harcban követeli meg, hogy a kommunista pártok megőrizzék eszmei tisztaságukat, elvi egyöntetűségüket, hogy leküzdjék azokat a revizionista irányzatokat, amelyek tévútra akarják vinni a nemzetközi munkásmozgalmat.

Ha a hazánkban és más országokban is oly nagy buzgalommal ágáló újsütetű revizionisták szellemi fegyvertárát nézzük, akkor azt kell tapasztalnunk, hogy ezen a téren teljesen terméketlennek bizonyultak. Azon túl, hogy új köntösben felújították a már régen elkopott reformista nézeteket, nem telt tőlük egyébre, mint hogy a történelem szemétládájából előráncigálják a XIX. század vizenyős liberalizmusának kifakult frázisait. Ebben jut legszemléltetőbben kifejezésre a mai revizionizmus szellemi csődje. A mai revizionizmus sorsa sem lesz egyéb, mint elődjeié volt: múló epizód a szocialista munkásmozgalom diadalmas fejlődésében.

TARTALOM

A revizionizmus újjáéledése 3
Ki van válságban? 11
Proletár internacionalizmus helyett kispolgári nacionalizmus 15
Proletár internacionalizmus és koegzisztencia..... 25
A revizionizmus és a demokrácia mitosza 34
A „demokratikus szocializmus" elmélete — a reformizmus fügefalevele 41
Burzsoá demokrácia vagy szocialista demokrácia 52
Revizionisták a nyárspolgári morálprédikátor tógájában ... 57
„Az osztályharc állandó éleződése" és az osztályellentétek liberális szemlélete 64
Újfajta likvidátorság. Visszatérés a II. Internacionálé pártjaihoz? 76
Marxizmus vagy proudhonizmus 81
A magyarországi revizionizmus és az imperializmus taktikája 99
A marxizmus zászlaja alatt 121

Szerkesztette: Csikós György.

A címlapot tervezte: Erdélyi János.

A könyv szedését 1957. V. 13-án kezdték meg. Megjelent VI. 12-én, 8500 példányban. Tartalmaz 6,5 szerk. ívet. Terjedelem $7^3/_4$ (A/5) ív.

13785. Franklin nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi utca 28.
Felelős vezető: Vértes Ferenc.

Ára: 5.— Ft